

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών

Πανεπιστήμιο Κύπρου
University of Cyprus

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΥΠΡΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Τμήμα Ψυχολογίας
Κοινό Διακρατικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Σχολική Συμβουλευτική και Καθοδήγηση»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Ο Ρόλος του Συμβούλου στην Ομαλή Ένταξη των ΛΟΑΤΚΙ Μαθητών
στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση: Μελέτη Περίπτωσης»

Ταϊσία Χατζηλάμπρου

Λευκωσία 2023

Τμήμα Ψυχολογίας
Κοινό Διακρατικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Σχολική Συμβουλευτική και Καθοδήγηση»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Ο Ρόλος του Συμβούλου στην Ομαλή Ένταξη των ΛΟΑΤΚΙ Μαθητών στη
Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση: Μελέτη Περίπτωσης»

«Counsellor's Role in the Effective Integration of LGBTQI Students in
Secondary Education: A Case Study»

Ταϊσία Χατζηλάμπρου

Εξεταστική επιτροπή

Δρ. Σταυρινίδης Παναγιώτης, Αναπληρωτής Καθηγητής

Δρ. Μπαμπάλης Θωμάς, Καθηγητής

Δρ. Τσώλη Κωνσταντίνα, Επίκουρη Καθηγήτρια

Λευκωσία 2023

Ο/η συγγραφέας βεβαιώνει ότι το περιεχόμενο του παρόντος έργου είναι αποτέλεσμα προσωπικής εργασίας και ότι έχει γίνει η κατάλληλη αναφορά στην εργασία τρίτων, όπου κάτι τέτοιο ήταν απαραίτητο, σύμφωνα με τους κανόνες της ακαδημαϊκής δεοντολογίας.

.....(υπογραφή).....(Ον/μο).....

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα μελέτη περίπτωσης επικεντρώνεται στην διαφοροποίηση των ΛΟΑΤΚΙ μαθητών με βάση τον σεξουαλικό προσανατολισμό και την περιθωριοποίησή τους στη σχολική μονάδα, καθώς και στον σημαντικό ρόλο που διακατέχει ο σχολικός σύμβουλος και το ευρύτερο εκπαιδευτικό σύστημα στην καρποφόρα ανάπτυξή τους. Γίνεται επεξήγηση των βασικών εννοιών που περικλείουν το φάσμα της σεξουαλικότητας. Επιπρόσθετα, παρατίθεται μια ανάλυση του όρου της ομοφοβίας/τρανσφοβίας, και του τρόπου που εμφανίζεται τόσο σε εθνικό, όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο. Μελετώνται οι μέθοδοι διαχείρισης και ένταξης των ΛΟΑΤΚΙ μαθητών στο σχολικό περιβάλλον, με έμφαση στις πρακτικές που διεκπεραιώνουν οι σχολικοί σύμβουλοι και εκπαιδευτικοί, καθώς επίσης ερμηνεύονται ορισμένες προτάσεις βελτίωσης των ήδη υφιστάμενων ενεργειών. Ένα άλλο φάσμα που διαφαίνεται στο δοκίμιο είναι ο τρόπος με τον οποίο τα σχολεία συνεχίζουν να περιθωριοποιούν τους ΛΟΑΤΚΙ νέους, οι παράγοντες που επηρεάζουν το αποτέλεσμα της ομοφοβίας και της περιθωριοποίησης, αλλά και οι συνέπειες που επιφέρουν στους εφήβους. Ως εκ τούτου, σκοπός του παρόντος δοκιμίου είναι να συμβάλει στην καλύτερη και πληρέστερη κατανόηση των διαφορετικών σεξουαλικοτήτων και του σημαντικού ρόλου της εκπαίδευσης και ιδιαίτερα των σχολικών συμβούλων στην προώθηση της αποδοχής. Προσεγγίζοντας τα προαναφερθέντα ζητήματα μέσα από το πρίσμα ενός αληθοφανούς παραδείγματος τρανς μαθητή, ενθαρρύνεται η εστίαση στη βελτίωση των σχολικών υποδομών, και στην ανάγκη για μεταρρυθμιστικές προσπάθειες. Συνολικά, το δοκίμιο επισημαίνει τον καίριο ρόλο που διαδραματίζει η σχολική συμβουλευτική στην παροχή αποτελεσματικής υποστήριξης στους ΛΟΑΤΚΙ μαθητές, και την ομαλή ένταξή και ανάπτυξή τους στα δευτεροβάθμια εκπαιδευτικά ιδρύματα της Κύπρου.

Λέξεις Κλειδιά: σχολική συμβουλευτική, ΛΟΑΤΚΙ, σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, ομοφοβία, ομοφοβικός εκφοβισμός, σχολικός εκφοβισμός

ABSTRACT

The present case study addresses the differentiation of LGBTQI students based on sexual orientation, as well as their marginalisation within the school community. With regards to LGBTQI discrimination in schools, the dissertation emphasises the important role of school counsellors and the wider education system in LGBTQI youth's fruitful development. An illustration of the fundamental concepts that encompass the spectrum of sexuality is provided in the passage. In addition, an analysis of the terms: “homophobia”/ “transphobia”, and the ways in which they occur both nationally and globally, is presented. Methods of managing and integrating LGBTQI students in the school environment are studied, with a focus on the practices carried out by school counsellors and teachers, along with interpreting some suggestions for the improvement of already existing interventions. Another facet that emerges in the paper is the way in which school environments persist in marginalizing LGBTQI youth, including the factors that determine the outcome of homophobia and marginalization, and the consequences they impose on LGBTQI adolescents. Therefore, the purpose of this case study is to contribute to a better and more comprehensive understanding of diverse sexualities and the critical role of education, and specifically school counsellors, in fostering acceptance. By approaching the aforementioned issues through the lens of a real-life example of a transgender student, a focus on improving school infrastructure, and the need for educational reform efforts, is encouraged. Overall, the essay highlights the crucial role that school counselling plays in providing effective support for LGBTQI students, and their proper integration and development in Cyprus' secondary educational institutions.

Keywords: school counselling, LGBTQI students, sex education, homophobia, homophobic bullying, school bullying

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη	3
Abstract	4
Εισαγωγή	8-10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Θεωρητικό πλαίσιο σεξουαλικότητας	
1.1 Βιολογικό και Κοινωνικό Φύλο (Sex and Gender).....	12
1.1.1 Βιολογικό Φύλο	12-13
1.1.2 Κοινωνικό Φύλο	13
1.2 Ταυτότητα Φύλου	13-14
1.3 Ταυτότητα Γένους	14-15
1.4 Σεξουαλικός προσανατολισμός	15
1.4.1 Ομοφυλοφιλία	15-16
1.4.2 Αμφιφυλοφιλία (Bisexuality)	16
1.4.3 Τρανς (Διεμφυλικότητα)	16
1.4.4 Queer	16
1.4.5 Ίντερσεξ	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Το φαινόμενο της ομοφοβίας και του ομοφοβικού εκφοβισμού	
2.1 Ομοφοβία (Έννοια)	18-19
2.2 Τρανσφοβία	19
2.3 Το φαινόμενο της ομοφοβίας/τρανσφοβίας ανά το παγκόσμιο	19-22
2.4 Αίτια ομοφοβίας	22-23
2.5 Συνέπειες ομοφοβικών συμπεριφορών	23-25
2.6 Το φαινόμενο του ομοφοβικού εκφοβισμού στο Κυπριακό σχολείο	25-27
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Βιβλιογραφική ανασκόπηση σε θέματα συμβουλευτικής ΛΟΑΤΚΙ μαθητών	
3.1 Προσέγγιση σχολικής μονάδας απέναντι στους ΛΟΑΤΚΙ μαθητές	27-29

3.2 Ο σχολικός σύμβουλος απέναντι στους ΛΟΑΤΚΙ μαθητές	29-30
3.3 Προκλήσεις για τους συμβούλους	30-32
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Τρέχουσες πρακτικές και στάσεις απέναντι στην ομοφοβία και τον ομοφοβικό εκφοβισμό στην κυπριακή δευτεροβάθμια εκπαίδευση	
4.1 Σεξουαλική Αγωγή στην Κυπριακή δευτεροβάθμια εκπαίδευση	33-36
4.2 Πρωτόκολλο κατά του ρατσισμού	36-39
4.3 Το φαινόμενο του ομοφοβικού εκφοβισμού στο Κυπριακό σχολείο	39-42
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Προσεγγίσεις για τη δημιουργία σχολείων χωρίς αποκλεισμούς	
5.1 Κριτική Παιδαγωγική	44-45
5.2 Σχολικό πρόγραμμα	46-48
5.3 Ο ρόλος του σχολικού συμβούλου	48-51
5.4 Σεξουαλική Αγωγή	
5.4.1 Ορισμός και Στόχοι	51-52
5.4.2 Βελτιωτικές προτάσεις περί σεξουαλικής αγωγής	52-54
5.5 Προσόντα και σωστή συμπεριφορά εκπαιδευτικών	54-57
5.6 Σχολικό κλίμα	57-58
5.6.1 Καλλιέργεια θετικού κλίματος ενσωμάτωσης	58-59
5.6.2 Προώθηση κανονισμών μηδενικής ανοχής στον εκφοβισμό	60-61
5.7. Αναβάθμιση πρωτοκόλλων	61-63
5.8 Τρανς μαθητές και θέματα υγιεινής	63-64
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Μελέτη Περίπτωσης	
6.1 Περιγραφή Ιστορικού	
6.1.1 Προσωπικά στοιχεία	64-65
6.1.2 Ανακάλυψη σεξουαλικής ταυτότητας και ταυτότητας φύλου	65-66
6.1.3 Οικογενειακό περιβάλλον	66-67

6.2 Μετάβαση φύλου στο σχολείο (Γυμνάσιο – Λύκειο)	
6.2.1 Αντιδράσεις συμμαθητών σχολικού συνόλου – Ομοφοβικά περιστατικά ..	67-71
6.2.2 Δράσεις σχολικού συμβούλου και διοίκησης σχολικής μονάδας για την ομαλή ενσωμάτωση του μαθητή	72-74
6.3 Βελτιωτικές προτάσεις για την υποστήριξη των ΛΟΑΤΚΙ μαθητών	74-75
Συμπεράσματα	75-77
Βιβλιογραφικές αναφορές	78-84

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Palkki (2016) αναφέρει το εξής παράδειγμα στη μελέτη του: Τον Δεκέμβριο του 2014, μια 17χρονη τρανσέξουαλ μαθήτρια από το Οχάιο, αντιμέτωπη με την προοπτική να μην καταφέρει ποτέ να είναι η γυναίκα που αισθανόταν εσωτερικά, έδωσε τέλος στη ζωή της πέφτοντας μπροστά από ένα φορτηγό. Στο αποχαιρετιστήριο σημείωμά της έγραφε: «Σας παρακαλώ μην λυπηθείτε για το χαμό μου, είναι για το καλύτερο. Η ζωή που θα ζούσα δεν άξιζε, επειδή είμαι τρανσέξουαλ. Αισθάνομαι σαν ένα κορίτσι παγιδευμένο σε σώμα αγοριού και έτσι ένιωθα από τα τέσσερα μου χρόνια. Ποτέ δεν ήξερα ότι υπήρχε λέξη γι' αυτό το συναίσθημα. Απλώς εξακολουθούσα να κάνω συμβατικά "αγορίστικα" πράγματα για να προσαρμόζομαι» (Johnson, όπως αναφέρεται στο Palkki, 2016). Το συγκεκριμένο απόφθεγμα μιας νεαρής τρανς μαθήτριας αποτέλεσε τον πυρήνα της προσεχούς διατριβής. Με γνώμονα τόσο τα διεθνή περιστατικά – όμοια με το πιο πάνω παράδειγμα – όσο και τα περιστατικά που αναδύονται στο τοπικό και ελλαδικό παρασκήνιο, παρατίθενται σε αυτό το δοκίμιο λύσεις οι οποίες θα καλλιεργήσουν ένα κλίμα ενσωμάτωσης και αποδοχής της διαφορετικότητας στα σχολικά ιδρύματα. Λύσεις που φωνάζουν για καθιέρωση και προβολή εκ μέρους των σχολικών συμβούλων, με σκοπό την ασφάλεια και την ευημερία της νεολαίας.

Οι ΛΟΑΤΚΙ μαθητές βρίσκονται συχνά αντιμέτωποι με έντονο κοινωνικό αποκλεισμό, διακρίσεις και βία στο σχολικό περιβάλλον, γεγονός που ενδέχεται να επιτείνει τα οξυμένα ψυχοκοινωνικά και ακαδημαϊκά προβλήματα που ήδη αντιμετωπίζουν (Bidell, 2011). Σύμφωνα με τον Takacs (2016), ο όρος ΛΟΑΤΚΙ είναι ένας ενιαίος τίτλος που καλύπτει μια εξαιρετικά ετερογενή ομάδα σεξουαλικών προσανατολισμών, που αποτελείται από τρανσέξουαλ, λεσβίες, αμφιφυλόφιλους και ομοφυλόφιλους. Όπως διαφαίνεται από τις πιο πάνω επεξηγήσεις, η ποικιλομορφία είναι ένα βασικό χαρακτηριστικό ακόμα και σε μια ομάδα που πρεσβεύει όμοιες αντιλήψεις και δικαιώματα, όπως αυτή των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων. Στις

κοινωνικές επιστήμες, ο όρος ποικιλομορφία χρησιμοποιείται κατά κόρον για να προσδιορίσει τη σύνθεση μιας ομάδας, εστιάζοντας στις διαφορές μεταξύ των μελών της (Roberson, 2006). Οι διαφορές αυτές είναι ενδεχομένως εμφανείς, όπως είναι το γλωσσικό φάσμα, η εθνικότητα, η ηλικία, η προφορά και το φύλο, ή μη εμφανείς, όπως είναι τα πολιτισμικά συστήματα ή οι πεποιθήσεις. Επομένως, η ποικιλομορφία περιγράφει αυτό που κάνει τα άτομα να διαφέρουν. Όπως αναφέρουν οι Liu και Nelson (2017), εάν λάβουμε υπόψιν μια οποιαδήποτε ομάδα, η ομάδα αυτή θα είναι ποικιλόμορφη παρότι υποθέτουμε πως όλα τα μέλη της ανήκουν στην ίδια εθνικότητα ή ηλικιακή ομάδα, ή μοιράζονται το ίδιο κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο. Μπορεί να συμπορεύονται με γνώμονα έναν κοινό παρονομαστή, αλλά ο ατομικός τους εαυτός θα παρουσιάζει διαφορές που θα συμβάλλουν στη δυναμική της ομάδας με πολύπλευρους τρόπους.

Προκειμένου να προωθηθεί η αποδοχή της διαφοροποίησης και της πολυμορφίας, διάφοροι ερευνητές στον κλάδο των Κοινωνικών Επιστημών προάγουν την έννοια της ενσωμάτωσης. Η ενσωμάτωση ορίστηκε από τον οργανισμό της UNESCO (2017, σελ. 13) ως "μια διαδικασία που συμβάλλει στην υπέρβαση των εμποδίων που περιορίζουν την επιτυχία, τη συμμετοχή και την παρουσία των μαθητών". Στο πλαίσιο της εκπαίδευσης, η ενσωμάτωση επιδιώκει να προωθήσει τον σεβασμό των ικανοτήτων, των διαφορετικών χαρακτηριστικών και αναγκών, καθώς και να εξαλείψει κάθε μορφή διάκρισης στο σχολικό περιβάλλον, που περιορίζει την ευημερία των μαθητών (UNESCO, 2019). Ως εκ τούτου, η εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς αφορά την υποστήριξη της αξίας του κάθε ανθρώπου και ιδιαίτερα της αίσθησης του ανήκειν (Banegas, et al. 2021). Όπως επισημάνθηκε από τον Επίτροπο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης στην έκθεση του 2011 με θέμα τις δυσμενείς διακρίσεις που υφίστανται λόγω της προσωπικής ταυτότητας φύλου και των σεξουαλικών προτιμήσεων, η εκπαίδευση κρίνεται ως βασικός άξονας για τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα, μιας και το σημαντικότερο

ποσοστό των νορμοθετικών και κανονιστικών αντιλήψεων διαμορφώνονται κατά την πρωτοβάθμια εκπαίδευση και έπειτα στην εφηβεία (CoE, 2011).

Με γνώμονα τις προαναφερθείσες πληροφορίες, οργανώθηκε το περιεχόμενο της παρούσας διατριβής. Στο πρώτο κεφάλαιο αναλύονται βασικές έννοιες και το ευρύτερο θεωρητικό πλαίσιο που περικλείει τη σεξουαλικότητα. Σε αυτό το κεφάλαιο αναφέρονται οι διάφορες ομάδες σεξουαλικού προσανατολισμού και η διαφοροποίηση του κοινωνικού και βιολογικού φύλου. Έπειτα, στο δεύτερο κεφάλαιο προβάλλεται το φαινόμενο της ομοφοβίας/τρανσφοβίας σε τοπικό και διεθνές παρασκήνιο, μαζί με τα αίτια και τις συνέπειες που επιφέρουν στα ΛΟΑΤΚΙ άτομα. Στο τρίτο κεφάλαιο αναφέρονται οι προσεγγίσεις εκ μέρους του σχολικού συμβούλου και του ευρύτερου εκπαιδευτικού συστήματος, καθώς και οι προκλήσεις που εμφανίζονται σε περιπτώσεις διαχείρισης ΛΟΑΤΚΙ περιστατικών. Στη συνέχεια, το τέταρτο κεφάλαιο ασχολείται με τις τρέχουσες πρακτικές που χρησιμοποιούνται ως ασπίδα κατά της ομοφοβίας/τρανσφοβίας στην Κυπριακή δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Φυσικό επακόλουθο των υπάρχουσών προσεγγίσεων είναι οι προτάσεις για την οργάνωση ενός εκπαιδευτικού συστήματος χωρίς αποκλεισμούς, οι οποίες παρατίθενται στο πέμπτο κεφάλαιο. Τέλος, σημαντικό ρόλο διαδραματίζει το έκτο κεφάλαιο που συνοψίζει την εμπειρία ενός τρανσέξουαλ μαθητή που φοιτά στη Γ' τάξη Λυκείου. Ο συνδυασμός τους θεωρητικού υποβάθρου μαζί με τις εμπειρίες ενός ΛΟΑΤΚΙ εφήβου, συμπληρώνει τα τελικά πορίσματα της παρούσας μεταπτυχιακής διατριβής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Θεωρητικό Πλαίσιο Σεξουαλικότητας

Η σεξουαλικότητα αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της ταυτότητας κάθε ανθρώπου, και είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τα συναισθήματα και τις σκέψεις του. Συγκεκριμένα, πρόκειται για μια έννοια που προσεγγίζεται από ποικίλες επιστημονικές απόψεις και επιδέχεται πολλαπλά επίπεδα ανάλυσης (Erstein, 1991). Σύμφωνα με τη Ράπτη (2017) η σεξουαλικότητα αποτελεί προϊόν της διάδρασης κοινωνικών, βιολογικών, πολιτιστικών, ψυχολογικών, θρησκευτικών, οικονομικών και ηθικών παραγόντων. Η σεξουαλικότητα αποτελεί μια πυρηνική παράμετρο της ανθρώπινης ύπαρξης που συμπεριλαμβάνει το σεξουαλικό προσανατολισμό, το φύλο, την ταυτότητα φύλου, το κοινωνικό φύλο, τον ρόλο φύλου, την αγάπη, τον ερωτισμό και την αναπαραγωγή (2017).

Η σεξουαλικότητα, ο ρομαντικός προσανατολισμός ή ο σεξουαλικός προσανατολισμός αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο ένα άτομο ενεργεί βάσει των ερωτικών του επιθυμιών (Balkki, 2016). Επιπρόσθετα, η σεξουαλικότητα είναι ένας μηχανισμός κοινωνικής διαφοροποίησης του οποίου οι καταβολές δεν βρίσκονται στην πολιτική οικονομία, δεδομένου ότι οι ομοφυλόφιλοι είναι κατανεμημένοι σε ολόκληρη την ταξική δομή της καπιταλιστικής κοινωνίας (Takács, 2006) Αντίθετα, η συλλογικότητά τους συνιστά τον τύπο, που έχει τις ρίζες του στην πολιτισμική δομή της κοινωνίας (Fraser, όπως αναφέρεται στο Takács 2006).

Ο Baxter (2013) αντιλαμβάνεται τόσο το φύλο όσο και τη σεξουαλικότητα ως πολυδιάστατους, ρευστούς και ευρείς όρους που υφίστανται σε όλους τους ανθρώπους. Κατά συνέπεια, οι άνθρωποι δύνανται να εκληφθούν ως έμφυλα και (α)σεξουαλικά όντα (Banegas, et al. 2021). Επομένως, θα επισημανθεί, αρχικά, ο ορισμός βασικών εννοιών σχετικά με τη σεξουαλικότητα, οι οποίες θα αξιοποιηθούν καθ' όλη τη διάρκεια της παρούσας διατριβής.

Βιολογικό και Κοινωνικό Φύλο (Sex and Gender)

Παρόλο που σημαντικό ποσοστό ανθρώπων χρησιμοποιούν εναλλακτικά - ως ταυτόσημους - τους όρους γένος και φύλο στον καθημερινό λόγο (από την καθημερινή ομιλία μέχρι και τις επιστημονικές εκθέσεις), το γένος και το φύλο δεν συνιστούν συνώνυμες έννοιες (Palkki 2016). Σύμφωνα με την ισχύουσα πολιτική ρητορική, η επιστήμη θέτει δύο διακριτά αμετάβλητα φύλα, το αρσενικό και το θηλυκό (Green et al., όπως αναφέρεται στο Block, 2019). Καινοτόμες έρευνες σχετικά με το ζήτημα της διαφοροποίησης του γένους και του φύλου, συμπεραίνουν πως οι άνθρωποι δεν γεννιούνται με αποκλειστικά ανδρικά ή γυναικεία γονίδια, ενδοκρινείς αδένες, ουροποιητικό σύστημα και ορμόνες (Block, 2019).

Βιολογικό Φύλο

Η Αμερικανική Ψυχολογική Εταιρεία, αναφέρει πως το βιολογικό φύλο προσδιορίζεται συνήθως κατά τη γέννηση και διαπιστώνεται με βάση τα εξωτερικά γεννητικά όργανα, καθώς και διαμέσου λοιπών βιολογικών χαρακτηριστικών, όπως τα χρωμοσώματα, τα εσωτερικά γεννητικά όργανα, και των ενδοκρινολογικών παραγόντων (APA, 2008). Τα εν λόγω χαρακτηριστικά συνήθως κατηγοριοποιούν το βιολογικό φύλο σε "θηλυκό" ή «αρσενικό» (Λιοδάκη 2022). Όπως επισυνάπτει ο Hill (2005), ήδη από τη δεκαετία του 1910, ο Γερμανός γιατρός Magnus Hirschfeld επέκρινε την ευρέως διαδεδομένη αντίληψη της δυαδικότητας του βιολογικού φύλου, υποστηρίζοντας πως το άτομο διακατέχει τόσο θηλυκά όσο και αρσενικά χαρακτηριστικά, γεγονός που άλλαξε εντελώς τη σημερινή αντίληψη και θεώρηση περί σεξουαλικότητας. Επίσης, ορισμένοι φιλόσοφοι, αλλά και μελετητές, έχουν υποστηρίξει ότι δεν υπάρχει βιολογική βάση για το φύλο (Palkki, 2016). Η ουσία της έννοιας του φύλου ξετυλίγεται μέσα από τα λόγια του Lorber (2005), που αναφέρουν πως "το φύλο είναι περισσότερο ένα συνεχές παρά μια διχοτόμηση" (Lorber, όπως αναφέρεται στο Palkki, 2016).

Κοινωνικό Φύλο

Όσον αφορά το κοινωνικό φύλο, η Αμερικανική Ψυχολογική Ένωση το προσδιορίζει ως «τις συμπεριφορές, τα συναισθήματα και τις στάσεις που ένα συγκεκριμένο πολιτισμικό και κοινωνικό πλαίσιο συσχετίζει με το βιολογικό φύλο ενός ατόμου» (APA, 2008). Το φύλο αφορά την ύπαρξη και την πράξη κατά συγκεκριμένους τρόπους. Το φύλο διαφέρει από το γένος, το οποίο αναφέρεται σε βιολογικά χαρακτηριστικά, χωρίς όμως να εξισώνεται άμεσα με τη σεξουαλικότητα. Το φύλο παραδοσιακά εκλαμβάνεται βάσει ενός ετεροκανονικού συστήματος (Banegas, et al. 2021). Σύμφωνα με τη Λιοδάκη (2022), ο ορισμός του "θηλυκού" και του "αρσενικού", ή της θηλυκής και της αρσενικής συμπεριφοράς, δεν ορίζεται εκτός του κοινωνικού και πολιτισμικού περιεχομένου, ούτε απορρέει νομοτελειακά και αναπόφευκτα από το βιολογικό φύλο ενός ατόμου.

Πρακτικά, αυτό συνεπάγεται ότι αναμένεται από τα άτομα να ανταποκρίνονται σε καθοδηγούμενες -κοινωνικά- συμπεριφορές (σε αυτές εμπεριέχονται τα πρότυπα σχετικά με την ομιλία, το ντύσιμο, τις ασχολίες κτλ.), και καθορισμένους έμφυλους ρόλους, σε συνάρτηση με το βιολογικό φύλο που τους αποδίδεται κατά τη γέννηση (Λιοδάκη 2022). Συγκεκριμένα, οι συμπεριφορές που κρίνονται ασυμβίβαστες με τις αντίστοιχες πολιτισμικές προσδοκίες συγκροτούν τη μη συμμόρφωση με το φύλο. Ενώ, οι συμπεριφορές που συμβαδίζουν με τις πολιτισμικές προσδοκίες ως προς το φύλο του ατόμου χαρακτηρίζονται ως φυσιολογικές (2022).

Ταυτότητα Φύλου

Με την πάροδο των χρόνων, έχουν εμφανιστεί και διαμορφωθεί νέες ταυτότητες που περιγράφουν την ποικιλομορφία της ανθρώπινης σεξουαλικότητας. Παράλληλα με τον σχηματισμό καινούργιων ταυτοτήτων, αναδύθηκε ένας νέος τρόπος αντίληψης της σεξουαλικότητας, ο οποίος μεταβάλλεται συνεχώς, με βάση τις κοινωνικές και πολιτισμικές

αλλαγές. Σύμφωνα με τις "Αρχές της Yogyakarta για την εφαρμογή του Διεθνούς Δικαίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων αναφορικά με τα θέματα ταυτότητας φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού, «ο σεξουαλικός προσανατολισμός αφορά την ικανότητα κάθε ανθρώπου για στοργική, συναισθηματική, και σεξουαλική προσκόλληση σε άτομα ιδίου ή διαφορετικού ή περισσότερων του ενός φύλου, καθώς και την ικανότητα να διατηρεί σεξουαλικές και στενές προσωπικές σχέσεις με τα άτομα αυτά» (The Yogyakarta Principles, 2007). Όπως αναφέρει η Λιοδάκη (2022), η ταυτότητα φύλου συνοψίζεται ως μια ενδόμυχη και προσωπική αντίληψη ενός ατόμου ότι ανήκει στο θηλυκό ή στο αρσενικό πρόσημο ή σε κάποιο άλλο κοινωνικό φύλο, το οποίο μπορεί να ανταποκρίνεται ή να μην ανταποκρίνεται στα πρωτογενή ή δευτερογενή χαρακτηριστικά του φύλου του ατόμου και στο βιολογικό φύλο που του αποδίδεται κατά τη γέννηση. Δεδομένου ότι η ταυτότητα φύλου αποτελεί εσωτερικό γνώρισμα, δεν είναι απαραίτητα εμφανή σε άλλα άτομα.

Ταυτότητα Γένους

Η «ταυτότητα γένους» αφορά την αίσθηση Θηλυκότητας ή αρρενωπότητας του ατόμου και την υποχρέωση ανάδειξης ή ανάπτυξής του. Γενικότερα, το γένος λογίζεται ως χαρακτηριστικό κοινωνικό. Με αυτή την έννοια, το άτομο καταλαβαίνει ότι είναι κορίτσι ή αγόρι, ενώ το φύλο είναι βιολογικό, δηλαδή προϋπάρχει - υφίσταται από τη γέννηση. Εντούτοις, το γένος και το φύλο ενδέχεται να εξελιχθούν προς αντιφατικές ή συγκρουόμενες πορείες (Λαγουμίδου, όπως αναφέρεται στο Ράπτη, 2017).

Ως ταυτότητα του κοινωνικού φύλου, νοείται η αυτοαντίληψη που σχηματίζει ένα άτομο αναφορικά με τον ανδρικό ή γυναικείο κοινωνικό ρόλο που επιλέγει να επιτελεί, ο οποίος ενδεχομένως να αποκλίνει από το βιολογικό φύλο. Συνεπώς, ο όρος «κοινωνικό φύλο» παραπέμπει στη διαμόρφωση της καθημερινότητας του ανθρώπου από πολιτισμικούς και κοινωνικούς παράγοντες. Έτσι, η κοινωνική διάσταση του φύλου εμπεριέχει πλήθος

στάσεων, εμπειριών, απόψεων και συμπεριφορών του γυναικείου και αντρικού φύλου (Ράπτη, 2017).

Σεξουαλικός προσανατολισμός

Ο σεξουαλικός προσανατολισμός συνιστά μέρος της ταυτότητας ενός ανθρώπου το οποίο καλύπτει τη συναισθηματική και σεξουαλική, σωματική έλξη προς άλλους ανθρώπους. Ένα πρόσωπο ενδέχεται να έλκεται από γυναίκες και άνδρες, από γυναίκες αποκλειστικά, από άντρες αποκλειστικά, από άτομα άλλου φύλου ή ούτε από άνδρες ούτε από γυναίκες. Οι άνθρωποι δύνανται να αυτοπροσδιορίζονται και να ταυτίζονται ως ομοφυλόφιλοι, λεσβίες, αμφιφυλόφιλοι, ετεροφυλόφιλοι, queer, ασεξουαλικοί, ή πανσεξουαλικοί (Λιοδάκη 2022).

Ομοφυλοφιλία

Η ομοφυλοφιλία αποτελεί τον σεξουαλικό προσανατολισμό γυναικών και ανδρών που αναζητούν σεξουαλική ικανοποίηση σε άτομα που ανήκουν στο ίδιο φύλο μαζί τους.

Σημαντικό είναι να αναφερθεί πως στα αρχικά στάδια, ο κλάδος της ψυχολογίας αντιμετώπιζε την ομοφυλοφιλία ως ψυχική, διανοητική ασθένεια (Λωρίδας, 2022). Σύμφωνα με τη Ράπτη (2017), κατά τη σύνθεση του Διαγνωστικού και Στατιστικού Εγχειριδίου Ψυχικών Διαταραχών εκ μέρους της Αμερικανικής Ψυχιατρικής Εταιρείας, στη λίστα των ψυχικών διαταραχών συμπεριλήφθη και ο όρος ομοφυλοφιλία. Από το 1974 και έκτοτε, έπειτα από σφοδρή επίκριση από τον επιστημονικό χώρο, η ομοφυλοφιλία αποσύρθηκε από την κατηγορία των ψυχικών διαταραχών και χαρακτηρίζεται από την επιστημονική κοινότητα ως μια θετική και φυσιολογική εκδοχή της ανθρώπινης σεξουαλικότητας (Ράπτη, 2017). Αναλυτικότερα, οι Λεσβίες, ονομάζονται οι γυναίκες οι οποίες έλκονται σεξουαλικά, συναισθηματικά ή ερωτικά προς άλλες γυναίκες, ενώ ομοφυλόφιλοι θεωρούνται οι άνδρες οι οποίοι έλκονται σεξουαλικά, συναισθηματικά ή και ερωτικά προς άλλους άνδρες.

Αμφιφυλοφιλία (Bisexuality)

Οι αμφιφυλόφιλοι (bisexual) είναι άνθρωποι οι οποίοι προσελκύονται σεξουαλικά, συναισθηματικά και ερωτικά και προς τα δύο φύλα - δηλαδή το θηλυκό και το αρσενικό φύλο (Λωρίδας, 2022).

Τρανς (Διεμφυλικότητα)

Ως τρανς ορίζονται οι άνθρωποι των οποίων το κοινωνικό φύλο διαφοροποιείται από το βιολογικό φύλο που τους έχει αποδοθεί εκ γενετής. Συγκεκριμένα, δύνανται να εκδηλώνουν το φύλο τους διαμορφώνοντας ένα συγκεκριμένο και ιδιαίτερο στοιχείο στην εμφάνιση τους (π.χ. κόμμωση, ένδυση κτλ.), έναν ορισμένο τρόπο κίνησης ή ομιλίας, ορισμένες αντιλήψεις, όπως για παράδειγμα τον τρόπο με τον οποίο προτιμούν να προσφωνούνται από άλλους, ή και αποφασίζοντας να τροποποιήσουν το σώμα τους με χειρουργικές επεμβάσεις (Pina et al., 2021). Συνυφασμένη με τον όρο τρανς είναι και η έννοια της «τρανσφοβίας». Πιο συγκεκριμένα, αυτή ή έννοια χρησιμοποιείται προκειμένου να προσδιοριστεί η απόρριψη, ο φόβος, και η αποστροφή, κατά των τρανς ατόμων (Λωρίδας, 2022).

Queer

Όσον αφορά τη σημασία της λέξης Queer, αποτελεί επιστημονικό όρο που αναφέρεται σε άτομα τα οποία δεν υιοθετούν τις ετεροσεξιστικές, ετεροκανονικές θεωρήσεις της δυαδικότητας των φύλων (Warner, 2012). Συνεπώς, αρνούνται την ύπαρξη μόνο του θηλυκού και αρσενικού φύλου. Πιο αναλυτικά, τα queer άτομα εκτιμούν πως το φύλο κάθε ατόμου ενδέχεται να τροποποιείται με την πάροδο των χρόνων, σύμφωνα με τους ηθικούς κώδικες και τις αξιακές νόρμες της εκάστοτε κοινωνίας, όπως επίσης διακρίνεται από ρευστότητα (Λωρίδας, 2022).

Επιπροσθέτως, είναι πιθανό να νιώθουν πως υπάγονται μόνο στο θηλυκό ή μόνο στο αρσενικό φύλο, ή σε κανένα από αυτά τα δύο φύλα, ή ταυτοχρόνως τόσο στο θηλυκό όσο και στο αρσενικό φύλο, ή σε ένα διαφορετικό φύλο το οποίο δεν κατατάσσεται στο θηλυκό ή στο αρσενικό φύλο (Warner, 2012).

Ίντερσεξ

Άτομα που προσδιορίζονται ως ίντερσεξ είναι τα αυτά που έχουν γεννηθεί είτε με χαρακτηριστικά που δεν υπάγονται αποκλειστικά ούτε στο θηλυκό, ούτε στο αρσενικό φύλο, είτε με ένα συνδυασμό αρσενικών και θηλυκών αναπαραγωγικών γνωρισμάτων (Gillig, 2020).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Το Φαινόμενο της Ομοφοβίας και του Ομοφοβικού Εκφοβισμού

Είναι ευρέως γνωστό πως τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα ταλανίζονται μέσα σε ένα περιβάλλον ετεροσεξισμού. Η ετεροκανονική ιδεολογία επιβάλλει πως η ετεροφυλοφιλία συνιστά την προβλεπόμενη και προκαθορισμένη, ή ίσως και τη μοναδική μορφή σεξουαλικού προσανατολισμού. Έτσι, ευνοούνται οι διακρίσεις και η απόρριψη των διαφοροποιημένων σεξουαλικών και έμφυλων ταυτοτήτων, βάση του ότι ταυτίζονται ως κατώτερες ή μη-φυσιολογικές. Παράλληλα με τη συντήρηση της ετεροσεξιστικής κοινωνίας αναδύεται και η ομοφοβία – η πολιτισμική υποβάθμιση και απαξίωση της ομοφυλοφιλίας και λοιπών διαφορετικών σεξουαλικών προτιμήσεων. Σε ένα τέτοιο σύνολο, τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα απορρίπτονται και περιθωριοποιούνται. Μέσω ομοφοβικών συμπεριφορών η σεξουαλικότητα των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων λαιδορείται και απαξιώνεται, μιας και υφίστανται παρενόχληση, ντροπή και μια κυρίαρχη άρνηση αναγνώρισης της ταυτότητάς τους, όπως επίσης τους αφαιρούνται βασικά νομικά δικαιώματα για ίσες ευκαιρίες και μεταχείριση

(Fraser, όπως αναφέρεται στο Takács, 2006). Όσον αφορά το σχολικό κλίμα, οι αμφιβολίες σχετικά με την ασφάλεια στο σχολικό πλαίσιο, η θυματοποίηση από συνομήλικους (κυρίως κατά την εφηβεία), καθώς και ο εκφοβισμός επιφέρουν αρνητικά επακόλουθα στην ψυχική υγεία των ΛΟΑΤΚΙ νέων – ανάμεσα στις επιπτώσεις είναι το άγχος, η αυτοκτονικότητα και η κατάθλιψη (2006). Αντιθέτως, η θετική σύνδεση ανάμεσα στους μαθητές, και το αίσθημα του σχολικού ανήκειν λειτουργούν ως προστατευτικοί παράγοντες για την ψυχική υγεία της ΛΟΑΤΚΙ νεολαίας (Patlamazoglou & Pentaris, 2022).

Ομοφοβία (Έννοια)

Σύμφωνα με τη Λιοδάκη (2022), η ομοφοβία προσδιορίζεται ως μια ανορθολογική απέχθεια, απόρριψη, ή προκατάληψη προς την ομοφυλοφιλία ως έννοια ή τα ομοφυλοφιλικά άτομα, η οποία συνήθως εκδηλώνεται μέσω διακρίσεων και στιγματισμού. Συγκεκριμένα, πρόκειται για ένα φαινόμενο που σχετίζεται με τις εχθρικές προκαταλήψεις και στάσεις που διατηρεί η ετεροκανονική κοινωνία απέναντι στις λεσβίες και τους ομοφυλόφιλους άντρες. Οι προαναφερθείσες απορριπτικές στάσεις κλιμακώνονται όταν η σχολική διοίκηση και κυρίως οι αρμόδιοι οργανισμοί και το αρμόδιο υπουργείο πράττουν και εφαρμόζουν νομοθεσίες που δεν προάγουν την ισότητα δικαιωμάτων των μαθητών. Ο ομοφοβικός εκφοβισμός αναφέρεται σε μία σειρά επιθετικών δράσεων κατά των ΛΟΑΤΚΙ μαθητών. Επομένως, πρόκειται για επαναλαμβανόμενες βίαιες και επικίνδυνες ενέργειες εναντίον λεσβιών, ομοφυλόφιλων, queer, αμφιφυλόφιλων, τρανς και ίντερσεξ μαθητών, οι οποίες πραγματοποιούνται εντός του σχολικού περιβάλλοντος, με απώτερο σκοπό την πρόκληση κακουχίας, εξευτελισμού και προσβολής του θύματος από το θύτη (Λωρίδας 2022). Επισημαίνεται πως σύμφωνα με τον οργανισμό της UNESCO (2016), ο ενδοσχολικός ομοφοβικός εκφοβισμός δεν κατευθύνεται αποκλειστικά κατά των μαθητών οι οποίοι αυτοπροσδιορίζονται ως ΛΟΑΤΚΙ, αλλά και κατά των μαθητών που εκλαμβάνονται από

τρίτους ως ΛΟΑΤΚΙ. Αναλυτικότερα, μαθητές που ενδεχομένως να γίνονται αντιληπτοί ως ΛΟΑΤΚΙ, συνήθως είναι άτομα που βρίσκονται σε στάδιο διερεύνησης ή αμφισβήτησης ως προς τον σεξουαλικό τους προσανατολισμό ή το φύλο, καθώς και μαθητές των οποίων η εξωτερική εμφάνιση ή η διαγωγή δεν συμβαδίζει με την επικρατούσα νόρμα περί φύλου (Λιοδάκη, 2022).

Τρανσφοβία

Με τον όρο τρανσφοβία προσδιορίζεται η απέχθεια, προκατάληψη, ο φόβος ή η απόρριψη ενάντια στα τρανσέξουαλ άτομα – άτομα των οποίων το βιολογικό φύλο δεν αντιστοιχεί στην ταυτότητα που τους εκφράζει, ή αλλιώς την ταυτότητα φύλου. Ομοίως με την ομοφοβία, η τρανσφοβία συνήθως εκδηλώνεται ως περιθωριοποίηση και στιγματισμός (Rasmussen, et al., 2017). Επιπροσθέτως, ο τρανσφοβικός εκφοβισμός έχει τις ρίζες του σε οπισθοδρομικές αντιλήψεις και προκαταλήψεις, οι οποίες επισημαίνουν πως οποιαδήποτε σεξουαλικότητα αποκλίνει από το ετεροφυλόφιλο πρότυπο ή οποιαδήποτε πεποίθηση δεν προσαρμόζεται στα έμφυλα στερεότυπα είναι επικριτέα (HOMBAT, 2019). Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό πρόγραμμα HOMBAT (2019), ο τρανσφοβικός εκφοβισμός δεν στοχοποιεί μόνο διεμφυλικά άτομα, αλλά εξίσου και άτομα που δεν καταστάλαξαν αναφορικά με την ταυτότητα φύλου που τους αντιπροσωπεύει.

Το φαινόμενο του ομοφοβικού/τρανσφοβικού εκφοβισμού ανά το παγκόσμιο

Όπως προκύπτει από στοιχεία παγκόσμιου υποβάθρου, οι μαθητές που η ταυτότητά τους διαφέρει από την ετεροκανονική πραγματικότητα, παρουσιάζουν υψηλότερο κίνδυνο θυματοποίησης στο σχολικό περιβάλλον συγκριτικά με τους ετεροφυλόφιλους συμμαθητές τους (Rasmussen, et al., 2017). Έρευνα που διεξήχθη στις ΗΠΑ σχετικά με το σχολικό κλίμα και τις εμπειρίες των ΛΟΑΤΚΙ μαθητών, διαπίστωσε πως το σχολείο αποτελεί ένα

επικίνδυνο και ανασφαλές χώρο (GLSEN, όπως αναφέρεται στο Frances, 2014). Ανάμεσα στους μαθητές που συμμετείχαν στη συγκεκριμένη μελέτη, το μεγαλύτερο ποσοστό των ΛΟΑΤΚΙ μαθητών ανέφερε πως αισθάνεται ανασφαλής στο σχολικό περιβάλλον λόγω της έκφρασης φύλου τους ή τον σεξουαλικό τους προσανατολισμό, μιας και συχνά παρενοχλούνται λεκτικά και δέχονται ομοφοβικά σχόλια. Πολλοί είναι, επίσης, οι μαθητές ΛΟΑΤΚΙ που δήλωσαν την εμπειρία εσκεμμένης φθοράς προσωπικών αντικειμένων, σωματικής επίθεσης και παρενόχλησης, καθώς και σεξουαλικής παρενόχλησης (2014). Τα ευρήματα της σχετικής μελέτης καταδεικνύουν πως το εχθρικό σχολικό κλίμα κατέχει μια μετρήσιμη και άμεση σχέση με την μαθησιακή ικανότητα των ΛΟΑΤΚΙ μαθητών, καθώς επηρεάζει δυσμενώς το αίσθημα του ανήκειν στο σχολείο, τις εκπαιδευτικές τους φιλοδοξίες, και τις ακαδημαϊκές επιδόσεις (2014). Επιπλέον, χώρες με προοδευτική φήμη, οι οποίες εφαρμόζουν καινοτόμες μεθόδους προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, παρουσιάζουν κι αυτές ένα σεβαστό ποσοστό μαθητών που έχουν υποστεί σχολικό εκφοβισμό. Σύμφωνα με τους Van et al. (2018), τα φινλανδικά ΛΟΑΤΚΙ άτομα συγκαταλέγονται μεταξύ των πιο προστατευμένων από νομικής και κοινωνικής άποψης στον κόσμο, και η Φινλανδία αποτελεί ένα από τα πλέον προοδευτικά έθνη στον κόσμο ως προς τα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων. Ωστόσο, το 23% των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων στη Φινλανδία δηλώνουν πως υπέστησαν εκφοβισμό στο σχολείο (2018). Επιπρόσθετα, στο Μεξικό, τα δύο τρίτα των ΛΟΑΤΚΙ μαθητών κατέθεσαν πως βίωσαν δυσμενείς καταστάσεις στο σχολικό περιβάλλον, συμπεριλαμβανομένων των πειραγμάτων, του εκφοβισμού, και της βίας, ενώ η πλειοψηφία δήλωσε πως το εκπαιδευτικό σύστημα δεν προσέφερε επαρκείς πόρους ή κανονισμούς για τη διαχείριση και τον τερματισμό των εκφοβιστικών/ομοφοβικών καταστάσεων (Baruch-Dominguez, όπως αναφέρεται στο Jeff, et al.,2020). Στο ρωσικό παρασκήνιο, έφηβοι που αυτοπροσδιορίζονται ή αναφέρονται από τρίτους ως ΛΟΑΤΚΙ, φέρουν επταπλάσια περισσότερες πιθανότητες να αποπειραθούν να αυτοκτονήσουν, καθώς επίσης δείχνουν

αυξημένα ποσοστά αυτοκτονικού ιδεασμού και κατάθλιψης λόγω ελλιπούς υποστήριξης από το κοινωνικό περιβάλλον (Kucheryavenko et al., όπως αναφέρεται στο Jeff, et al.,2020).

Ακόμη μια μελέτη που αποτελείτο από δείγμα 190 ομοφυλόφιλων νεαρών ανδρών (15-25 ετών) στη Βόρεια Ιρλανδία κατέδειξε πως οι ενδοσχολικές εμπειρίες σχετικά με το σεξουαλικό τους προσανατολισμό, αποτέλεσαν καθοριστικό αντίκτυπο στον αυτοτραυματισμό και την ανάπτυξη αυτοκτονικού ιδεασμού (McNamee, όπως αναφέρεται στο Takács, 2006). Όπως τονίζεται στη μελέτη του Takács (2006), περίπου τα δύο τρίτα των συμμετεχόντων αντιμετώπισαν ορισμένες δυσχέρειες στο σχολείο σχετιζόμενες με τον σεξουαλικό προσανατολισμό. Οι ερωτηθέντες που υπέστησαν εκφοβισμό στο σχολείο είχαν περισσότερες πιθανότητες να αυτοτραυματιστούν, να διαγνωστούν με κάποιο πρόβλημα ψυχικής υγείας, να εμφανίσουν μειωμένη αυτοεκτίμηση, να παραπεμφθούν για επαγγελματική φροντίδα και υποστήριξη, ακόμη και να εξετάσουν το ενδεχόμενο αυτοκτονίας και να κάνουν απόπειρα αυτοκτονίας (2006).

Σε ένα πανευρωπαϊκό πλαίσιο, ο Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης επιδεικνύει ιδιαίτερη προσοχή ως προς την καταπολέμηση και αντιμετώπιση της περιθωριοποίησης και της ομοφοβίας λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου από την ίδρυσή του. Ο συγκεκριμένος οργανισμός διεξήγαγε το 2012-13 μια από τις ευρύτερες και πιο εμπειριστατωμένες μελέτες σε ΛΟΑΤΚΙ ζητήματα με περισσότερους από 93.000 ΛΟΑΤΚΙ συμμετέχοντες από διάφορα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συμπεριλαμβανομένης της Κύπρου, η οποία επαναλήφθηκε το 2019 με συνολικό δείγμα το οποίο ανέρχεται στα 139.799 ΛΟΑΤΚΙ άτομα (FRA, 2013). Η πανευρωπαϊκή έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 2012 παρήγαγε μερικά πολύτιμα στοιχεία σχετικά με τα ζητήματα που καλούνται να αντιμετωπίσουν τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα σε όλα τα ευρωπαϊκά κράτη μέλη και όχι μόνο (2013). Όπως αναφέρει και η Λιοδάκη (2022), η μελέτη αυτή κατέδειξε πως περισσότεροι από το 80% των συμμετεχόντων ανά κράτος μέλος άκουσαν ή

παρακολούθησαν περιστατικά που εμπεριέχουν αρνητικούς σχολιασμούς ή συμπεριφορές στο σχολικό πλαίσιο προς ένα συμμαθητή τους που εθεωρείτο ΛΟΑΤΚΙ. Επιπροσθέτως, γύρο στο 60% των ερωτηθέντων είχαν υποστεί ομοφοβική συμπεριφορά, ενώ το 70% των ΛΟΑΤΚΙ ερωτηθέντων υποστήριξε ότι σχεδόν πάντα ένιωθαν την ανάγκη να κρύψουν την ταυτότητά τους στο σχολείο (2022).

Αίτια ομοφοβίας

Τα αίτια της ομοφοβίας/τρανσφοβίας είναι άρρηκτα αλληλένδετα με τις κοινωνικές προκαταλήψεις και τα θεσμικά συστήματα που τις ενδυναμώνουν. Σύμφωνα με τη Ράπτη (2017), ο κόσμος έχει την τάση να αποστρέφεται ή να αντικρίζει με επιφυλακτικότητα κάθε τι που διαφοροποιείται από αυτόν και κάθε τι που υποστηρίζει αντιφατικές αντιλήψεις από αυτόν, κρίνοντάς το ως επικίνδυνο, κατώτερο ή και αφύσικο. Ομοίως με λοιπές ρατσιστικές και εκφοβιστικές ενέργειες και συμπεριφορές, κυρίαρχα αίτια αποτελούν η έλλειψη παιδείας και η ανεπαρκής πληροφόρηση σχετικά με ΛΟΑΤΚΙ ζητήματα, καθώς και οι διατηρούμενες κοινωνικές προκαταλήψεις (Ward, 2017). Όπως έχει προαναφερθεί, απότοκο της ετεροκανονικής σχολικής νόρμας, διαμέσου της οποίας πηγάζει η αντίληψη μιας και μοναδικής ανθρώπινης σεξουαλικότητας – της ετεροφυλοφιλίας – αλλά και των «πρέπων» γυναικείων και ανδρικών ρόλων, αποτελεί η έκφραση ομοφοβικών και τρανσφοβικών εκδηλώσεων και ενεργειών (Ράπτη, 2017). Συνεπώς, οι ΛΟΑΤΚΙ μαθητές, όντας άτομα που παρεκκλίνουν, αφίστανται ή διαφοροποιούνται από τις ετεροφυλοφιλικές προσδοκίες, αντιμετωπίζονται με στιγματισμό, επιθετικότητα, περιθωριοποίηση, επιφυλακτικότητα και απομόνωση από το σχολικό σύνολο (Ward, 2017). Αναφορικά με τον στιγματισμό, είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την έννοια της περιθωριοποίησης, καθώς διαδραματίζουν κυρίαρχο ρόλο στην πυροδότηση ομοφοβικών/τρανσφοβικών ενεργειών (Samskruthi & Sahithi, 2022). Η προκατάληψη θεωρείται ανάμεσα στις σημαντικότερες αιτίες ομοφοβικού και

τρανσφοβικού εκφοβισμού. Το αίσθημα προκατάληψης επιδεινώνεται περαιτέρω λόγω της απροθυμίας πολλών εκπαιδευτικών και μαθητών να υποστηρίξουν τους ΛΟΑΤΚΙ μαθητές με πρόφαση συναισθηματικής φύσεως φόβου και ανασφάλειας (Smithies & Byrom, 2018).

Ανάμεσα στους παράγοντες που συντελούν στην επικράτηση του κοινωνικού στίγματος και των νομοθεσιών που διατηρούν ή και καλλιεργούν τις διακρίσεις κατά των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων, είναι και αυτός της θρησκείας (Jeff, et al., 2020). Όπως αναφέρει ο Frances (2014), η οργάνωση του σχολείου, το πρόγραμμα σπουδών, καθώς και οι εκπαιδευτικοί και αρμόδιοι φορείς που σχετίζονται με τις σχολικές πολιτικές, συχνά λειτουργούν ως εμπόδια στη μάθηση, αλλά και ως μέσα περιθωριοποίησης για αρκετούς ΛΟΑΤΚΙ μαθητές (Frances, 2014).

Συνέπειες ομοφοβικών συμπεριφορών

Οι ομοφοβικές τάσεις κρίνονται ιδιαίτερα επικίνδυνες για την κοινωνική αρμονία και ισορροπία των ΛΟΑΤΚΙ μαθητών. Ο ομοφοβικός και τρανσφοβικός εκφοβισμός που βασίζεται στην ταυτότητα φύλου και στον σεξουαλικό προσανατολισμό υποσκάπτουν πλήρως το αίσθημα εμπιστοσύνης των μαθητών και πλήττουν το σύνολο των εμπλεκόμενων μελών, περιλαμβανομένων των ατόμων που υφίστανται τον εκφοβισμό των φίλων τους, και των θυτών της εκφοβιστικής συμπεριφοράς. Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό πρόγραμμα HOMBAT (2019), οι ανισότητες στο πλαίσιο του σχολικού περιβάλλοντος αποτρέπουν την υγιή εκδήλωση και έκφραση συναισθημάτων των ΛΟΑΤΚΙ μαθητών, ενθαρρύνοντας έτσι, τις δυσλειτουργικές σχέσεις με το εκπαιδευτικό προσωπικό, τους συμμαθητές και συνομήλικους και τις οικογένειές τους, καθώς και δυσχεραίνοντας την ενεργό συμμετοχή τους στο σχολικό περιβάλλον. Ο ομοφοβικός και τρανσφοβικός εκφοβισμός, αφενός προκαλεί δυσκολίες στην κοινωνική συνοχή, καθώς δεν υφίσταται κοινωνική ισότητα και δικαιοσύνη, προκειμένου όλοι να μπορούν να διαβιούν με αξιοπρέπεια και αλληλοσεβασμό

σε ένα περιβάλλον ειρηνικό και αφετέρου δυσκολεύει το άτομο, μιας και καταπιέζεται και αποδοκιμάζεται από το κοινωνικό πλαίσιο (Ράπτη, 2017). Ειδικότερα, όσον αφορά τις συνέπειες του εκφοβισμού, φαίνεται πως είναι ουσιαστικές και πολυεπίπεδες. Επηρεάζουν κυρίως τους ΛΟΑΤΚΙ μαθητές, τους μαθητές που έχουν γονείς οι οποίοι κατατάσσονται στη ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα και μαθητές που εκλαμβάνονται από τους συμμαθητές τους ως ΛΟΑΤΚΙ, επεκτείνονται όμως και στο σύνολο της σχολικής κουλτούρας, συνιστώντας σοβαρή και επιζήμια απειλή για τη δημόσια υγεία (Λιοδάκη, 2022). Συχνότερα επηρεάζεται η ψυχική υγεία των θυμάτων. Ωστόσο σε ορισμένες περιπτώσεις προσβάλλεται και η σωματική υγεία, εξαιτίας του επιπολασμού συμπεριφορών που σχετίζονται με υψηλό κίνδυνο (2022). Οι διακρίσεις συμβάλλουν στη μείωση των ακαδημαϊκών επιδόσεων, στην αύξηση των απουσιών, στις μειωμένες πιθανότητες επιδίωξης ανώτερης εκπαίδευσης, όπως και στην έλλειψη αυτοεκτίμησης (Jeff, et al., 2020). Το άγχος που απορρέει από τις διακρίσεις εις βάρος των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων συνεπάγεται οικονομικής ανασφάλειας, εκτεταμένης χρήσης ουσιών, υψηλότερα ποσοστά προβλημάτων ψυχικής υγείας, και λοιπών δυσμενών εκβάσεων για την υγεία και την ευεξία κατά τη διάρκεια της ζωής (2020). Όπως έχει προαναφερθεί, ο ομοφοβικός σχολικός εκφοβισμός συσχετίζεται συχνά με αυξημένες επικίνδυνες συμπεριφορές, όπως είναι η κατάχρηση ψυχοτρόπων φαρμάκων, αλκοόλ ή καπνού, και οι επικίνδυνες σεξουαλικές πράξεις (Λιοδάκη, 2022). Η σωματική και λεκτική παρενόχληση των ΛΟΑΤΚΙ μαθητών επιβαρύνει σημαντικά ποικίλες πτυχές της φυσικής και ψυχικής ακεραιότητάς τους. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον Bidell (2011), οι ΛΟΑΤΚΙ μαθητές που υφίστανται εκφοβισμό υποφέρουν, ταλαιπωρούνται από έντονα ψυχολογικά, εκπαιδευτικά και συναισθηματικά προβλήματα. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγονται οι απουσίες, οι ανεπαρκείς ακαδημαϊκές επιδόσεις, ακόμη και οι περιορισμένες εκπαιδευτικές φιλοδοξίες (2011). Συγκεκριμένα, η Λιοδάκη (2022) επισημαίνει πως πολυάριθμες μελέτες στις Η.Π.Α και όχι μόνο, κατέδειξαν πως μαθητές της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας, οι οποίοι υπέστησαν

ομοφοβικό εκφοβισμό ή ομοφοβική βία, είχαν περισσότερες πιθανότητες τόσο να επιδείξουν μειωμένες ακαδημαϊκές επιδόσεις, όσο και εκδήλωση ενδιαφέροντος σε ό,τι αφορά τη φοίτηση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Ομοίως με τις πλείστες μειονοτικές ομάδες, οι ΛΟΑΤΚΙ μαθητές υπόκεινται σε οξύ χρόνιο στρες (Van der Star, et al., 2018). Επιπλέον, τα προβλήματα ψυχικής υγείας τα οποία ενδέχεται να προκύψουν στα ομοφυλόφιλα νεαρά άτομα, τείνουν να ερμηνεύονται μέσα σε ένα κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο, το οποίο συμπεριλαμβάνει τις διαστρεβλωμένες κοινωνικές αναπαραστάσεις της ομοφυλοφιλικής και λεσβιακής ταυτότητας και σεξουαλικότητας, γεγονός που πυροδοτεί την ψυχολογική ευπάθεια των νεαρών ομοφυλόφιλων ανδρών και λεσβίων κοριτσιών και γυναικών, όντας μια σεξουαλική μειονότητα (Takács, 2006). Έχει διαπιστωθεί επίσης ότι τα διεμφυλικά/τρανσέξουαλ άτομα παρουσιάζουν υψηλά ποσοστά αυτοκτονικού ιδεασμού. Αρκετές είναι οι έρευνες που έχουν διαπιστώσει πως οι τρανσέξουαλ γυναίκες και άντρες εμφανίζουν περισσότερες αυτοκτονικές σκέψεις και απόπειρες αυτοκτονίας συγκριτικά με τις μη τρανσέξουαλ ετεροφυλόφιλες γυναίκες και τους μη τρανσέξουαλ ετεροφυλόφιλους και ομοφυλόφιλους άντρες (Van der Star, et al., 2018). Ανάμεσα στις κυρίαρχες συνέπειες του ομοφοβικού και τρανσφοβικού εκφοβισμού συμπεριλαμβάνονται και οι ανορεξία, οι διαταραχές ύπνου, καθώς και η κοινωνική απομόνωση στο σχολικό περιβάλλον (2018).

Το φαινόμενο του ομοφοβικού εκφοβισμού στο Κυπριακό σχολείο

Η ομοφοβία και ο ενδοσχολικός ομοφοβικός εκφοβισμός έχει καταστεί ένα φλέγον ζήτημα των τελευταίων δεκαετιών, το οποίο απασχολεί διαρκώς τόσο την πολιτική, όσο και την επιστήμη, καθώς οι λεσβίες, ομοφυλόφιλοι, αμφιφυλόφιλοι, τρανσέξουαλ, κουίρ και ίντερσεξ μαθητές διακατέχονται από ένα δυσανάλογα αυξημένο ποσοστό αντιμετώπισης εκφοβισμού και επιθετικής συμπεριφοράς, σε σύγκριση με τους υπόλοιπους ετεροφυλόφιλους μαθητές (Shoshilou & Vasiliou, 2016). Όσον αφορά την κυπριακή

πραγματικότητα, το εκπαιδευτικό σύστημα αντανακλά το συντηρητικό φρόνημα της κυπριακής κοινωνίας. Πιο συγκεκριμένα, μέσω επίσημων και ανεπίσημων όρων η Ορθόδοξη εκκλησία – η οποία διατηρεί μια αυστηρή στάση ενάντια στα ΛΟΑΤΚΙ άτομα – επηρεάζει σημαντικά τις αποφάσεις του Υπουργείου Παιδείας, Αθλητισμού και Νεολαίας (2016). Σύμφωνα με τα δεδομένα του FRA (2013), η ομοφοβική βία κρίνεται ως ένα ιδιαίτερα διαδεδομένο φαινόμενο στο Κυπριακό πλαίσιο. Με σκοπό την μείωση του φαινομένου, το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, σε συνεργασία με την Επίτροπο Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού και της Επιτρόπου Διοικήσεως προχώρησε σε μια χρηματοδοτούμενη εκστρατεία από το European Youth Foundation του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, υπό την ονομασία «Ασπίδα κατά της ομοφοβίας στην εκπαίδευση» (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, 2015). Η εν λόγω εκστρατεία, αποτελείται από σεμινάρια επιμόρφωσης για τους εκπαιδευτικούς Δημοτικής Εκπαίδευσης και Μέσης Γενικής και Μέσης Τεχνικής και Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, τα οποία αποσκοπούν στην επιμόρφωση σε θέματα σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας φύλου, καθώς και σε ζητήματα ομοφοβικού και τρανσφοβικού εκφοβισμού (2015). Ωστόσο, σε σχετική μελέτη που πραγματοποιήθηκε στην Κύπρο το επόμενο έτος, παρατηρήθηκε ελλιπής ευαισθητοποίηση και γνώση εκ μέρους των εκπαιδευτικών της χώρας σε θέματα σεξουαλικού προσανατολισμού και της σημαντικότητάς του στο εκπαιδευτικό πλαίσιο, καθώς και ανεπαρκής αντιμετώπιση των ζητημάτων που προκύπτουν στο σχολείο και αφορούν τον σεξουαλικού προσανατολισμού. Συγκεκριμένα, αρκετοί εκπαιδευτικοί έδειχναν ιδιαίτερη επιφύλαξη σχετικά με τη συζήτηση θεμάτων περί σεξουαλικότητας στη σχολική τάξη, λόγω φόβου απέναντι στις πιθανές προβληματικές αντιδράσεις των γονέων (Shoshilou & Vasiliou, 2016). Έπειτα, μια έρευνα που συμπεριλάμβανε 28 κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης ανέδειξε την Κύπρο στη πρώτη θέση ανάμεσα σε όλα τα κράτη μέλη,

διαπιστώνοντας πως περίπου το 50% των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων ανέφεραν πως έχουν υποστεί ομοφοβικό ή τρανσφοβικό εκφοβισμό στο σχολείο (Van der Star et al., 2018).

Επιπρόσθετα, σε μια πανευρωπαϊκή έρευνα η οποία διεξήχθη το 2012 από τον οργανισμό IGLYO, και στόχευε στην παρουσίαση των ποσοστών ομοφοβικών τάσεων στα κράτη μέλη, ανέδειξε την Κύπρο σε πολύ υψηλά επίπεδα διακρίσεων απέναντι στα ΛΟΑΤΚΙ άτομα. Πιο συγκεκριμένα, η Κύπρος κατατάσσεται ανάμεσα στις τρεις χώρες με τα περισσότερα ποσοστά ΛΟΑΤΚΙ ατόμων ανά υπό-ομάδα που αισθάνθηκαν να υφίστανται διακρίσεις ή παρενόχληση τους τελευταίους 12 μήνες, λόγω των σεξουαλικών τους προτιμήσεων (IGLYO, 2012). Σημαντικό είναι να αναφερθεί το εύρημα σχετικά με την αρνητική συμπεριφορά ενάντια στους ΛΟΑΤΚΙ μαθητές κάτω των 18 ετών. Η Κύπρος κατατάχθηκε πρώτη σε αρνητικές συμπεριφορές και διακρίσεις απέναντι σε ΛΟΑΤΚΙ μαθητές ανάμεσα σε όλα τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2012).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Βιβλιογραφική ανασκόπηση σε θέματα συμβουλευτικής ΛΟΑΤΚΙ μαθητών

Προσέγγιση σχολικής μονάδας απέναντι στους ΛΟΑΤΚΙ μαθητές

Όπως έχει τονιστεί προηγουμένως, το αναλυτικό πρόγραμμα διδασκαλίας αποτελεί ένα σύστημα που διαιώνίζει τη δυαδική νόρμα φύλου. Συγκεκριμένα, οι αίθουσες διδασκαλίας είναι κοινωνικοπολιτισμικοί χώροι όπου αλληλοεπιδρούν οι εκπαιδευτικοί, οι μαθητές, και το πρόγραμμα σπουδών (Block, 2019). Όταν στο πλαίσιο της τάξης συντηρείται η αντίληψη της ετεροφυλοφιλίας, τότε τα άτομα που προσδιορίζονται ως ΛΟΑΤΚΙ, καταπνίγονται από τον τίτλο του παράξενου, του αφύσικου, του κατώτερου (2019). Ως ένας από τους σπουδαιότερους φορείς κοινωνικής ενσωμάτωσης, το σχολείο συμβάλλει καθοριστικά στη διαμόρφωση της ταυτότητας φύλου και του σεξουαλικού προσανατολισμού και στην

εδραίωση των παγιωμένων αντιλήψεων περί φύλου. Ειδικότερα, το σχολείο αποτελεί ένα ιδανικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο νεαρά άτομα αντλούν προκαταληπτικές γνώσεις για τις «φυσιολογικές» και «πρέπει» συμπεριφορές που αποδέχεται η κοινωνία (Chaskalson, 2020). Επομένως, τα αγόρια διδάσκονται να επιδεικνύουν αρσενική ταυτότητα, κατά κανόνα διαμέσου ομαδικών παιχνιδιών και σωματικών δραστηριοτήτων, στις οποίες επικρατούν οι δεξιότητες της αποφασιστικότητας και του δυναμισμού (Λιοδάκη, 2022). Εν αντιθέσει, τα κορίτσια μαθαίνουν μέσα από πνευματικές και δημιουργικές ασχολίες τους όρους της θηλυπρεπούς ταυτότητας, που εμπεριέχουν αναπτυγμένες κοινωνικές δεξιότητες και τρυφερότητα (Λιοδάκη, 2022). Συνεπώς, οι ομοφοβικές αντιδράσεις υφίστανται στο σχολικό πλαίσιο, ως φορείς επιβολής της ετεροφυλοφιλικής νόρμας και καταστολής των παρεκκλιουσών συμπεριφορών που δεν ταυτίζονται με το βιολογικό φύλο κάποιου μαθητή (π.χ. τα κορίτσια δεν μιλούν απρεπώς/τα αγόρια δεν κλαίνε). Επιτακτικής σημασίας είναι και η διαστρεβλωμένη καλλιέργεια κοινωνικών ρόλων σύμφωνα με το φύλο από τους εκπαιδευτικούς, ιδιαίτερα όσον αφορά τα αθλήματα – τα κορίτσια κατά τη διάρκεια της φυσικής αγωγής ενασχολούνται με το χορό και με ήπιας έντασης γυμναστική, ενώ τα αγόρια ασχολούνται περισσότερο με ομαδικά αθλήματα όπως ποδόσφαιρο και μπάσκετ (αθλήματα που είναι διεθνώς προβεβλημένα ως κυρίαρχα ανδρικά αθλήματα) (Galambos, 2004). Με αυτό τον τρόπο δεν δίνεται η ευκαιρία στους μαθητές να εξερευνήσουν τα ενδιαφέροντά τους και να ανακαλύψουν τον εαυτό τους μέσα από το μάθημα της φυσικής αγωγής. Σοβαρό αποτέλεσμα της συγκεκριμένης σχολικής πρακτικής είναι τα υβριστικά και ομοφοβικά σχόλια εναντίων μαθητών που αποκλίνουν από το κατεστημένο – μαθητές που δοκιμάζουν ένα άθλημα έξω από την ταυτότητα που τους προδικάζει η κοινωνία, ή μαθητές που παρουσιάζουν χαμηλές επιδόσεις σε παιχνίδια και αθλήματα που η κοινωνία και το εκπαιδευτικό σύστημα επιβάλλει να διαπρέπει λόγω φύλου (2004).

Εντούτοις, ορισμένοι εκπαιδευτικοί προτίθενται να ενισχύσουν μια συστημική μεταρρύθμιση παρέχοντας διαφάνεια σχετικά με ζητήματα διαφορετικότητας και σεξουαλικότητας (Passe, όπως αναφέρεται στο Block, 2019). Ανεξαρτήτως του γεγονότος πως ένα σεβαστό ποσοστό εκπαιδευτικών μάχεται για την εξάλειψη των ανισοτήτων ανάμεσα στους μαθητές, καθώς και στην ενσωμάτωση όλων των μαθητών στο σχολικό κύκλο, η έρευνα του Block (2019), διαπίστωσε πως μια μεγάλη μερίδα εκπαιδευτικών φοβούνται τις αντιδράσεις του διοικητικού προσωπικού της σχολικής μονάδας και των γονέων. Μια συγκεκριμένη συμμετέχουσα ανέφερε πως «Είμαι δεκτική και πρόθυμη να διδάξω ΛΟΑΤΚΙ θέματα, αλλά θα είμαι μία από τους ελάχιστους εκπαιδευτικούς που θα το προσπαθήσουν και θα στέκομαι μόνη μου. Αυτό είναι τρομακτικό. Το να υποστηρίζεις το διαφορετικό είναι τρομακτικό». Συμπληρωματικά, εκπαιδευτικοί οι οποίοι διστάζουν ή φοβούνται να ενσωματώσουν θεματικές ενότητες σχετικές με ΛΟΑΤΚΙ θέματα λόγω της αμφιλεγόμενης τους φύσεως, προωθούν την ετεροκανονική σεξουαλική μορφή του εκπαιδευτικού συστήματος. Επίσης, σύμφωνα με τον Takács (2006), μια φινλανδική μελέτη ανέδειξε πως το σχολικό περιβάλλον σεξουαλικοποιεί και επιβάλλει έμφυλες ομαδοποιήσεις στους διάφορους σχολικούς χώρους, και αποθαρρύνει τις συναισθηματικές και ερωτικές συναναστροφές μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου.

Ο σχολικός σύμβουλος απέναντι στους ΛΟΑΤΚΙ μαθητές

Σύμφωνα με τον Palkki (2016) ο ρόλος των σχολικών συμβούλων για τους μαθητές που χρειάζονται υποστήριξη – ιδιαίτερα τρανς εφήβους – κρίνεται επιτακτικός. Οι σύμβουλοι ως συνήγοροι και σύμμαχοι όλων των μαθητών, είναι τα κατάλληλα άτομα τα οποία δύνανται να βελτιώσουν τις εμπειρίες των ΛΟΑΤΚΙ μαθητών στο σχολικό πλαίσιο, αφενός συμβουλευόντας και καθοδηγώντας τους μαθητές, και αφετέρου προασπίζοντας καινοτόμες θετικές πολιτικές υπέρ των ΛΟΑΤΚΙ νέων (2016). Ακολούθως, εξειδικευμένοι

επαγγελματίες, συμπεριλαμβανομένων των σχολικών συμβούλων, διαθέτουν την ικανότητα και τα εφόδια να λειτουργούν ως πηγές έμπνευσης για το σύνολο των μαθητών και να συμβάλλουν στον συντονισμό ανοιχτής επικοινωνίας αναφορικά με ζητήματα ΛΟΑΤΚΙ – θέματα πυρηνικής σημασίας για την ομαλή ενσωμάτωση και κοινωνικοποίηση μαθητών με διαφορετική σεξουαλικότητα, αλλά και την επιτυχή σχολική μετάβαση των τρανσέξουαλ μαθητών. Είναι αρκετά συχνό φαινόμενο το διοικητικό και εκπαιδευτικό προσωπικό μιας σχολικής μονάδας να μη διαθέτει τόσο επαρκή χρόνο, όσο και εξειδικευμένες δεξιότητες για να υποστηρίξει ορισμένες ευάλωτες ομάδες μαθητών (Riggs, 2015). Ως εκ τούτου, ένας υποστηρικτικός σχολικός σύμβουλος οφείλει να αναλάβει το καθήκον του διαμεσολαβητή σε θέματα ΛΟΑΤΚΙ για να διασφαλίσει πως υφίσταται ένα κλίμα ενσωμάτωσης, και πως δε διαδίδονται ανακριβείς πληροφορίες στο σχολικό κύκλο. Το Εθνικό Μοντέλο της Αμερικανικής Ένωσης Σχολικής Συμβουλευτικής (ASCA) εντάσσει στα καθήκοντα του σχολικού συμβούλου την ανάπτυξη της προσαρμοστικότητας μέσα σε ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο το οποίο επικεντρώνεται στην ικανοποίηση και εξυπηρέτηση τόσο των προσωπικών, όσο και των ακαδημαϊκών αναγκών των μαθητών, καθώς και την προετοιμασία τους σε θέματα επαγγελμάτων και σπουδών (Luke, et al., 2022). Συγκεκριμένα, η πρακτική του όρου της προσαρμοστικότητας αποτελείται από τη σύσταση και διαφύλαξη ασφαλών περιβαλλόντων που παρέχουν πρόσβαση σε όλους τους μαθητές, ανεξαρτήτως σεξουαλικού προσανατολισμού και φύλου, αλλά και την προώθηση ηθικών αξιών (2022).

Προκλήσεις για τους συμβούλους

Ο σχολικός σύμβουλος, όντας ένας επαγγελματίας που συντελεί ως το αρμόδιο πρόσωπο σε μια εκπαιδευτική μονάδα όσον αφορά τη διαχείριση της ολότητας των μαθητών, και ιδιαίτερα των θεωρητικά «δύσκολων» ή «διαφορετικών» μαθητών, είναι φυσικό να έρθουν αντιμέτωποι με αρκετές προκλήσεις. Μια σημαντική πρόκληση που τις περισσότερες φορές

αγνοείτε από το σύνολο είναι η δυσφορία που μπορεί να αισθανθεί ο ίδιος ο σχολικός σύμβουλος είτε λόγω κούρασης, απειρίας, σύγχυσης, είτε λόγω διαχείρισης ενός έντονου ή συναισθηματικά φορτισμένου συμβάντος (Riggs & Bartholomaeus, 2015). Ο σχολικός σύμβουλος ανεξαρτήτως της ιδιότητας του ως ένας προσηλωμένος και ψύχραιμος επαγγελματίας, είναι συνάμα μια ανθρώπινη ύπαρξη που αισθάνεται και λυγίζει – γεγονός που, ορισμένες στιγμές, καθιστά το ρόλο του πιο περίπλοκο. Επιπρόσθετα, η προώθηση της ετεροκανονικής νόρμας από τις σχολικές μονάδες, καθώς και τα υβριστικά και πειραχτικά σχόλια που ηχούν από μαθητές στα σχολεία αναφορικά με διάφορες σεξουαλικότητες, αποτελούν κυρίαρχη αιτία της μη-αποκάλυψης της πραγματικής ταυτότητας φύλου και σεξουαλικότητας εκ μέρους των ΛΟΑΤΚΙ μαθητών. Σε μια ετεροφυλοφιλική σχολική κοινότητα, οι ΛΟΑΤΚΙ μαθητές αισθάνονται άβολα να ξεδιπλώσουν την πραγματική σεξουαλική τους ταυτότητα. Αυτό με τη σειρά του σημαίνει πως μαθητές που δύνανται να χρειάζονται υποστήριξη είτε από το σχολικό σύμβουλο, είτε από άλλους επαγγελματίες ψυχικής υγείας και οργανισμούς, να χάνουν την ευκαιρία για λήψη επαρκής βοήθειας. Επίσης, μαθητές οι οποίοι υποφέρουν από ψυχολογικές ασθένειες εξαιτίας ομοφοβικού ή τρανσφοβικού εκφοβισμού τείνουν να εγκλωβίζονται στον εαυτό τους και διστάζουν να αποκαλύψουν τις εμπειρίες τους σε άλλους (Samskruthi & Sahithi, 2022). Το προαναφερθέν γεγονός δυσκολεύει το έργο του σχολικού συμβούλου, μιας και κρίνεται εξαιρετικά δυσκολότερο να αποσπάσει πληροφορίες από τον/την μαθητή/τρια, με απώτερο σκοπό την πιο ολοκληρωμένη υποστήριξη και ενίσχυσή του/της. Κατά συνέπεια, οι σχολικοί σύμβουλοι οφείλουν να καλλιεργούν ένα κλίμα ανοιχτής συζήτησης μεταξύ των μαθητών, εκπαιδευτικών αλλά και μαθητών με τους διδάσκοντες, παροτρύνοντας, έτσι, τους ΛΟΑΤΚΙ+ μαθητές να μοιράζονται ανεμπόδιστα τις εμπειρίες τους από την παρενόχληση και τον εκφοβισμό με το προσωπικό του σχολείου (2022).

Όπως έχει προαναφερθεί, αρκετές είναι οι φορές που τόσο το διοικητικό, όσο και το εκπαιδευτικό προσωπικό λόγω αμάθειας κατέφυγαν σε λανθασμένες πρακτικές απέναντι σε ΛΟΑΤΚΙ μαθητές, με αποτέλεσμα να προκαλέσουν σοβαρούς φραγμούς ανάμεσα στο/ην ΛΟΑΤΚΙ έφηβο/η και το σχολικό σύνολο. Συμπληρωματικά, σε αυτές τις καταστάσεις, επιτακτικός κρίνεται ο ρόλος του συμβούλου, ο οποίος λειτουργεί ως διαμεσολαβητής, για να απαλύνει τις εντάσεις και να προσπαθήσει να επαναφέρει τους φυσιολογικούς ρυθμούς του/της μαθητή/μαθήτριας και να ενημερώσει επαρκώς το σχολικό προσωπικό για να μην επαναληφθούν παρόμοιες ενέργειες εκ μέρους της σχολικής μονάδας. Ενίοτε, μια μεγάλη πρόκληση για τους σχολικούς συμβούλους είναι η ίδια τους η κατάρτιση σε θέματα ΛΟΑΤΚΙ. Οι γνώσεις τους σε θέματα διαχείρισης ΛΟΑΤΚΙ εφήβων βασίζεται κυρίως σε προσωπική/ατομική μελέτη και διερεύνηση, μιας και σύμφωνα με τους Kosciw et al. (2017), μεγάλη μερίδα σχολικών συμβούλων αναφέρει πως δεν διοργανώνεται επαρκής αριθμός διαλέξεων και σεμιναρίων για την επιμόρφωση σχετικά με τους διεθνείς κανονισμούς για ΛΟΑΤΚΙ άτομα. Λαμβάνοντας υπόψη τα αυξημένα στοιχεία που φανερώνουν πολυάριθμες μελέτες, σχετικά με τις επιθέσεις και την παρενόχληση που δέχονται οι ΛΟΑΤΚΙ μαθητές στα σχολεία, δημιουργείτε μια μεγάλη πρόκληση για τους συμβούλους, ιδιαίτερα όταν δεν υπάρχει ένα θεσμικό πλαίσιο που να καλύπτει διεμφυλικά ζητήματα, η όταν ο ίδιος ο σχολικός σύμβουλος δεν έχει εξοικειωθεί σε θέματα ΛΟΑΤΚΙ, λόγω ελλιπής ενημέρωσης και εκπαίδευσης από αρμόδιου οργανισμούς, υπηρεσίες και υπουργεία (Palkki, 2016).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Τρέχουσες πρακτικές και στάσεις απέναντι στην ομοφοβία και τον ομοφοβικό εκφοβισμό στην κυπριακή δευτεροβάθμια εκπαίδευση

Η εκπαίδευση προκειμένου να διευκολύνει την καλλιέργεια των αξιών και της ηθικής στην κοινωνία, συντελεί στην ανθρώπινη ανάπτυξη και εξέλιξη στο σύνολό της (Boulton, 2005). Συγκεκριμένα, ανάμεσα στις αρμοδιότητες της εκπαίδευσης περιλαμβάνεται η ανάπτυξη των ανθρώπινων αξιών, σε ισορροπία με το ιδεώδες της ελευθερίας του ανθρώπου στην κοινωνία. Η εκπαίδευση είναι μια διαδικασία και όχι μια στιγμιαία λύση. Επομένως, για να μπορέσουμε να οραματιστούμε και να σχεδιάσουμε ένα παιδαγωγικό περιβάλλον συμπερίληψης των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων, απαιτείται η ενσωμάτωση των προαναφερθέντων αξιών στην εκπαιδευτική διαδικασία παρά την παρουσίαση του προγράμματος σπουδών με επικριτικό τόνο. Το κεφάλαιο αυτό διερευνά την εκπαίδευση στο σύνολό της, εστιάζοντας στις τρέχουσες πρακτικές που χρησιμοποιούνται απέναντι στον ομοφοβικό και τρανσφοβικό εκφοβισμό, καθώς και τη γενική εικόνα του κυπριακού εκπαιδευτικού συστήματος ως προς τους ΛΟΑΤΚΙ μαθητές.

Σεξουαλική Αγωγή στο Κυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα

Η σεξουαλικότητα και η ταυτότητα φύλου είναι παράγοντες που συνειδητοποιούνται, κυρίως, κατά τη διάρκεια της εφηβείας. Εντούτοις, η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση δεν περιλαμβάνεται επαρκώς στο σχολικό πρόγραμμα στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Patlamazoglou & Pentaris, 2022). Ως εκ τούτου, οι ΛΟΑΤΚΙ μαθητές εκτίθενται σε ένα περιβάλλον υψηλού κινδύνου, στο οποίο οι πιθανότητες να βιώσουν την κοινωνική περιθωριοποίηση και να υποστούν διακρίσεις και θυματοποίηση στο ευρύτερο σχολικό πλαίσιο, αυξάνονται συνεχώς (2022). Το 2010, πραγματοποιήθηκε στην Κύπρο μια εκπαιδευτική μεταρρύθμιση η οποία επέφερε τροποποιήσεις στην υποχρεωτική διδακτέα ύλη

σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες, οι οποίες περιλάμβαναν μια σειρά θεμάτων σχετικά με τη σεξουαλικότητα που καλύπτονταν κυρίως από τα μαθήματα της Αγωγής Υγείας και της Βιολογίας (Ketting, et al., 2016). Επομένως, η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση εντάχθηκε στο κυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα μόλις το 2010. Σύμφωνα με τις Shoshilou και Vasilioy (2016), το αρμόδιο υπουργείο δεν έχει υλοποιήσει ένα πλήρες πλάνο για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών όλων των βαθμίδων σε θέματα σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, και ιδιαίτερα σε ΛΟΑΤΚΙ ζητήματα. Επίσης, στο πλαίσιο μιας έρευνας που μελέτησε την κατάσταση που επικρατεί στο σχολικό σύστημα των χωρών της Ευρώπης και της Κεντρικής Ασίας σχετικά με τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, η Κύπρος κατατάσσεται μεταξύ των μειοψηφικών χωρών που δεν διαθέτουν νόμο για την εφαρμογή της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στο διδακτικό πρόγραμμα των σχολείων, παρά μόνο μια μερικώς υποχρεωτική πολιτική (Ketting, et al., 2016). Ακόμη, όπως αναφέρουν οι Ketting et al. (2016), υπάρχει μεγάλη αντίθεση προς τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση από την κυπριακή κοινωνία. Η έλλειψη ολοκληρωμένης σεξουαλικής αγωγής στα κυπριακά σχολεία δημιουργεί πολυάριθμες προκλήσεις για τους ΛΟΑΤΚΙ μαθητές. Η Κύπρος δεν διαθέτει ένα τυποποιημένο, περιεκτικό και κατάλληλο για την κάθε ηλικιακή ομάδα αναλυτικό πρόγραμμα σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης το οποίο να καλύπτει θέματα όπως ο σεξουαλικός προσανατολισμός, η ταυτότητα φύλου και οι σχέσεις. Αυτό συνεπάγεται έλλειψη ευαισθητοποίησης και κατανόησης μεταξύ μαθητών, εκπαιδευτικών και των διευθυντών των σχολείων σχετικά με θέματα ΛΟΑΤΚΙ. Διαιωνίζει επίσης μύθους, εσφαλμένες αντιλήψεις και αρνητικές στάσεις απέναντι στα ΛΟΑΤΚΙ άτομα, περιθωριοποιώντας περαιτέρω τους ΛΟΑΤΚΙ μαθητές και καθιστώντας τους ευάλωτους σε διακρίσεις και παρενοχλήσεις (2016). Ορισμένα σχολεία, παρότι ισχυρίζονται πως υιοθετούν προγράμματα και σεμινάρια για την αντιμετώπιση της ομοφοβίας, τρανσφοβίας ή της σεξουαλικής ποικιλομορφίας, στην πραγματικότητα δεν τα θέτουν σε εφαρμογή εξαιτίας των παγιωμένων θρησκευτικών,

πολιτισμικών και κυρίως προσωπικών αντιλήψεων που διέπουν τόσο του γονείς των μαθητών, όσο και το εκπαιδευτικό και διοικητικό προσωπικό των σχολικών μονάδων (Ράπτη, 2017). Τέτοιας μορφής προκαταλήψεις και ιδέες ενθαρρύνουν τις εκφοβιστικές και βίαιες συμπεριφορές εις βάρος των μαθητών που προσδιορίζονται στην ομάδα των ΛΟΑΤΚΙ. Αναφορικά με τα θεσμικά πλαίσια που υποστηρίζουν την ολοκληρωτική σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στα Κυπριακά εκπαιδευτικά ιδρύματα, υπάρχει ένα εξ' αυτών που στηρίζει την συμπερίληψη ΛΟΑΤΚΙ θεμάτων. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με την πολιτική του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού για τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση (γρρ5075b) το πλαίσιο αυτό είναι η Σύσταση CM/Rec(2010)5 της Επιτροπής των Υπουργών των Κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης (Υπουργείο Παιδείας Αθλητισμού και Νεολαίας, 2016). Όπως αναφέρει το αρμόδιο υπουργείο σε εγκύκλιο που απέστειλε σε όλα τα δημόσια εκπαιδευτικά ιδρύματα με θέμα τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, η προσθήκη θεματικών ενοτήτων που αφορούν την ταυτότητα φύλου και τη σεξουαλικότητα, συνίσταται ως υποχρέωση της Κύπρου ως προς τη Σύσταση του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με τη λήψη μέτρων αντιμετώπισης και καταπολέμησης του στιγματισμού των ΛΟΑΤΚΙ μαθητών, και η οποία προέκυψε ως απόρροια των αυξανόμενων ομοφοβικών περιστατικών στις κυπριακό σχολικό πλαίσιο (2016). Σημαντικό είναι να αναφερθεί πως η παρούσα παρέμβαση διαμορφώνει μια πολιτική του υπουργείου η οποία δεν απαρτίζεται από ένα σαφές και ολοκληρωμένο πλάνο δράσης για τις σχολικές μονάδες, παρά μια παρότρυνση των διοικήσεων των σχολικών μονάδων για ένταξη ΛΟΑΤΚΙ θεμάτων ως «σεξουαλική διαπαιδαγώγηση».

Εντούτοις, σύμφωνα με πρόσφατες αναφορές του Υπουργείου Παιδείας, Αθλητισμού και Νεολαίας, θεσμοθετείτε επισήμως η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στα σχολεία της Κύπρου από τον Σεπτέμβριο του 2023 (ΚΥΠΕ, 2023). Συγκεκριμένα, όσον αφορά τα Γυμνάσια, θα διεξάγονται οκτώ σεμινάρια δεξιοτήτων ανά σχολικό έτος, τα οποία θα διαρκούν τρεις

περιόδους το κάθε ένα. Τα σεμινάρια σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης θα διεκπεραιώνονται μέσα από το μάθημα της οικιακής οικονομίας, και το διδακτικό υλικό θα αποτελείτε από τις θεματικές ενότητες της οικογενειακής αγωγής, αναπαραγωγικής και σεξουαλικής υγείας και καλλιέργειας δεσμών και κοινωνικών δεξιοτήτων (2023). Επιπλέον, στο πλαίσιο του Ενιαίου Λυκείου και των Τεχνικών Σχολών, θα διατίθενται συνολικά 10 περίοδοι ανά έτος, με σκοπό τη διοργάνωση εξειδικευμένων εργαστηρίων σχετικά με την οικογενειακή και σεξουαλική διαπαιδαγώγηση και την απόκτηση κοινωνικών δεξιοτήτων και υγιών σχέσεων (2023).

Πρωτόκολλο κατά του σχολικού εκφοβισμού

Ο ρόλος του σχολείου αποσκοπεί στην σφαιρική ανάπτυξη των μαθητών, η οποία εμπεριέχει τη συναισθηματική, σωματική και ψυχοσωματική διάπλαση του ατόμου, προκειμένου να είναι σε θέση να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις και τους ρυθμούς της σύγχρονης κοινωνίας. Σημαντικό είναι να αναφερθεί πως το σχολείο συντελεί στην ανάδειξη και καλλιέργεια της δικαιοσύνης, του σεβασμού, και της συνεργασίας ως αξίες-κλειδιά για την πρόληψη παραβατικών και επιθετικών συμπεριφορών. Ως εκ τούτου, ένα εκπαιδευτικό σύστημα που μεριμνάει για την καταπολέμηση της βίας, θεσπίζει μια σαφή πολιτική για τη διαχείριση εκφοβιστικών περιστατικών. Η εφαρμογή ενός σχεδίου διαχείρισης του σχολικού εκφοβισμού κρίνεται ως αναγκαία ενέργεια την οποία οφείλει να ακολουθήσει η ηγεσία του εκπαιδευτικού συστήματος (Υπουργείο Παιδείας, Αθλητισμού και Νεολαίας, 2020).

Συμπληρωματικά, μια ολιστική σχολική πολιτική που θα γνωστοποιείτε τόσο στους μαθητές και εκπαιδευτικούς, όσο και στους γονείς και κηδεμόνες, θα επιφέρει ένα πλαίσιο ορίων και πειθαρχίας που πρέπει να τηρείται από όλο το σχολικό σύνολο. Σύμφωνα με το Παράρτημα III του πρωτοκόλλου «κατά του σχολικού εκφοβισμού», η προαναφερθείσα πολιτική αποτελεί μέρος του «Σχεδίου Δράσης για την Αγωγή Υγείας και την Πρόληψη της Παραβατικότητας», το οποίο καταρτίζεται από το σχολείο στην αρχή κάθε σχολικού έτους

(2020). Σημαντικό είναι να επισυναφθεί πως το παρόν πρωτόκολλο που αναλύεται αναφέρεται γενικότερα στο σχολικό εκφοβισμό, με συγκεκριμένη αναφορά στα θέματα διαχείρισης ομοφοβικού εκφοβισμού. Οι θεμελιώδεις αρχές που διατυπώνονται στην παρούσα εγκύκλιο βασίζονται στην εφαρμογή της κοινωνικό-οικολογικής προσέγγισης - μιας μεθόδου που αποβλέπει στην ολοκληρωτική τροποποίηση του παρόντος σχολικού κλίματος, σε ένα πιο ανοιχτόμυαλο και ευχάριστο περιβάλλον (2020). Με βάση τους κανονισμούς που αναγράφονται στο πρωτόκολλο, η Υπηρεσία Εκπαιδευτικής Ψυχολογίας, ως υποστηρικτική υπηρεσία στο σχολικό πλαίσιο, είναι στη διάθεση των σχολικών μονάδων για καθοδήγηση ή παροχή συμβουλών σε περιπτώσεις υποψίας ή εμφάνισης περιστατικού σχολικού εκφοβισμού. Ιδιαίτερα, ο σχολικός σύμβουλος ενθαρρύνεται να επικοινωνεί με τον/ην αρμόδιο/α εκπαιδευτικό/ή ψυχολόγο, για ανταλλαγή ιδεών, συζήτηση, συντονισμό για πιθανή προώθηση δράσεων, και παροχή κατευθυντήριων γραμμών ως προς το χειρισμό συμβάντων, κατά τη διερεύνηση ή και την αντιμετώπιση ενός περιστατικού ενδοσχολικού εκφοβισμού (2020).

Οι βασικές αρχές, όπως αναφέρονται στο Παράρτημα III του Πρωτοκόλλου για τον σχολικό εκφοβισμό – ενδοσχολική βία είναι:

1. Συγκροτείται Ομάδα Διαχείρισης, αποτελούμενη από ορισμένους εκπαιδευτικούς και μέλη του διευθυντικού προσωπικού, και η οποία γνωστοποιείται σε όλους τους σχολικούς συνεργάτες και εκπαιδευτικό προσωπικό.
2. Η διαχείριση εκφοβιστικού περιστατικού πραγματοποιείται άμεσα αφότου διαπιστωθεί το περιστατικό, και έπειτα από διερεύνηση για να διευκρινιστεί αν πρόκειται για εκφοβισμό ή για άλλο περιστατικό.
3. Η εξέταση κάθε περιστατικού αφορά στη συλλογή και ανάλυση πληροφοριών σχετικά με το χρόνο, τον τόπο, τη διάρκεια, και το είδος της εκφοβιστικής ή παρενοχλητικής συμπεριφοράς που αντιμετώπισε ο/η μαθητής/τρια.

4. Τέλος, παρέχεται ενημέρωση στους γονείς/κηδεμόνες όλων των εμπλεκόμενων μαθητών. Συνιστάται η ενημέρωση να πραγματοποιείται το συντομότερο δυνατό, υπό την προϋπόθεση βέβαια ότι υφίσταται σαφής εικόνα του περιστατικού και της εμπλοκής κάθε προσώπου (2020).

Σημαντικό είναι να αναφερθεί πως στο συγκεκριμένο πρωτόκολλο τονίζεται η πυρηνική πολιτική όλων των σχολείων στη μηδενική ανοχή σε εκφοβιστικές ή παρενοχλητικές συμπεριφορές. Οι σχολικές μονάδες στην ολότητά τους, οφείλουν να καλλιεργούν και να επισημαίνουν τόσο στους μαθητές, όσο και στους γονείς/κηδεμόνες πως το σχολείο δεν επιτρέπει συμπεριφορές που εναντιώνονται στον άνθρωπο. Το δυστυχές γεγονός είναι πως ενώ υπάρχει ένα πειθαρχικό πλαίσιο που αναγκάζει τις σχολικές διοικήσεις να προβάλουν ένα κλίμα μηδενικής ανοχής σε κάθε είδος εκφοβισμού, εν τούτοις λίγα είναι τα σχολεία που ενθαρρύνουν αντί-εκφοβιστικές συμπεριφορές. Όσο αναφορά την παρουσία σχολικού ψυχολόγου, και νοουμένου του υπερ-ογκώδη αριθμού σχολείων που αναλαμβάνει ο κάθε ψυχολόγος, κρίνεται αδύνατον να υφίσταται επαρκείς υποστήριξη σε όλες τις περιστάσεις (είτε θεωρητικής-συμβουλευτικής υποστήριξης στο σχολικό σύμβουλο για τη διαχείριση περιστατικών, είτε έμπρακτης συμβολής σε κάποιο περιστατικό).

Όπως έχει προαναφερθεί, οι αρχές που συστάθηκαν στο πρωτόκολλο που αφορά τον σχολικό εκφοβισμό και την ενδοσχολική βία αφορά και τα περιστατικά ομοφοβικού εκφοβισμού και ομοφοβικής βίας, καθώς επίσης σε αυτό συμπεριλαμβάνεται και μια συνοπτική περιγραφή του Δικτύου Πρόληψης και Καταπολέμησης του Ομοφοβικού και Τρανσφοβικού Εκφοβισμού στην Εκπαίδευση στο Παράρτημα VI (2020). Το Δίκτυο για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση του Ομοφοβικού και Τρανσφοβικού Εκφοβισμού είναι μια πρωτοβουλία του ευρωπαϊκού έργου "HOMBAT" και αποσκοπεί στην κινητοποίηση της ανάγκης για συντονισμένη παρέμβαση ολόκληρης της εκπαιδευτικής κοινότητας, όπως και της ευρύτερης κοινότητας γύρω από το σχολικό περιβάλλον, και γενικότερα στη διαμόρφωση και την

ενίσχυση των προσπαθειών για μια ολιστική διαχείριση του ομοφοβικού και τρανσφοβικού εκφοβισμού (2020). Οι προτεραιότητες του Δικτύου εστιάζουν σε τρεις άξονες. Αρχικά, επικεντρώνονται στην καλλιέργεια δεξιοτήτων και ανάπτυξη της ευαισθητοποίησης των εκπαιδευτικών κάθε βαθμίδας στην ορθή και αποτελεσματική αντιμετώπιση των περιστατικών ομοφοβικού και τρανσφοβικού εκφοβισμού. Έπειτα, οι προτεραιότητες επικεντρώνονται τόσο στην ενδυνάμωση των εφήβων ώστε να μπορούν οι ίδιοι να αναλάβουν δράση για την αντιμετώπιση και πρόληψη του ομοφοβικού και τρανσφοβικού εκφοβισμού, όσο και στην υιοθέτηση της σεξουαλικής αγωγής στο σχολικό πρόγραμμα (2020).

Το φαινόμενο του ομοφοβικού εκφοβισμού στο Κυπριακό σχολείο

Οι ΛΟΑΤΚΙ μαθητές αντιμετωπίζουν μοναδικές δοκιμασίες και προκλήσεις μέσα στο σχολικό περιβάλλον. Το γεγονός αυτό, αποτελεί ένα παγκόσμιο φαινόμενο, στο οποίο η Κύπρος δεν αποτελεί εξαίρεση. Δεδομένου πως πρόκειται για μια συντηρητική κοινωνία με πολιτιστικές και θρησκευτικές επιρροές, βαθιά ριζωμένες στην ταυτότητά της, η Κύπρος αντιμετωπίζει δυσκολίες στην αναγνώριση και την ενσωμάτωση των ΛΟΑΤΚΙ μαθητών στο σχολικό σύνολο (Πία, 2020). Το 1960, κατά την ίδρυση της χώρας, υιοθετήθηκε από την κυπριακή κυβέρνηση νόμος κατά του σοδομισμού, μέσω του οποίου ποινικοποιήθηκαν οι σεξουαλικές σχέσεις μεταξύ ανδρών (Shoshilou & Vasiliou, 2016). Ωστόσο, το 1998 ο νόμος αυτός καταργήθηκε ως προάγγελος του αιτήματος της Κύπρου για προσχώρηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Έκτοτε, η κυβέρνηση υιοθέτησε ορισμένες προοδευτικές νομοθετικές ρυθμίσεις οι οποίες τάσσονται στο πλευρό της αναγνώρισης των ΛΟΑΤΚΙ δικαιωμάτων. Ο θεσμός της Εκκλησίας της Κύπρου είναι ένας θεμελιακός πόλος που ασκεί υπερμεγέθη επιρροή στο εκπαιδευτικό σύστημα και στην κοινωνία συνολικά. Όσον αφορά το εκπαιδευτικό κομμάτι της επιρροής, το μάθημα των Θρησκευτικών διδάσκεται υποχρεωτικά

και σε όλες τις βαθμίδες των δημόσιων σχολικών μονάδων με απώτερο σκοπό την κατήχηση των παιδιών μέσω του κυρίαρχου Ελληνορθόδοξου θρησκευτικού φρονήματος. Βάσει της Ελληνορθόδοξης Εκκλησίας της Κύπρου, οι σεξουαλικοί προσανατολισμοί που απέχουν από την ετεροφυλοφιλία επιβάλλεται να εξαλειφθούν καθώς η ομοφυλοφιλία και λοιπές διαφοροποιημένες σεξουαλικότητες, λογίζονται ως αμαρτία (Agathangelou, et al., 2020). Η Κύπρος στερείται ολοκληρωμένων διατάξεων και νομοθεσιών περί καταπολέμησης των διακρίσεων οι οποίες να προστατεύουν ρητώς ΛΟΑΤΚΙ άτομα, καθώς και υποχρεωτικών πολιτικών για τα εκπαιδευτικά ιδρύματα που να κατοχυρώνουν την απαγόρευση της περιθωριοποίησης και του εκφοβισμού με βάση του σεξουαλικό προσανατολισμό ή την ταυτότητα φύλου στην εκπαίδευση (2020). Κατά συνέπεια, οι ΛΟΑΤΚΙ+ μαθητές στην Κύπρο αντιμετωπίζουν δυσμενείς ενέργειες εκφοβισμού, διάκρισης, στιγματισμού και παρενόχλησης, τόσο από τους συνομηλίκους τους όσο και από τους εκπαιδευτικούς (Πια, 2020). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα ποικίλων μελετών σχετικά με την ομοφοβία στο κυπριακό σχολείο που αναφέρει ο οργανισμός HOMBAT (2019), οι ΛΟΑΤΚΙ μαθητές διατρέχουν υψηλότερο κίνδυνο να βιώσουν εκφοβισμό, παρενόχληση και βία στα σχολεία συγκριτικά με τους ετεροφυλόφιλους συνομηλίκους τους. Πιο συγκεκριμένα, τα πορίσματα των ερευνών κατέδειξαν πως το μισό δείγμα των ΛΟΑΤΚΙ συμμετεχόντων είχαν υποστεί τρανσφοβική ή ομοφοβική παρενόχληση στο σχολικό περιβάλλον, και περίπου το 80% των ΛΟΑΤΚΙ μαθητών που συμμετείχαν ανέφεραν πως έχουν εκφοβιστεί στο σχολείο (2019). Ωστόσο, μια επιπλέον πρόκληση που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι ΛΟΑΤΚΙ μαθητές στην Κύπρο είναι η έλλειψη ομάδων υποστήριξης (Πια, 2020). Διάφορες χώρες κατά καιρούς έχουν προωθήσει τη δημιουργία ομάδων ή λεσχών υποστήριξης, μέσω των οποίων διοργανώνονται ημερίδες καθώς και διάφορες ενδοσχολικές και εξωσχολικές δραστηριότητες που περιστρέφονται γύρω από τα ΛΟΑΤΚΙ θέματα (Gay-Straight Alliances) (Frances, 2014). Διαμέσου αυτών των ομάδων οι ΛΟΑΤΚΙ μαθητές διακατέχονται από το

αίσθημα του ανήκειν, νιώθουν πως ενσωματώνονται στο υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο και πως η ταυτότητά τους γίνεται αποδεκτή. Δυστυχώς, στο κυπριακό παρασκήνιο, οι ομάδες υποστήριξης είναι ανύπαρκτες, αφήνοντας μια αυξανόμενη κατηγορία μαθητών στο περιθώριο και στην καταπίεση μη-έκφρασης της πραγματικής τους ταυτότητας (Πία, 2020). Ανεξαρτήτως του οπισθοδρομικού κλίματος που επικρατεί στην κυπριακή κοινωνία, τα τελευταία χρόνια υφίσταται μια πρόοδος σε θέματα διασφάλισης των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων σε διάφορα επίπεδα. Αρχικά, το 2004 θεσπίστηκε η νομοθεσία «περί ίσης μεταχείρισης στην απασχόληση και το επάγγελμα – ένας νόμος που προβλέπει ρητά την απαγόρευση των διακρίσεων λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου στον τομέα της απασχόλησης (2016). Έπειτα, το 2011, ιδρύθηκε ο επίσημος οργανισμός εκπροσώπησης των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων, υπό την ονομασία “Accept – LGBTQI Cyprus”. Από ιδρύσεώς της, η Accept - ΛΟΑΤ δραστηριοποιείται σε θέματα προώθησης και ενίσχυσης της προβολής των ΛΟΑΤΚΙ θεμάτων. Μάλιστα, το 2014, διοργανώθηκε το πρώτο Cyprus Gay Pride με απροσδόκητα υψηλή προσέλευση κόσμου και γενικότερη απήχηση (Shoshilou & Vasiliou, 2016). Αναλυτικότερα, προκειμένου να περιοριστεί η ομοφοβία και η τρανσφοβία στα σχολεία, η κυβέρνηση θέσπισε συγκεκριμένα μέτρα. Το 2012, το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού απέστειλε εγκύκλιο σε όλες τις βαθμίδες της δημόσιας εκπαίδευσης, που παρότρυνε τις σχολικές διευθύνσεις και εκπαιδευτικό προσωπικό να εφαρμόσουν πολιτικές κατά του ομοφοβικού και τρανσφοβικού εκφοβισμού, όπως επίσης συμπεριλήφθηκαν ορισμένες θεματικές στο σχολικό αναλυτικό πρόγραμμα που σχετίζονται με τον σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, 2012). Σύμφωνα με τη δημοσίευση του ECRI (2023), το 2019 επικυρώθηκε από το Υπουργείο Δικαιοσύνης και Δημόσιας Τάξης, το δικαίωμα των διεμφυλικών ατόμων στην τροποποίηση των στοιχείων φύλου και ονόματος σε επίσημα έγγραφα (ταυτότητα, πιστοποιητικό γεννήσεως και διαβατήριο), χωρίς την προσκόμιση ιατρικών πιστοποιητικών και εγγράφων

ιατρικών παρεμβάσεων. Τέλος, ένα επιπλέον θετικό βήμα προς την ισότητα ανάμεσα στις ποικίλες σεξουαλικότητες είναι η ψήφιση του νόμου υπέρ του σύμφωνου συμβίωσης, το 2015, μέσω του οποίου κατοχυρώνεται το δικαίωμα σε ομοφυλόφιλα ζευγάρια να επισημοποιούν τη δέσμευσή τους πολιτικώς, έχοντας το δικαίωμα λήψης των διάφορων προνοιών και απολαβών που δύνανται να αποκομίσουν και τα ετεροφυλόφιλα ζευγάρια (2023). Παρότι, οι προαναφερθείσες νομικές πρακτικές προάγουν ένα κλίμα ισότητας και ενσωμάτωσης των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων και ζευγαριών, εντούτοις, οι διακρίσεις βάσει σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου συνεχίζουν να υφίστανται, και αποτελούν μείζον ζήτημα που επί του παρόντος δεν αντιμετωπίζεται επαρκώς (Apostolidou, 2019)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Προσεγγίσεις για τη δημιουργία σχολείων χωρίς αποκλεισμούς

Η μελέτη του Rivers (2000), όπως επεξηγείτε στο Takács (2006), συμπεραίνει πως το φαινόμενο των απουσιών αποτελεί σύνθετο φαινόμενο μεταξύ των νεαρών που εμπίπτουν στις σεξουαλικές μειονότητες, οδηγώντας, εντούτοις, σε φτωχές ακαδημαϊκές επιδόσεις και αυτοκτονικό ιδεασμό, γεγονότα που υπογραμμίζουν την ανάγκη για προληπτική εμπλοκή των επαγγελματιών των σχολικών μονάδων στη θέσπιση και διαμόρφωση πρωτοβουλιών καταπολέμησης της εκφοβιστικής παρενόχλησης, προκειμένου να δημιουργηθεί ένα ασφαλές σχολικό περιβάλλον για όλους. Εντούτοις, η αποκάλυψη του σεξουαλικού προσανατολισμού συνεπάγεται πολυάριθμα πλεονεκτήματα για την υγεία των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων, όπως είναι τα μειωμένα ποσοστά άγχους, οι βελτιωμένες σχέσεις και η ενισχυμένη ευημερία (Samskruthi & Sahithi, 2022).

Ο Walsh (όπως αναφέρεται στο Banegas, et al., 2021) ανέλυσε τρεις μεθόδους μέσω των οποίων δύνανται να κατανοηθεί η διαπολιτισμικότητα. Συμπληρωματικά, έχουν αναλυθεί η

λειτουργική, σχεσιακή και κριτική διαπολιτισμικότητα. Η λειτουργική διαπολιτισμικότητα δέχεται την πολυμορφία και διαφορετικότητα των ανθρώπων ως την ενσωμάτωση των «ιδιαιτέρων» ή «διαφορετικών» ατόμων στη θεσπισμένη κοινωνική δομή. Η σχεσιακή διαπολιτισμικότητα αντιλαμβάνεται ως κύριο χαρακτηριστικό της διαπολιτισμικότητας την απλή συμβίωση διαφορετικών φυλετικών, σεξουαλικών και θρησκευτικών πληθυσμών ή ομάδων εντός του ίδιου πλαισίου. Τέλος, η κριτική διαπολιτισμικότητα συνιστά ένα σχέδιο πολιτικό και επιστημικό το οποίο εκλαμβάνει τη διαφορετικότητα ως έναν παράγοντα εντεταγμένο σε ένα σύστημα εξουσίας (2021). Οι ποικίλες προκαταλήψεις κατά της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας πυροδοτούν την κριτική διαπολιτισμικότητα ως ένα εγχείρημα που συνεπάγεται ενέργειες, πολιτικές και διαπραγματεύσεις με στόχο την ανατροπή των υπάρχουσών μηχανισμών εξουσίας οι οποίες διαιωνίζουν τις διακρίσεις όλων των ειδών: ταξικών, σεξιστικών, ρατσιστικών, καθώς και ετεροφυλοφιλικών διακρίσεων (2021). Λαμβάνοντας υπόψη πως τα σχολικά χρόνια κατά τη διάρκεια του γυμνασίου και του λυκείου αποτελούν ένα κομβικό σημείο για την εκδήλωση σεξουαλικότητας, κρίνεται επιτακτικό η δευτεροβάθμια εκπαίδευση να αναγνωρίζει πως οι ΛΟΑΤΚΙ μαθητές βιώνουν δυσανάλογα υψηλά επίπεδα θυματοποίησης και εκφοβισμού (Samskruth & Sahithi, 2022). Ως εκ τούτου, οι σχολικές μονάδες οφείλουν να είναι κατάλληλα καταρτισμένες και εφοδιασμένες για την εξάλειψη αυτών των ανισοτήτων καλλιεργώντας μη επικριτικά, ασφαλή και υποστηρικτικά περιβάλλοντα, τα οποία μπορούν να βελτιώσουν τα ακαδημαϊκά αποτελέσματα των ΛΟΑΤΚΙ+ μαθητών (Chaskalson, 2020). Κρίνεται αναγκαίο, το εκπαιδευτικό σύστημα να μεριμνήσει ως προς την λήψη μέτρων – εφαρμόζοντας μια σειρά από δραστηριότητες και πολιτικές – για τη διασφάλιση ενός ασφαλούς και υγιούς σχολικού πλαισίου για όλους τους νέους, και ιδίως για τους ΛΟΑΤΚΙ νέους οι οποίοι βρίσκονται συχνά σε πιο ευάλωτη θέση.

Επιπροσθέτως, επιτακτικός είναι και ο εντοπισμός των τομέων του σχολικού πλέγματος που επιδέχονται βελτιωτικών μεταρρυθμίσεων και παρεμβάσεων, προκειμένου να αντιμετωπίζεται με αμεσότητα και αποτελεσματικότητα από το εκπαιδευτικό και διοικητικό προσωπικό των σχολικών μονάδων (Samskruth & Sahithi, 2022). Συγκεκριμένα, οι Bartholomaeus και Riggs (2017), με στόχο την αναδόμηση μιας σχολικής κουλτούρας αποδεκτικότητας, μακριά από αποκλεισμούς και διακρίσεις προς τους ΛΟΑΤΚΙ μαθητές εισηγήθηκαν μια εκπαιδευτική προσέγγιση οι οποία βασίζεται στην επανεξέταση των διαδικασιών και κανονισμών αναφορικά με την συμπερίληψη των ΛΟΑΤΚΙ μαθητών και τον χειρισμό ομοφοβικών περιστατικών, την αναθεώρηση της χρήσης γλώσσας σχετικά με τις δυαδικές κατονομασίες και τις πρακτικές τήρησης αρχείων που εμπεριέχουν το φύλο, καθώς και την παροχή κατάλληλης κατάρτισης του σχολικού προσωπικού.

Κριτική Παιδαγωγική (Counter Hegemonic Pedagogy)

Η κριτική παιδαγωγική αποσκοπεί στην εναντίωση προς τον καθορισμό και την κατανόηση της πραγματικότητας που (αντιλήψεις σχετικά με τη σεξουαλικότητα, τη φυλή, το φύλο και της κοινωνικοοικονομικές ρυθμίσεις) «οικοδομείται» από τις κυρίαρχες ομάδες ή αρχές για να ικανοποιήσουν τα συμφέροντά τους (Bright, 2015). Η συγκεκριμένη παιδαγωγική μέθοδος προωθεί τον αναστοχασμό των υπάρχουσών πρακτικών και ενθαρρύνει την κριτική σκέψη. Ενσωματώνει τρία στοιχεία στην τάξη: το περιεχόμενο, την επιχειρηματολογία και την αντιπαράθεση. Οι αντί-ηγεμονικές συνιστώσες της κριτικής παιδαγωγικής εφαρμόζονται όταν αναπτύσσονται δραστηριότητες που έχουν ως βάση την καλλιέργεια στους μαθητές να αμφιβάλλουν την πραγματικότητα που τους ορίζει κάποιος, καθώς επίσης δραστηριοτήτων που βασίζονται στη συμμετοχή και επικεντρώνονται στην κριτική σκέψη (2015). Η επιχειρηματολογία αναφέρεται σε μια προσέγγιση των συζητήσεων κατά την οποία οι μαθητές επιδιώκουν την παραγωγή νοήματος και λόγου βασιζόμενη σε επιχειρήματα, και

στην επαναξιολόγηση των απόψεων και προκαταλήψεων τρίτων. Σύμφωνα με το άρθρο των Ohito και Oyler (2017), πρόκειται για μια πρακτική που προκρίνει την ακρόαση των φωνών των μαθητών – δεδομένου ότι οι συζητήσεις φέρνουν τους μαθητές ενώπιον απόψεων που ενδέχεται να είναι εξαιρετικά αντίθετες με τις δικές τους, ή γενικότερα πιο κατασταλτικές ιδέες – και συμβάλλει σε μετασχηματισμούς που αμφισβητούν το status quo και προωθούν πιο δημοκρατικές διαδικασίες στην τάξη. Τέλος, οι αντιπροπαγάνδα είναι μέθοδος αφήγησης ιστοριών και εμπειριών οι οποίες δε λέγονται ούτε αναλύονται σε συχνά επίπεδα, ως θέματα που αντιτίθενται σε πολιτισμικές νόρμες και επικρατούσες κοινωνικές γνώμες, συμπεριλαμβανομένων των ιστοριών που αφορούν τη θέση της γυναίκας, τις βασικές έννοιες περί ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας, καθώς και φυλετικά θέματα ή κοινωνικοοικονομικά ζητήματα (φτώχεια, οικονομικά συστήματα κτλ.) (2017). Η αντιπροπαγάνδες ή αλλιώς η εξιστόρηση διαφόρων ιστοριών μέσω της επιστήμης και της λογικής, επιτρέπουν την εναντίωση στις κυρίαρχες αφηγήσεις περί ΛΟΑΤΚΙ ζητημάτων, και τον προβληματισμό των πεποιθήσεων που δικαιολογούν τις ομοφοβικές διακρίσεις και την ομοφοβική βία (Banegas, et al. 2021). Οι Banegas, et al. (2021) διευκρινίζουν πως ένας κριτικός παιδαγωγός, εγκαταλείπει την έννοια της ιδανικής τάξης και είναι δεκτικός στην έννοια της διδασκαλίας σε μια τάξη-χώρο μετασχηματισμού. Ιδιαίτερα, όσον αφορά τη διδασκαλία γλωσσών, καθίσταται απαραίτητο να κατανοηθεί πως η γλώσσα αποτελεί πυρηνικό παράγοντα στο μετασχηματισμό των αδικιών και προκαταλήψεων οι οποίες προκαλούν συγκρούσεις ή στη διατήρηση μιας δυσμενής, υφιστάμενης κατάστασης (2021).

Σχολικό Πρόγραμμα

Η ανεκτικότητα εκ μέρους του εκπαιδευτικού συνόλου σε θέματα ομοφοβικών συμπεριφορών, σε συνδυασμό με την κοινωνική απομόνωση, τα έμφυλα στερεοτυπικά

μοτίβα, το συναίσθημα αβεβαιότητας, καθώς και την έλλειψη ασφαλών και θετικών προτύπων που αποτελούν κομβικό ρόλο στο σχολικό παρόν σχολικό πλαίσιο, συνθέτουν μια ανεπαρκή και δυσμενή σχολική εμπειρία για τους ΛΟΑΤΚΙ μαθητές, τους μαθητές που προέρχονται από ετεροφυλόφιλα ζευγάρια, ακόμη και τους μαθητές που είτε χαρακτηρίζονται και εκτιμώνται από τρίτους ως ΛΟΑΤΚΙ, είτε υφίστανται σε ένα στάδιο αμφισβήτησης της σεξουαλικότητάς τους ή της ταυτότητας φύλου (Λιοδάκη, 2022).

Σύμφωνα με τους Pina et al. (2021), στις Ηνωμένες Πολιτείες, οι μαθητές που εμπίπτουν στην κατηγορία ΛΟΑΤΚΙ και οι οποίοι έχουν υποστεί ομοφοβική βία σε ενδοσχολικό επίπεδο, είχαν χαμηλότερες μαθησιακές επιδόσεις, παρουσίασαν τριπλάσιες πιθανότητες να παραλείψουν σχολικές διδακτικές περιόδους, και φάνηκε να έχουν περισσότερες πιθανότητες να εμφανίσουν απροθυμία ως προς τη φοίτηση σε κάποιο ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα.

Αναφερόμενοι ειδικότερα στο κυπριακό σχολείο, χρήζει επισήμανσης πως διατηρείτε η αντίληψη της ετεροφυλοφιλίας ως της καθολικής και δεδομένης σεξουαλικής νόρμας, καθώς και το γεγονός ότι οι απεικονίσεις θετικών μη ετεροκανονικών τύπων συμπόρευσης και ταυτοτήτων απολείπονται εντελώς από το αναλυτικό πρόγραμμα διδασκαλίας και το εκπαιδευτικό υλικό (2022). Έντονο παράδειγμα της πιο πάνω αναφοράς στο εκπαιδευτικό υλικό αποτελεί η μοναδική απεικόνιση της ετεροκανονικής οικογενειακής μορφής στα διδακτικά βιβλία, καθώς και στις ασκήσεις που αναθέτονται από τους διδάσκοντες στους μαθητές. Φυσικό επακόλουθο είναι το αίσθημα ντροπής και μη συμπερίληψης στη σχολική πραγματικότητα τόσο των μαθητών που προέρχονται από ομοφυλόφιλες οικογένειες, όσο και των μαθητών που αυτοπροσδιορίζονται ή χαρακτηρίζονται ως ΛΟΑΤΚΙ (2022). Οι σχολικές μονάδες επιβάλλεται να ενσωματώσουν ζητήματα που αφορούν τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα σε διάφορα μαθήματα, όπως η βιολογία, η οικιακή οικονομία, η λογοτεχνία, καθώς και στα μαθήματα ξένων γλωσσών, με απώτερο σκοπό την αναγνωσιμότητα της ολότητας των μαθητών. Συνήθως τα θέματα που σχετίζονται με τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα αναλύονται

περισσότερο στο μάθημα της βιολογίας. Ωστόσο, το εκπαιδευτικό σύστημα πρέπει να μεριμνήσει ούτως ώστε τα θέματα κοινωνικής δικαιοσύνης και σεξουαλικής ποικιλομορφίας να μελετώνται και σε άλλες επιστήμες (Chaskalson, J. L. (2020)). Για παράδειγμα, όπως επισυνάπτει η Ράπτη (2017), το μάθημα των Νέων Ελληνικών, και ιδιαίτερα κατά τις περιόδους λογοτεχνικής διδασκαλίας, να συμπεριληφθούν στη σχολική ύλη αποσπάσματα λογοτεχνικών βιβλίων και ποιημάτων που να αναφέροντα σε διεμφυλικά ζητήματα και να παρουσιάζουν ομοφυλόφιλους και λοιπών σεξουαλικοτήτων χαρακτήρες. Εντούτοις, η συμπερίληψη λογοτεχνικών κειμένων και γενικότερα διδακτικού υλικού που σχετίζεται με ΛΟΑΤΚΙ ζητήματα δεν αρκεί καθαυτή. Οι εκπαιδευτικοί όλων των σχολικών βαθμίδων οφείλουν να προβληματίζονται και να αφυπνίζουν τόσο τους εαυτούς τους, όσο και τους μαθητές τους. Ένα αναλυτικό πρόγραμμα διδασκαλίας το οποίο συμπεριλαμβάνει θετικές αναπαραστάσεις των ΛΟΑΤΚΙ νέων συμβάλλει σημαντικά στην προώθηση του σεβασμού προς όλες τις σεξουαλικότητες και ταυτότητες φύλου, δύναται να ενισχύσει τις εκπαιδευτικές εμπειρίες και να καλλιεργήσει το αίσθημα της σχολικής αλληλεγγύης και σύνδεσης ανάμεσα στους μαθητές (Francis, 2014). Τα προγράμματα διδασκαλίας που καλύπτουν ΛΟΑΤΚΙ ζητήματα ωφελούν τους ΛΟΑΤΚΙ μαθητές στο μέγιστο βαθμό (2014). Οι Jeff et al. (2020), κατέδειξαν πως η πλειονότητα των ΛΟΑΤΚΙ μαθητών δηλώνουν πως τα σχολικά προγράμματα διδασκαλίας δεν ενσωματώνουν ενισχυτικές πληροφορίες αναφορικά με την ιστορία της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας, ούτε διδάσκουν στους μαθητές για σημαίνοντα ΛΟΑΤΚΙ άτομα. Κύρια αποτελέσματα της προαναφερθείσας εκπαιδευτικής πρακτικής αποτελούν η μείωση αυτοεκτίμησης των ΛΟΑΤΚΙ μαθητών, η αύξηση στιγματισμού με βάση τη σεξουαλικότητα, καθώς και η αποθάρρυνση των μαθητών να συμμετέχουν πιο ενεργά στο σχολικό σύνολο (2020). Συνεπώς, όταν η εκπαίδευση περιλαμβάνει θέματα ΛΟΑΤΚΙ, επικοινωνείτε στους μαθητές η αξία της ισότητας που οφείλει να αντανακλάται και στην έξω-σχολική κοινότητα (Block, 2019).

Ο ρόλος του σχολικού συμβούλου

Ένα πεδίο όπου η σχολική συμβουλευτική ενδέχεται αφενός να κρίνεται επιθυμητή και αφετέρου να ενέχει τον κίνδυνο παρεξηγήσεων, συνίσταται στην εργασία με ΛΟΑΤΚΙ άτομα. Η παρουσία σχολικών συμβούλων σε κάθε σχολική μονάδα θεωρείται απαραίτητη. Οι σχολικοί σύμβουλοι είναι οι μέγιστα καταρτισμένοι επαγγελματίες στο εκπαιδευτικό πλαίσιο, ως προς την εξασφάλιση ψυχολογικής υποστήριξης σε οποιονδήποτε μαθητή την χρειάζεται και επιθυμεί, συμπεριλαμβανομένων και των ΛΟΑΤΚΙ μαθητών (Boulton, 2005). Κατά συνέπεια, προκειμένου να δοθεί η κατάλληλη υποστήριξη στους μαθητές που περιθωριοποιούνται, απαιτείται ο σχολικός σύμβουλος να ενημερώνεται επαρκώς για τα κατά εποχή υπάρχοντα θέματα ΛΟΑΤΚΙ – θέματα που περιλαμβάνουν τα δικαιώματα της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας, τις προκαταλήψεις απέναντι στην ομοφυλοφιλία, τις σχολικές πολιτικές που αφορούν τους ΛΟΑΤΚΙ μαθητές, καθώς και τις διαδικασίες αποκάλυψης μιας διαφοροποιημένης από τη νόρμα σεξουαλικής ταυτότητας (Ράπτη, 2017). Επομένως, εξυπακούεται πως ο σχολικός σύμβουλος πρέπει να είναι καθαρός από ομοφοβικές και στερεοτυπικές αντιλήψεις. Σύμφωνα με τη Ράπτη (2017), ο ρόλος του συμβούλου έγκειται στο να συμβάλλει στη διαδικασία αποδοχής εαυτού από το ομοφυλόφιλο άτομο, ανεξαρτήτως του αν επιθυμεί την αποκάλυψη της ταυτότητάς του σε τρίτους. Επιπρόσθετα, οι σχολικοί σύμβουλοι οφείλουν να διαδραματίζουν ένα εξαιρετικά ορατό πρόσωπο μέσα στο σχολικό περιβάλλον, ούτως ώστε να προωθούν τα ΛΟΑΤΚΙ θέματα τόσο στο εκπαιδευτικό προσωπικό, όσο και στους μαθητές, και να εισακούγονται.

Σχετικά με τους σχολικούς συμβούλους, ο Palkki (2016) εισηγείται οι σχολικοί σύμβουλοι να εμπλέκονται σε πολυεπίπεδες παρεμβάσεις για να υπερασπιστούν και να υποστηρίξουν τους ΛΟΑΤΚΙ μαθητές. Ορισμένες από αυτές τις παρεμβάσεις συμπεριλαμβάνουν την παροχή ατομικής και ομαδικής συμβουλευτικής και καθοδήγησης, την προώθηση ή και σύσταση ομάδων υποστήριξης για τους ΛΟΑΤΚΙ μαθητές, την ενθάρρυνση των διδασκόντων για

δημιουργία μαθημάτων στην τάξη χωρίς αποκλεισμούς, καθώς και την επιδίωξη υποστήριξης από τη σχολική διοίκηση, τη διενέργεια σχολικών ελέγχων και τη συνεργασία με φορείς της κοινότητας και οργανισμούς (2016). Αναλυτικότερα, ο σχολικός σύμβουλος είναι ο αρμόδιος πόλος ενός σχολικού συστήματος που μπορεί να επηρεάσει τους μαθητές (ετεροφυλόφιλους και μη) να σχηματίσουν αντί-ομοφοβικές ομάδες υποστήριξης (Jeff, et al., 2020).

Μια πυρηνική λύση στο θέμα της στοχοποίησης των ΛΟΑΤΚΙ μαθητών είναι η σεξουαλική επιμόρφωση του σχολικού συνόλου. Κατάλληλος τρόπος για την υλοποίηση αυτού του στόχου είναι η διεκδίκηση εκ μέρους των συμβούλων του προγραμματισμένου, εβδομαδιαίου μαθήματός τους. Διαμέσου της εβδομαδιαίας διδακτικής ώρας θα τους δοθεί η ευκαιρία να εμβαθύνουν τόσο σε ζητήματα επαγγελματικής αγωγής, όσο και φλέγον κοινωνικά ζητήματα. Επιπλέον ενέργεια που θα μπορούσε να υιοθετήσει ένας σχολικός σύμβουλος, είναι η συλλογή δεδομένων σχετικά με τις ανάγκες που έχουν οι ΛΟΑΤΚΙ μαθητές στο σχολικό πλαίσιο που εργάζεται, μέσω προσωπικών συνεντεύξεων και ερωτηματολογίων. Διαμέσου αυτής της πρακτικής, δύνανται να διασφαλιστεί η εφαρμογή στοχευμένων παρεμβατικών μεθόδων (2020). Οι Roberto et. al. (2020), προτείνουν ο σχολικός σύμβουλος να αναλογιστεί την πολυεπίπεδη ικανότητά του και να αποφασίσει συνειδητά να είναι ένα μέλος του εκπαιδευτικού προσωπικού που παρέχει στοχευμένα και με διαφάνεια τα απαραίτητα μηνύματα αποδοχής και διαθεσιμότητας σε όλους τους μαθητές και συγκεκριμένα στους ΛΟΑΤΚΙ μαθητές. Επιπροσθέτως, οι επαγγελματίες σχολικοί σύμβουλοι οφείλουν να εκπαιδεύουν επισήμως και ανεπισήμως το υπόλοιπο εκπαιδευτικό και διευθυντικό προσωπικό της σχολικής μονάδας στην οποία ανήκουν, έχοντας ως απώτερο σκοπό την ολική υποστήριξη και αποδοχή του ΛΟΑΤΚΙ μαθητικού πληθυσμού (2020).

Οι σύμβουλοι οφείλουν να ενημερώνονται συνεχώς σχετικά με τη νομοθεσία και τα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ μαθητών και των νέων που βρίσκονται στο στάδιο μετάβασης φύλου, ιδιαίτερα όσον αφορά τις διευκολύνσεις και την πρόληψη της παρενόχλησης και των

διακρίσεων. Επίσης, πρέπει να είναι κατάλληλα ενημερωμένοι όσον αφορά την ολότητα των σεξουαλικών προσανατολισμών και εννοιών που εμπεριέχονται στο ακρώνυμο ΛΟΑΤΚΙ. Με σκοπό την ορθή επιμόρφωση του εκπαιδευτικού και διοικητικού προσωπικού ενός σχολείου, οι σύμβουλοι θα πρέπει να σκέφτονται με άξονα δύο συγκεκριμένες ερωτήσεις: «Τι αναφέρουν τα πρωτόκολλα που ενσωματώνουν θέματα ΛΟΑΤΚΙ;», και «Τι θα έκανα εάν με προσέγγιζε ένας/μία ΛΟΑΤΚΙ έφηβος/η και μου έδειχνε εμπιστοσύνη σχετικά με τη σεξουαλικότητα του/της;». Επιπρόσθετα, ανεξαρτήτως της ηθικής υποχρέωσης των συμβούλων να εκπροσωπούν και να «αγκαλιάζουν» τους τρανς μαθητές, δυστυχώς δεν λαμβάνουν την ενδεδειγμένη κατάρτιση αναφορικά με τις δράσεις που πρέπει να διενεργούνται για την ομαλή ενσωμάτωση και διαχείριση περιστατικών ΛΟΑΤΚΙ μαθητών. Έπειτα, οι σχολικοί σύμβουλοι συχνά αντιμετωπίζονται ως μια εστία διαπαιδαγώγησης του υπόλοιπου εκπαιδευτικού προσωπικού (Simons, et al., 2018). Ως εκ τούτου, το γραφείο συμβουλευτικής της κάθε σχολικής μονάδας, ενδέχεται να αποτελέσει το βασικό σημείο επαφής για το διδακτικό προσωπικό, σε περίπτωση που προκύψουν ερωτήματα σχετικά με τους ΛΟΑΤΚΙ μαθητές. Μια ορθή προληπτική ενέργεια είναι η πραγματοποίηση εκπαιδευτικών βιωματικών εργαστηρίων, συνεδριών και σεμιναρίων τόσο για το εκπαιδευτικό και διοικητικό προσωπικό, όσο και για τον μαθητικό πληθυσμό. Ενδεικτικά, οι σχολικοί σύμβουλοι κατέχουν τις δεξιότητες και ικανότητες για διεκπεραίωση προσωπικών συναντήσεων με ορισμένους διδάσκοντες που φαίνεται να απασχολούνται από προκλητικές ή προκαταληπτικές συμπεριφορές, με στόχο την επαγγελματική ανάπτυξη αυτών των επαγγελματιών, μέσω της μεταλαμπάδευσης καινοτόμων και ανοιχτόμυαλων απόψεων (2018). Τέλος, οι σχολικοί σύμβουλοι βρίσκονται στο ρόλο του μοναδικού ατόμου σε ένα σχολικό πλαίσιο που μπορεί να επιφέρει βάσιμες μεταρρυθμίσεις όσον αφορά την ενσωμάτωση των ΛΟΑΤΚΙ μαθητών και του αισθήματος αλληλοσεβασμού, παρά τις ποικίλες προκλήσεις που αντιμετωπίζουν καθημερινά (Roberto, et al., 2020).

Σεξουαλική Αγωγή

Ορισμός και Στόχοι

Ως προς την εφαρμογή ενός οράματος για ένα εκπαιδευτικό σύστημα αποστειρωμένο από διακρίσεις και βίαιες συμπεριφορές ενάντια στα ΛΟΑΤΚΙ άτομα, το Υπουργείο Παιδείας, Αθλητισμού και Νεολαίας, έχει προβεί στη διαμόρφωση πρωτοκόλλων και κανονισμών που αφορούν στη διαχείριση της ρατσιστικής και εκφοβιστικής μεταχείρισης μαθητών στο σχολικό χώρο, και οι οποίοι θα αναλυθούν στη συνέχεια του κειμένου.

Η πολιτική περί σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης είναι ένα σημαντικό βήμα που συμπεριλήφθηκε στο σχολικό πρόγραμμα τόσο της Δημοτικής, όσο και της Μέσης Εκπαίδευσης ως προς την πρόληψη του ομοφοβικού/τρανσφοβικού εκφοβισμού.

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας, η παροχή επιμόρφωσης και πληροφόρησης προς τους έφηβους μαθητές σε θέματα αντιμετώπισης των ανεπιθύμητων συναισθημάτων, καθώς και υγιών διαπροσωπικών και ερωτικών σχέσεων συνιστά τη σημαντικότερη και αποδοτικότερη μέθοδο προληπτικής δράσης - αυτή της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης (WHO, 2010). Αναφορικά με την εκτίμηση της Λυκείδου (2022), διαμέσου του μαθήματος της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, οι μαθητές, προοδευτικά, εφοδιάζονται με πολυάριθμες δεξιότητες, θεμελιώδεις αξίες και γνώσεις που τους επιτρέπουν να απολαμβάνουν και να αντιλαμβάνονται τη σεξουαλικότητά τους, να διαχειρίζονται υπεύθυνα την προσωπική τους σεξουαλική υγεία, αλλά και των άλλων, καθώς και να συνάπτουν ασφαλείς και ευχάριστες διαπροσωπικές και σεξουαλικές σχέσεις. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας τονίζει την ανάγκη για ενσωμάτωση της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης από την αρχική σχολική βαθμίδα (WHO, 2010).

Βελτιωτικές προτάσεις περί σεξουαλικής αγωγής

Ο κάθε πολιτισμός κατέχει τις δικές του ξεχωριστές προσδοκίες και στερεότυπα που καθορίζουν τη σεξουαλική συμπεριφορά των ατόμων ως αποδεκτή και μη αποδεκτή. Εντούτοις, θεωρείτε ευεργετικό για την ανάπτυξη μιας υγιούς ιδέας αναφορικά με τη σεξουαλικότητα, συμπεριφορές που θεωρούνται στερεοτυπικά μη αποδεκτές να συζητούνται και να αναλύονται μέσα στη σχολική τάξη διαμέσου του μαθήματος της σεξουαλικής αγωγής (Λυκερίδου, 2022). Ο οργανισμός της UNESCO, το 2017 ανέπτυξε ένα πλάνο ολοκληρωμένης εφαρμογής της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, στο οποίο αναγράφεται πως το σχολείο είναι ο σπουδαιότερος και πιο αρμόδιος φορέας, μέσω του οποίου μπορεί να προετοιμάσει τη νεολαία σχετικά με τις υγιείς διαπροσωπικές και σεξουαλικές σχέσεις, καθώς και να προωθήσει τη σεξουαλική ευημερία. Στη σύγχρονη εποχή, είναι επιτακτικό, εκτός από τις διάφορες γνώσεις που παρέχει η σχολική εκπαίδευση, οι μαθητές να διδαχθούν την κατανόηση των συναισθημάτων τους και του εαυτού τους, την ουσία μιας επιτυχημένης σχέσης, και τον σεβασμό της ταυτότητας άλλων ατόμων, μέσω της σεξουαλικής αγωγής. Συνεπώς, το αναλυτικό πρόγραμμα διδασκαλίας θα πρέπει να καλύπτει θεματολογίες που αφορούν τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την ταυτότητα φύλου, τις σχέσεις, καθώς και στρατηγικές καταπολέμησης του ενδοσχολικού ομοφοβικού εκφοβισμού. Επιπλέον, θεωρείται αναγκαίο το υλικό του μαθήματος σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης να θεσπίζεται με βάση τεκμηριωμένες πρακτικές που προάγουν την αποδοχή, την κατανόηση και τον σεβασμό της διαφορετικότητας, να είναι κατάλληλο ανάλογα με την ηλικιακή ομάδα των μαθητών, και να μην αποκλείει οποιαδήποτε θεματική ενότητα (Ketting, et al., 2016). Αποτελεί καθοριστική προϋπόθεση η επιμόρφωση και κατάρτιση των εκπαιδευτικών σε θέματα ΛΟΑΤΚΙ, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι διαθέτουν τις απαραίτητες πληροφορίες και δεξιότητες για την ουσιαστική εξυπηρέτηση των αναγκών των ΛΟΑΤΚΙ μαθητών (2016). Το Υπουργείο Παιδείας Αθλητισμού και Νεολαίας, είναι ο αρμόδιος φορέας που καθορίζει την

εφαρμογή της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στην Κύπρο, και εκδίδει κατευθυντήριες γραμμές και εισηγήσεις προς τα σχολεία για τη διαμόρφωση του προγράμματος. Ωστόσο, στην παρούσα χρονική φάση η εφαρμογή της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στα κυπριακά δημόσια εκπαιδευτικά ιδρύματα δεν έχει κριθεί υποχρεωτική και διαφέρει ανάλογα με τη σχολική βούληση (Υπουργείο Παιδείας Αθλητισμού και Νεολαίας, 2016).

Ωστόσο, έπειτα από απόφαση του αρμόδιου υπουργείου για την ενσωμάτωση της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης σε όλες τις σχολικές βαθμίδες, σημαντικό κρίνεται ανάμεσα στα θέματα που απασχολούν ζητήματα σεξουαλικής αναπαραγωγής και υγείας, αλλά και διάπλασης υγιών σχέσεων, να δοθεί και η αρμοστή προσοχή στην εκμάθηση θεμάτων που περικλείουν τις ΛΟΑΤΚΙ έννοιες, καθώς και την ανάπτυξη σεβασμού. Ως προς αυτό, το περιεχόμενο και το αντικείμενο της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στην Κύπρο επιβάλλεται να παρέχει μια ολοκληρωμένη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση η οποία να ανταποκρίνεται σε ζητήματα που άπτονται της ανθρώπινης ανατομίας, της αναπαραγωγικής υγείας, της αντισύλληψης, του σεξουαλικού προσανατολισμού και των σχέσεων.

Επιπροσθέτως, η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση χρειάζεται να είναι ολοκληρωμένη, παρέχοντας τεκμηριωμένες πληροφορίες σχετικά με τη σεξουαλική υγεία και τις σχέσεις και προωθώντας υγιείς στάσεις και συμπεριφορές. Θα πρέπει να υπερβαίνει τις στερεοτυπικές νόρμες αναφορικά με τη σεξουαλική επαφή και τις σεξουαλικές ταυτότητες, και να περιλαμβάνει θέματα όπως η αντισύλληψη, τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα, ο σεξουαλικός προσανατολισμός και η ταυτότητα φύλου. Σε ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, είναι πυρηνικής φύσεως η επισήμανση της αξίας του όρου «συναίνεση» και «σεβασμός». Επίσης, είναι απαραίτητο να μελετώνται ζητήματα που σχετίζονται με την ταυτότητα φύλου και τον σεξουαλικό προσανατολισμό, ώστε να διασφαλιστεί η πρόσβαση στη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, απομακρυσμένη από διακρίσεις για όλους τους μαθητές ανεξαρτήτως σεξουαλικών προτιμήσεων και σεξουαλικής

ταυτότητας. Για να επιτευχθεί ένα ολοκληρωμένο και κατάλληλο σχέδιο, οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να λάβουν επαρκή επιμόρφωση για τον τρόπο παράδοσης του μαθήματος σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης. Η εκπαίδευση αυτή συνιστάται να καλύπτει μεθόδους αντιμετώπισης ευαίσθητων θεμάτων, ανταπόκρισης σε ερωτήσεις, διαχείρισης της δυναμικής της τάξης και παροχής μη επικριτικής και συμπεριληπτικής πληροφόρησης (Frances, 2014). Σημαντική είναι και η συμβολή των γονέων και κηδεμόνων στη σύσταση και έμπρακτη εφαρμογή προγραμμάτων σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης (2014). Το σχολείο μπορεί να παρέχει στους γονείς και κηδεμόνες σεμινάρια ενημέρωσης σχετικά με το πως διεκπεραιώνεται το μάθημα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στην τάξη, αλλά και επεξήγηση του υλικού που δίνεται στους μαθητές. Επιπρόσθετα, το σχολείο χρειάζεται να διοργανώνει ειδικά εργαστήρια για γονείς και κηδεμόνες όπου επαγγελματίες ψυχικής υγείας και εκπαιδευτικοί θα γνωστοποιούν στους γονείς τρόπους διαχείρισης των εφηβικών συμπεριφορών και συναισθημάτων, καθώς και τεχνικές επιμόρφωσής τους σε θέματα ορθής σεξουαλικής συμπεριφοράς.

Προσόντα και σωστή συμπεριφορά εκπαιδευτικών

Το σχολείο, όντας μια μικρογραφία της ευρύτερης κοινωνίας, παρέχει στους μαθητές πλήθος πληροφοριών πέραν του εγκεκριμένου αναλυτικού προγράμματος διδασκαλίας. Οι σχολικοί διάδρομοι, οι τάξεις, το προαύλιο και οι εξωτερικοί χώροι αποτελούν σημεία που κρύβουν διάφορους αδιόρατους κοινωνικούς κανόνες και πολιτισμικές προσδοκίες αναφορικά με ποικίλα ζητήματα – ανάμεσα σε αυτά και η σεξουαλικότητα – που απαρτίζουν τη σχολική διδασκαλία των μαθητών χωρίς να υπάρχει ουσιαστική διδασκαλία (Palkki, 2016). Το σχολείο συνιστά ένα εκπαιδευτικό πεδίο διάδοσης έμφυλων ρόλων και προτύπων, όπου οι μαθητές διδάσκονται να ασκούν ή να ανατρέπουν τα παραδοσιακά, στερεοτυπικά μοντέλα θηλυκότητας και αρρενωπότητας (2016). Σε αυτήν τη διαδικασία, οι εκπαιδευτικοί

αναλαμβάνουν πρωταγωνιστική θέση, μιας και είναι τα κύρια άτομα που έχουν την ευχέρεια να βλάψουν ή να ενισχύσουν τις υγιείς κοινωνικές αντιλήψεις. Αναλυτικότερα, οι εκπαιδευτικοί των οποίων ο λόγος βασίζεται σε σεξιστικές αντιλήψεις και γνώσεις, οδηγούν σε διδακτικές πρακτικές που τείνουν να αναπαράγουν άνισες σχέσεις ισχύος, ενώ η προβολή συμπεριληπτικών προτύπων και απόψεων εκ μέρους των διδασκόντων, μπορούν να αμφισβητήσουν τις άνισες σχέσεις (2016).

Καταληκτικός είναι ο ρόλος των εκπαιδευτικών σε θέματα που αφορούν την προώθηση τροποποιήσεων που αποσκοπούν στο σεβασμό και στην ενσωμάτωση των μη ετεροκανονικών ταυτοτήτων στο σχολικό πλαίσιο, καθώς και την εξακρίβωση, την αποτύπωση και την αντιμετώπιση της ομοφοβικής και τρανσφοβικής βίας στη σχολική μονάδα. Ως εκ τούτου, οι εκπαιδευτικοί απαιτείται να είναι απαλλαγμένοι από στερεοτυπικές αντιλήψεις και να είναι σε θέση να αποδέχονται και να αναγνωρίζουν την σεξουαλική και έμφυλη διαφορετικότητα. (Ράπτη, 2017). Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό έργο «HOMBAT», η ταυτότητα και η έκφραση φύλου, και η σεξουαλικότητα ή ο σεξουαλικός προσανατολισμός, συνιστούν συνάμα με τους παράγοντες της θρησκείας, εθνικότητας και των νοητικών και σωματικών ιδιαιτεροτήτων, ένα ουσιώδες κομμάτι της προσωπικότητας και συνολικής ταυτότητας ενός ατόμου (HOMBAT, 2019). Συνεπώς, καθήκον της ολότητας των επαγγελματιών εκπαίδευσης να υπολογίζουν και να συνεκτιμούν τη διαφορετικότητα των μαθητών, ως προς τη σεξουαλικότητα. Κεντρικής σημασίας κρίνεται το θέμα της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών που εργάζονται στη σχολική κοινότητα και επωμίζονται την υποχρέωση αποτελεσματικής διαχείρισης της σχολικής βίας - ομοφοβικής/τρανσφοβικής και μη (Chaskalson, 2020). Συγκεκριμένα, η Λιοδάκη (2022), τόνισε την ανάγκη σεμιναρίων κατάρτισης για τους εκπαιδευτικούς σε θέματα ΛΟΑΤΚΙ, μέσα από την κρίση των μαθητών, οι οποίοι ανέφεραν πως νιώθουν περισσότερη ασφάλεια, αισθάνονται ένα με το σχολικό σύνολο και δείχνουν μια άνοδο στα ακαδημαϊκά αποτελέσματα όταν οι διδάσκοντες

αποτελούν ένα υποστηρικτικό και δεκτικό παράγοντα. Εντούτοις, ανεξαρτήτως της εξαιρετικά σημαντικής ανάγκης για κατάρτιση των εκπαιδευτικών σε θέματα σεξουαλικότητας, είναι ένα αγαθό που δε διασφαλίζεται πάντα.

Επιπροσθέτως, οι εκπαιδευτικοί έχουν τη δυνατότητα να διατηρήσουν, να αναπλαισιώσουν, να μεταλαμπαδεύσουν και να ανατρέψουν έμφυλα κοινωνικά στερεότυπα, και προκαταλήψεις σχετικά με το σεξουαλικό προσανατολισμό, διαμέσου των περιόδων διδασκαλίας στην τάξη (Takács, et al., 2006). Η χρησιμοποίηση υποτιμητικής γλώσσας ή λεξιλογίου που ενισχύει τις διακρίσεις στο σχολικό περιβάλλον, διαιωνίζει και ενισχύει τα αρνητικά αποτελέσματα της ετεροκανονικότητας που επικρατεί στο εκπαιδευτικό σύστημα εις βάρος των ΛΟΑΤΚΙ μαθητών. Επιπλέον, η εκπαιδευτική παρέμβαση απέναντι σε παρενοχλήσεις ή υβριστικούς χαρακτηρισμούς με βάση το φύλο ή τη σεξουαλικότητα, καλλιεργεί ένα θετικό κλίμα ενσωμάτωσης και μειώνει τα ομοφοβικά/τρανσφοβικά περιστατικά (Patlamazoglou & Pentaris, 2022). Οι εκπαιδευτικοί που λαμβάνουν υπόψη τους τις κοινωνικές ανισότητες και συνθήκες και αντικαθιστούν τις ισχύουσες διδακτικές και παιδαγωγικές πρακτικές, είναι εκπαιδευτικοί με μετασχηματιστικό όραμα που προετοιμάζουν τους μαθητές να δημιουργήσουν έναν κόσμο που θα έπρεπε να υπάρχει (Block, 2019). Εν αντιθέσει, οι ανασταλτικοί εκπαιδευτικοί ως προς το μετασχηματισμό, είναι εκείνοι που προετοιμάζουν τους μαθητές για τον κόσμο όπως είναι (2019).

Τέλος, σημαντικό ρόλο διαδραματίζει και η γλώσσα, καθώς και ο τρόπος διόρθωσης των εκθέσεων, ιδιαίτερα στα φιλολογικά μαθήματα και μαθήματα ξένων γλωσσών. Σε αυτό το σημείο, αξίζει να αναφερθεί η εμπειρία μιας ομοφυλόφιλης μαθήτριας η οποία βίωσε ρατσιστική συμπεριφορά εκ μέρους της δασκάλας του μαθήματος της Γερμανικής γλώσσας μέσω της διόρθωσης γραπτού λόγου (Ράπτη, 2017). Αναλυτικότερα, η μαθήτρια ανέφερε τα εξής:

«Κάποτε παρέδωσα μια εργασία για το μάθημα των Γερμανικών στην οποία έπρεπε να πούμε τι κάναμε το Σαββατοκύριακο. Έγραψα ότι είχα βγει με μια κοπέλα. Χρησιμοποίησα γυναικεία ονόματα και γυναικείες αντωνυμίες. Όταν πήρα πίσω την εργασία, η καθηγήτρια των Γερμανικών είχε αλλάξει όλα τα γυναικεία ονόματα και τις αντωνυμίες με αρσενικούς τύπους. Την ακολούθησα μόλις βγήκαμε από την τάξη και της εξήγησα ότι αυτά που έγραψα δεν ήταν λάθος. Εκείνη ήταν η στιγμή που η καθηγήτριά μου συνειδητοποίησε πως άθελά της είχε ενισχύσει μια προκατάληψη» (Kjaraan & Kristinsdottir, όπως αναφέρεται στο Rapti, 2017).

Μέσα από αυτό το παράδειγμα τονίζεται η ανάγκη για καταρτισμένους και κοινωνικά μη-προκατειλημμένους εκπαιδευτικούς, οι οποίοι δεν θα υποθέτουν αλλά θα ρωτούν, θα σκέφτονται και θα κρίνουν προς όφελος όλου του μαθητικού συνόλου.

Σχολικό κλίμα

Όταν ο πληθυσμός ο οποίος συντελεί το σχολικό περιβάλλον ταυτιστεί και εκφραστεί δίχως ντροπή και φόβο τόσο για την έμφυλη ταυτότητά του όσο και για τον σεξουαλικό του προσανατολισμό, τότε μπορεί να θεωρηθεί πως υφίσταται στη σχολική μονάδα, κοινωνική συνοχή και πολυμορφία.

Σε μια μελέτη των Ηνωμένων Πολιτειών, που αποσκοπούσε στην ενίσχυση σχολικών μεταρρυθμίσεων για τους ΛΟΑΤΚΙ μαθητές, ανέδειξε πως οι αντί-ομοφυλοφιλικές νοοτροπίες, αντιλήψεις και ενέργειες τόσο των εκπαιδευτικών, όσο και των μαθητών εξακολουθούν να διατηρούνται σε σημείο που ορισμένα σχολεία αποφεύγουν τη συζήτηση και επιμόρφωση σε θέματα που σχετίζονται με την ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα (Meyberry, όπως αναφέρεται στο Frances, 2014). Φυσικό επακόλουθο παρόμοιων σχολικών ενεργειών δημιουργούν ένα δυσβάστακτο και καταπιεστικό κλίμα που πνίγει όχι μόνο τις μειονοτικές

σεξουαλικές ομάδες μαθητών, αλλά και των λοιπών ετεροφυλόφιλων μαθητών που σέβονται και υπερασπίζονται μια ισότιμη κοινωνία για όλους.

Καλλιέργεια θετικού κλίματος ενσωμάτωσης

Σε περίπτωση που το σχολικό περιβάλλον διέπτε από θετικότητα και αποδοχή, οι ΛΟΑΤΚΙ μαθητές αισθάνονται ένα με το σύνολο. Σύμφωνα με τον οργανισμό HOMBAT (2019), το σχολικό κλίμα χαρακτηρίζεται ως θετικό όταν οι συνθήκες τους επιτρέπουν να αξιοποιούν πλήρως τις ικανότητές τους και να εκφράζουν την ταυτότητά τους χωρίς το αίσθημα φόβου.

Ένας επιτακτικός παράγοντας που συμβάλλει στη διαμόρφωση ενός καλοδομημένου κλίματος χωρίς διακρίσεις είναι η ενθάρρυνση των ΛΟΑΤΚΙ μαθητών να αναπτύξουν ηγετικές ικανότητες, να εκφραστούν και να τους παρασχεθούν ευκαιρίες ανάληψης πρωτοβουλιών - ομοίως με τους υπόλοιπους μαθητές (2019). Η αναγνώριση των αναγκών τους ως έγκυρων και ουσιαστικών, είναι ένα άλλο στοιχείο που καθιστά τους σεξουαλικά αποκλίνοντες μαθητές να αισθάνονται πως δέχονται δίκαιη μεταχείριση και ασφάλεια (2019).

Με σκοπό την καλλιέργεια ενός θετικού σχολικού κλίματος ενσωμάτωσης, είναι απαραίτητο οι σχολικές μονάδες να υιοθετούν και να ευθυγραμμίζονται με εκπαιδευτικά προγράμματα και συναφή πολιτικές του αρμόδιου υπουργείου, τα οποία περιλαμβάνουν ένα κατάλληλα καταρτισμένο και υποστηρικτικό εκπαιδευτικό και διοικητικό προσωπικό, διδακτικό υλικό που να εμπεριέχει ΛΟΑΤΚΙ ζητήματα καθώς και ενέργειες που να αντιτάσσονται στον ομοφοβικό και τρανσφοβικό εκφοβισμό (Fantus & Newman, 2021). Για την καλλιέργεια ενός υγιούς σχολικού κλίματος απέναντι στους ΛΟΑΤΚΙ μαθητές επιβάλλεται η χρήση μη-επικριτικής γλώσσας χωρίς αποκλεισμούς. Τα σχολεία οφείλουν να χρησιμοποιούν συμπεριληπτικές ορολογίες και λεξιλόγιο που να σέβεται και να υποστηρίζει τις ταυτότητες ΛΟΑΤΚΙ στην ολότητά τους. Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται η αποφυγή ετεροκανονικών

παραδοχών, η χρήση κατάλληλων αντωνυμιών, και η χρήση όρων χωρίς αποκλεισμούς που επιβεβαιώνουν και ενθαρρύνουν την ποικιλομορφία και την πολυπλοκότητα του σεξουαλικού προσανατολισμού και της ταυτότητας φύλου (2021).

Σύμφωνα με τους Jeff, et al.(2020), οι έρευνες που μελετούν την σχολική ενσωμάτωση, υποδεικνύουν, πρωτίστως, πως το διοικητικό και εκπαιδευτικό προσωπικό μιας σχολικής μονάδας που υποστηρίζει τους ΛΟΑΤΚΙ μαθητές, διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση ενός ασφαλούς και υποστηρικτικού σχολικού πλαισίου, προάγοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την ευημερία των μαθητών. Με την επιμέλεια του σχολικού συμβούλου και της ομάδας εκπαιδευτικών και διοικητικού προσωπικού που έχουν επιλεγεί ως αρμόδιοι για τα θέματα σχολικού εκφοβισμού, θα μπορούσαν να οργανώνονται σχολικές εκδηλώσεις αναφορικά με τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την έκφραση και ταυτότητα φύλου, και γενικότερα στη διαφορετικότητα μεταξύ των ανθρώπων. Τέτοιου είδους πρωτοβουλίες δύνανται να προωθήσουν την ευαισθητοποίηση και ενημέρωση των μαθητών, γονέων και κηδεμόνων, καθώς και του εκπαιδευτικού προσωπικού σχετικά με ΛΟΑΤΚΙ θέματα (Λωρίδας 2022). Επιπροσθέτως, τα προγράμματα και οι οργανωμένες ομάδες που ενθαρρύνουν την ομαδική εργασία και τη διαπροσωπική συμμετοχή μεταξύ των νέων που ανήκουν σε μειονότητες φύλου και σεξουαλικότητας, αναφέρονται ως ένα από τα προγράμματα με τη μεγαλύτερη επιρροή που βελτιώνουν το σχολικό κλίμα ασφάλειας (Jeff,et al., 2020). Τέτοιες ομάδες, όπως έχει προαναφερθεί στο κείμενο, μπορούν να υλοποιηθούν ως πρωτοβουλία του σχολικού συμβούλου.

Προώθηση κανονισμών μηδενικής ανοχής στον εκφοβισμό

Σύμφωνα με την έκθεση του οργανισμού HOMBAT (2019), όλες οι ευρωπαϊκές χώρες υποχρεώνονται νομικώς να καταπολεμούν και να προλαμβάνουν οποιαδήποτε εκδοχή του εκφοβισμού. Οι υποχρεώσεις αυτές απορρέουν μεταξύ άλλων, από την Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και τη Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Παιδιού του ΟΗΕ, που θεσπίστηκαν το 1948 και 1989 αντίστοιχα. Έπειτα, βασίζονται στη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία του παιδιού από τη σεξουαλική εκμετάλλευση και σεξουαλική κακοποίηση της Συνθήκης Λαζαρότε, το 2007, καθώς και στη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης, στην οποία διακυβεύονται η καταπολέμηση και πρόληψη της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας (HOMBAT, 2019).

Όπως τονίζει η Ράπτη (2017), κανένα μέλος του σχολικού κύκλου, και συγκεκριμένα μαθητής/ρια δεν στιγματίζεται, δεν αποκόπτεται και περιφρονείται από το σύνολο και δεν αισθάνεται θλιμμένος/η, εξαιτίας ιδιαιτεροτήτων σε ένα δημοκρατικό και ανθρώπινο εκπαιδευτικό σύστημα. Κύρια πολιτική των σχολικών μονάδων κάθε βαθμίδας πρέπει να αποτελούν οι αντί-ομοφοβικές πρακτικές, που θα επιτρέπουν σε όλους του μαθητές να θέτουν και να πετυχαίνουν στόχους και να αισθάνονται αποδεκτοί (2017).

Οι ολοκληρωμένες εκπαιδευτικές πολιτικές και κανονισμοί που απαριθμούν απόλυτα τις διακρίσεις όσον αφορά τα προσωπικά χαρακτηριστικά των ατόμων, όπως ο σεξουαλικός προσανατολισμός, η ταυτότητα φύλου και η έκφραση φύλου, αποτελούν τις αποτελεσματικότερες μεθόδους στην καταπολέμηση του εκφοβισμού και της παρενόχλησης κατά των ΛΟΑΤΚΙ μαθητών, ιδιαίτερα όταν τονίζονται σε όλο το σχολικό σύνολο από την αρχή του σχολικού έτους (Frances, 2014). Επιπροσθέτως, μια πολιτική μηδενικής ανοχής απέναντι στην ομοφοβική/τρανσφοβική βία, και τον ομοφοβικό/τρανσφοβικό εκφοβισμό, πρέπει να προσδιορίζει επακριβώς τι συνιστούν παρεμφερείς όροι με την παρενόχληση, τον

εκφοβισμό και την επίθεση, καθώς και ποιες συγκεκριμένες συνέπειες θα ακολουθήσουν μια απρεπή και βίαιη συμπεριφορά (Jeff, et al., 2020).

Σύμφωνα με την Apostolidou (2019), οι πολιτικές μιας κυβέρνησης οριοθετούν ποιες συμπεριφορές και ενέργειες εμπίπτουν στην κατηγορία των αποδεκτών και μη αποδεκτών πρακτικών για το εκάστοτε κοινωνικό πλαίσιο, και ως εκ τούτου στο σχολικό πλαίσιο.

Αναφορικά με το κυπριακό σχολείο, ενώ το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού (2016) εξέδωσε τον οδηγό πρακτικών αντιμετώπισης της ομοφοβίας σε όλα τα σχολικά ιδρύματα της κάθε εκπαιδευτικής βαθμίδας, εντούτοις – παρόλο που δεν τέθηκε ως υποχρεωτικός οδηγός – η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών και λοιπών επαγγελματιών που εργάζονται στο εκπαιδευτικό σύστημα δεν είναι επαρκώς πληροφορημένοι ή δεν υπολογίζουν τις υπουργικές κατευθυντήριες γραμμές (2019). Επομένως, κρίνεται επιτακτικό να εφαρμόζονται οι πολιτικές που θεσπίζονται υπέρ των μαθητών και της νεολαίας, καθώς και να υφίσταται ένα κλίμα αυστηρότητας εκ μέρους τόσο του διευθυντικού, όσο και του εκπαιδευτικού προσωπικού σε θέματα μηδενικής ανοχής στη βία και στον εκφοβισμό.

Αναβάθμιση πρωτοκόλλων

Αναφορικά με τη θέσπιση πρωτοκόλλου που να αφορά ΛΟΑΤΚΙ ζητήματα, σημαντικό είναι να επισημανθεί πως τέτοιου είδους σχολικές πολιτικές, οφείλουν να προσδιορίζουν επακριβώς τις διάφορες έννοιες που περικυκλώνουν τον όρο παρενόχληση και εκφοβισμός (Frances, 2014). Επιπρόσθετα, όπως αναφέρουν οι Jeff et al. (2020), οι κανονισμοί και οι πολιτικές γενικότερα, αποδίδουν και λειτουργούν αποτελεσματικότερα, όταν καταγράφονται σαφώς οι ρόλοι που διαδραματίζει το κάθε μέλος της σχολικής ενότητας, καθώς και ένα ρητό πλάνο αναφοράς περιστατικών ομοφοβικού και τρανσφοβικού εκφοβισμού, ούτως ώστε το κάθε μέλος να είναι εις γνώσιν των επιπτώσεων και των αρμοδιοτήτων του – με σκοπό να διασφαλιστεί η μη-επανάληψη βίαιων συμπεριφορών. Αναλυτικότερα, όσον αφορά την

κυπριακή πραγματικότητα, το κυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα δε διαθέτει μια υποχρεωτική νομοθεσία κατά της περιθωριοποίησης το οποίο να προστατεύει με σαφήνεια τους ΛΟΑΤΚΙ μαθητές και να απαγορεύει τη διάκριση μαθητών με πρόφαση τη σεξουαλικότητά τους (Kossiva, et al., 2018).

Σε παρόντικό στάδιο δεν υφίσταται πρωτόκολλο αποκλειστικά για τους ΛΟΑΤΚΙ μαθητές. Κανονισμοί και έννοιες που εμπεριέχουν τους ΛΟΑΤΚΙ μαθητές αφορούν συγκεκριμένα τα πρωτόκολλα Σχολικού Εκφοβισμού – Ενδοσχολικής Βίας και Σεξουαλικής Κακοποίησης. Δυστυχώς, μια μικρή αναφορά σε ορισμένα πρωτόκολλα δεν καλύπτει επαρκώς το φάσμα πληροφοριών γύρω από τα θέματα ΛΟΑΤΚΙ, όπως επίσης δεν δίνεται επαρκής περιθώριο για την κάλυψη κανονισμών που οφείλουν να διέπονται από το εκπαιδευτικό σύστημα για την ομαλή ενσωμάτωση των ΛΟΑΤΚΙ μαθητών. Συνεπώς, ως το καταλληλότερο μέσο για την καλλιέργεια ενός πνεύματος αποδοχής και επικρότησης της διαφορετικότητας στις σχολικές μονάδες, το αρμόδιο υπουργείο θα μπορούσε να προβεί σε ενέργειες για τη συγγραφή ενός πρωτοκόλλου αποκλειστικά για τις ανάγκες των ΛΟΑΤΚΙ μαθητών.

Πιο συγκεκριμένα, αναφορικά με τους τρανς εφήβους, μια πρακτική εισήγηση ή κανονισμός που θα μπορούσε να εισαχθεί στο πρωτόκολλο είναι να επιτρέπεται στους τρανς μαθητές να αλλάζουν το όνομα τους (από το όνομα που εκφράζει το βιολογικό φύλο, σε αυτό που ταυτίζεται με το κοινωνικό φύλο) στα επίσημα έγγραφα του σχολείου. Οι τρανς μαθητές, έχοντας το δικαίωμα να τροποποιήσουν τα έγγραφά τους, θα αισθανθούν πως είναι νομοτελειακά ισότιμη με την υπόλοιπη σχολική κοινότητα. Το να μπορούν να τροποποιούν τα αρχεία και τα έγγραφά τους, ωστόσο, είναι προσωπικά και νομικά σημαντικό για πολλούς τρανς μαθητές. Το να αναγράφεται το αρμόζον όνομα και φύλο σε επίσημα σχολικά έγγραφα επικυρώνει την ποθητή ταυτότητά τους, και δύνανται επίσης να προστατεύσει τους τρανς μαθητές από τη συνεχή και δυσμενή επεξήγηση τόσο στους διδάσκοντες όσο και στους συμμαθητές τους, τους λόγους που χρησιμοποιούν όνομα διαφορετικό από αυτό που τους

αποδόθηκε στη γέννησή τους, καθώς και απορίες που αφορούν το εμφανησιακό κομμάτι που δεν ταιριάζει με το λανθασμένο όνομα που αναγράφεται στις σχολικές λίστες (Roberto A. et al., 2020).

Τρανς μαθητές και θέματα υγιεινής

Το περιβάλλον που περικλείει τις σχολικές μονάδες της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης αποτελεί ένα δύσκολο και άβολο στάδιο για τους τρανσέξουαλ μαθητές, μιας και αισθάνονται βαρύτερη πίεση από τους συνομήλικούς τους για συμμόρφωση με τα έμφυλα πρότυπα (Εντρίδου, 2021). Στο πλαίσιο των θεμάτων υγιεινής, ορισμένοι σημαντικοί παράγοντες που επιδέχονται ιδιαίτερη σημασία και προσοχή, όσον αφορά τους νεαρούς τρανσέξουαλ μαθητές στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, είναι η πρόσβαση στο αποχωρητήριο, καθώς και ο χώρος των αποδυτηρίων για τα μαθήματα φυσικής αγωγής (Bidell, 2011).

Αναφορικά με τα αποδυτήρια, το σχολείο οφείλει να ακολουθήσει μια πολιτική που να ενθαρρύνει τους τρανσέξουαλ μαθητές να αλλάζουν ρούχα στα αποδυτήρια του φύλου που τους εκφράζει, και όχι του βιολογικού φύλου. Αν μια τέτοια ενέργεια εκ μέρους του σχολείου δεν είναι εφικτή, τότε θα μπορούσε να δίνεται στον/στη μαθητή/τρια ένας ξεχωριστός προσωπικός χώρος για αλλαγή ένδυσης πριν και μετά το μάθημα της φυσικής αγωγής.

Επιπροσθέτως, σχετικά με το ζήτημα του αποχωρητηρίου, το σχολικό σύστημα οφείλει να μεριμνήσει ως προς την καθιέρωση πολιτικής ουδέτερων προς το φύλο αποχωρητηρίων (Pina, et al., 2021). Το αρμόδιο υπουργείο, εφ' όσον ενημερωθεί από τους υπεύθυνους της σχολικής μονάδας για την παρουσία τρανς μαθητή/τριας, οφείλει να μεριμνήσει στη δημιουργία ενός χώρου υγιεινής χωρίς «τίτλους φύλου» (Palkki, 2016). Στην περίπτωση που δεν υφίσταται η δυνατότητα για καθιέρωση ουδέτερου από άποψη φύλου χώρου υγιεινής, θα κρινόταν κατάλληλο ο σύμβουλος σε συνεργασία με τη διοίκηση του σχολείου να δώσουν

στον/ην τρανς μαθητή/τρια κλειδί στο μπάνιο του φύλου που αυτό-προσδιορίζεται. Έτσι, ο/η έφηβος/η θα αισθάνονται πως αναγνωρίζεται η ταυτότητά τους, και ταυτοχρόνως θα ακολουθούνται τα ανάλογα μέτρα υγιεινής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Μελέτη Περίπτωσης

«Ήθελα να γίνω σαν τους άλλους συμμαθητές μου. Ήθελα να ανήκω κι εγώ σε μια ομάδα και να είμαι αποδεκτός γι' αυτό που είμαι! Προσπάθησα σκληρά. Προσπάθησα να χωρέσω στα κουτάκια τους. Ευτυχώς που δεν τα κατάφερα ποτέ όμως! Τα κουτάκια δεν ήταν για εμένα. Τώρα έχω τη μοναδική και πραγματική μου ταυτότητα.. νιώθω ελεύθερος! Δύσκολο το ταξίδι μεν, αλλά άξιζε κάθε δάκρυ, κάθε πόνο και κάθε προσπάθεια!

Για σκοπούς ασφάλειας των προσωπικών δεδομένων του αγοριού, στο κείμενο θα γίνεται αναφορά στο πρόσωπό του με το όνομα «Ηλίας».

Περιγραφή Ιστορικού

Προσωπικά στοιχεία

Ο τρανσέξουαλ μαθητής, ο οποίος θα αποκαλείτε ως «Ηλίας» για τις ανάγκες της παρούσας μεταπτυχιακής εργασίας, είναι ένα 19χρονο διεμφυλικό άτομο που ταλανιζόταν με τη σεξουαλικότητά του από τα επτά του χρόνια. Ο Ηλίας αποτελεί ένα βαθιά συνειδητοποιημένο άτομο, με έντονη κλίση στη μουσική, τις τέχνες και τις ξένες γλώσσες, όντας ένας μαθητής που παίζει κιθάρα, οραματίζεται να γίνει ζωγράφος και ομιλεί απταίστως σε τρεις γλώσσες. Σε παροντικό στάδιο βρίσκεται στην κατεύθυνση Εμπορίου και Υπηρεσιών, με βλέψεις να κατακτήσει μια θέση στη σχολή Καλών Τεχνών στην Αθήνα. Ο

Ηλίας ταλανίζεται με ένα θέμα υγείας – συγκεκριμένα σακχαρώδη διαβήτη – για το οποίο θέμα λαμβάνει ενέσιμη αγωγή ινσουλίνης.

Ανακάλυψη σεξουαλικής ταυτότητας και ταυτότητας φύλου

Αναφορικά με τη διερεύνηση και μετέπειτα ανακάλυψη της σεξουαλικής του ταυτότητας και ταυτότητας φύλου, ο Ηλίας ανέφερε πως:

«Νομίζω ήμουν επτά χρονών όταν μίλησα για πρώτη φορά στη γιαγιά μου για το ότι νιώθω περίεργα με το σώμα μου. Βασικά ένα πρωί πήγα στην κουζίνα και της εμπιστεύτηκα πως νιώθω πως γεννήθηκα σε λάθος σώμα και αυτή μου απάντησε πως είμαι μικρή ακόμα και πως και η ίδια το ένιωσε σε μικρή ηλικία και μετά της πέρασε! Ακόμη δεν έχω καταλήξει αν το είπε αυτό επίτηδες για να το θεωρήσω ως κάτι ασήμαντο ή αν πράγματι το ένιωσε κι αυτή.»

Καθώς μεγάλωνε ο Ηλίας ένιωθε όλο και περισσότερο εγκλωβισμένος σε ένα σώμα που δεν του ανήκει. Παρόλο το αποπνικτικό συναίσθημα, ο Ηλίας παραμελούσε τις σκέψεις του και προσπαθούσε να ενσωματωθεί στη θηλυκή του βιολογική ταυτότητα σκεπτόμενος πως είναι μια φάση που θα περάσει. Όπως τόνισε και ο ίδιος γελώντας, στην ΣΤ΄ τάξη του δημοτικού ήρθε ένα αγόρι και του ζήτησε να γίνουν ζευγάρι, και αυτός δέχτηκε. Στη συνέχεια αυτού του δεσμού ήρθαν πιο κοντά, καθορίζοντας το σημείο όπου ο Ηλίας συνειδητοποίησε πως δεν διαπερνά μια αλλόκοτη φάση, αλλά πως τελικά γεννήθηκε σε λάθος κορμί. Η μικρότερη του αδερφή ήταν το πρώτο άτομο που εμπιστεύτηκε έπειτα από την εξακρίβωση της αληθινής του ταυτότητας:

«Εκείνη τη μέρα που με φίλησε ο συμμαθητής μου κατάλαβα πως τελικά δεν ήταν μια φάση, αλλά πράγματι είμαι ένα αγόρι εγκλωβισμένο σε ένα κοριτσίστικο σώμα! Μόλις πήγα σπίτι μπήκα στο δωμάτιο με την αδερφή μου και της είπα τα πάντα. Εγώ ήμουν δώδεκα χρονών και αυτή δέκα. Οπότε όπως καταλαβαίνεις δεν είχε καταλάβει Χριστό (γέλιο)! Στη συνέχεια, όμως, φάνηκε να αναγνωρίζει την απόγνωση που ένιωθα και μου είπε πως ενώ δεν καταλαβαίνει

καθόλου τι εννοώ, αυτή θα είναι για πάντα δίπλα μου και θα με στηρίζει σε όποια απόφαση πάρω. Κάτι το οποίο έκανε από τότε και συνεχίζει να το κάνει μέχρι και σήμερα.»

Συνεπώς, ο Ηλίας εισερχόμενος στο δύσκολο κεφάλαιο της εφηβείας, ανακάλυψε πως αισθάνεται αγόρι – αυτό ήταν και το σημείο που ξεκίνησε το ταξίδι για τη διεκδίκηση της ελευθερίας έκφρασης φύλου αλλά και διάφορων προκλήσεων και ψυχικά βεβαρυμμένων περιστατικών και εμπειριών.

Οικογενειακό περιβάλλον

Αναφορικά με το οικογενειακό του περιβάλλον, προέρχεται από μια οικογένεια χωρισμένων γονέων, όπου η κηδεμονία των παιδιών ανήκει στη μητέρα. Συμπληρωματικά, οι γονείς του Ηλία δεν επιδιώκουν φιλικές επαφές μεταξύ τους. Η μητέρα του Ηλία εργάζεται ως γραμματέας σε ιδιωτικό σχολείο και ο πατέρας του επαγγέλλεται ως γραφίστας. Η οικογένεια ταλανίζεται από μια έντονα δυσμενή οικονομική κατάσταση, στην οποία υπάρχει ένας πατέρας που φέρεται ανίκανος να προσφέρει οικονομική βοήθεια στη μητέρα, αναγκάζοντας έτσι τα παιδιά της οικογένειας να εργάζονται από τα δεκαεπτά τους χρόνια. Επιπροσθέτως, για όσο διάστημα η μητέρα εργαζόταν σε ιδιωτικό σχολείο τα παιδιά φοιτούσαν στο σχολείο αυτό με ένα μηδαμινό ποσό διδάκτρων. Μετέπειτα, όταν η μητέρα αποσύρθηκε από αυτή την εργασία τα παιδιά αναγκάστηκαν, λόγω οικονομικών προβλημάτων, να μεταφερθούν σε δημόσιο γυμνάσιο.

Όσον αφορά τις αντιδράσεις της οικογένειας σχετικά με το θέμα της ταυτότητας φύλου του Ηλία, ήταν κατά κόρο αντιφατικές. Από την μια πλευρά, η μητέρα αποδέχτηκε τις ιδιαιτερότητες του παιδιού της και προσπάθησε με διάφορα μέσα να τον υποστηρίξει – τόσο ψυχολογικά, όσο και νομοθετικά. Συγκεκριμένα, μελέτησε την ύπαρξη δημόσιων πόρων ψυχικής υγείας, διαμέσου των οποίων ο Ηλίας θα μπορούσε να λάβει ψυχολογική υποστήριξη, μιας και δεν υπήρχαν οι οικονομικές απολαβές για λήψη βοήθειας από ιδιώτες

επαγγελματίες ψυχικής υγείας. Σχετικά με το νομικό κομμάτι, η μητέρα του Ηλία επικοινωνήσε με οργανώσεις που προασπίζονται τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα για να λάβει πληροφόρηση αναφορικά με τα δικαιώματα και τη νομική κάλυψη των σεξουαλικά ιδιαίτερων ατόμων. Εν αντιθέσει, ο πατέρας όχι μόνο δεν αποδέχτηκε τη σεξουαλική διαφοροποίηση του παιδιού του, αλλά άσκησε βία στον Ηλία όταν εξέφρασε ανοιχτά την ταυτότητά του. Από εκείνο το περιστατικό και έκτοτε, ο Ηλίας έχει διακόψει οποιαδήποτε επαφή με τον πατέρα του. Εντούτοις, συνεχίζει να έχει επαφές με τους παππούδες και τις γιαγιάδες και των δύο γονέων, μιας και τον αγκάλιασαν από την πρώτη στιγμή και στάθηκαν στο πλευρό του.

Συνεπώς, από τις πιο πάνω λεπτομέρειες διαφαίνεται πως ο Ηλίας βρίσκεται σε ένα οικογενειακό κύκλο που αποδέχεται και επικροτεί τις ιδιαιτερότητές του, εξαιρετέου του πατέρα, ο οποίος δεν κατάφερε μέχρι και σε παροντικό στάδιο να αποδεχτεί το παιδί του. Το γεγονός μιας υποστηρικτικής οικογένειας διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στο άτομο που έχει διαμορφωθεί ο Ηλίας, και θα αναλυθεί στην πορεία του άρθρου.

Μετάβαση φύλου στο σχολείο (Γυμνάσιο – Λύκειο)

Αντιδράσεις συμμαθητών σχολικού συνόλου – Ομοφοβικά περιστατικά

Με τον Ηλία συζητήσαμε για το είδος των χλευασμών και του εκφοβισμού που αντιμετώπιζε στο δημόσιο γυμνάσιο, σε σύγκριση με το ιδιωτικό σχολείο που φοιτούσε πριν:

«Στο ιδιωτικό σχολείο ένιωθα πιο αρεστός! Δεν ξέρω, ίσως ήταν επειδή με είχαν συνηθίσει από το δημοτικό; Ή μπορεί επειδή η μαμά μου δούλευε στο σχολείο; Στη Γ' γυμνασίου, όταν μεταφέρθηκα στο δημόσιο σχολείο πέρασα πολύ δύσκολα! Κανείς δεν με καταλάβαινε και δεν είχα υποστήριξη από κανέναν! Οι υπόλοιποι μαθητές με ρωτούσαν αδιάκριτα αν ξέρω τι είμαι – αγόρι ή κορίτσι – και γιατί ντύνομαι έτσι αφού είμαι κορίτσι, και γενικά έλεγαν κάτι χαζά, ότι

τα κορίτσια πρέπει να συμπεριφέρονται σαν κορίτσια και όχι σαν αγόρια! Και όλα αυτά μέσα στην τάξη και ο καθηγητής να μη λέει τίποτα. Ούτε παρατήρηση, ούτε τίποτα.»

Δυστυχώς, όπως φαίνεται και μέσα από τον προσωπικό φάκελο του Ηλία, το γυμνάσιο δεν ακολούθησε καμία πολιτική για την ομαλή ενσωμάτωση του μαθητή στο σχολικό σύνολο, γεγονός που κατέστησε το μαθητή πλήρως «παράλυτο» σε θέματα κοινωνικοποίησης και μαθησιακής προόδου. Ο Ηλίας τόνισε δακρύζοντας σε αρκετές φάσεις της συνέντευξης πως το γυμνάσιο είναι ένα τραύμα που θα παραμείνει ανεξίτηλο στη μνήμη του.

«Με φώναζαν τέρας και τα κορίτσια με απέφευγαν! Δεν έκαναν παρέα μαζί μου επειδή όπως μου έλεγαν ‘δεν καταλάβαιναν τι είμαι’. Άλλες φορές, μου κατέβαζαν το παντελόνι επίτηδες στα αποδυτήρια για να ‘ανακαλύψουν’ τι είμαι! Τις περισσότερες φορές, όμως, απλά δεν με έπαιζαν όπως λέμε, δεν με ήθελαν μαζί τους, γελούσαν όταν έπαιρνα το λόγο στην τάξη ή με κορόιδευαν για τον ‘παράξενο’ τρόπο που περπατούσα το διάλειμμα.»

Αναφορικά με τους διδάσκοντες εκπαιδευτικούς στη Γ’ γυμνασίου, δεν αποτέλεσαν ένα υποστηρικτικό πλαίσιο για τον μαθητή. Πιο συγκεκριμένα, οι καθηγητές δεν ασχολήθηκαν να πλησιάσουν τον μαθητή ή να επιπλήξουν τους μαθητές που χλεύαζαν και κακομεταχειρίζονταν τον Ηλία. Η αντίδρασή του πάντοτε σταματούσε στη σιωπή.

«Μάλλον νόμιζαν πως με υπερασπίζονται με τη σιωπή. Δεν αφού δεν γελάω και δεν συμφωνώ, όλα καλά.. τον υποστηρίζω!»

Μέσα από τις αναφορές του Ηλία φάνηκε πως μόνο η διεύθυνση κινήθηκε λίγο ως προς τις ποινές που επέβαλε όταν αντιλαμβανόταν ορισμένα εκφοβιστικά περιστατικά. Εντούτοις, υπήρξε μια εκπαιδευτικός που κατάφερε να κερδίσει τον Ηλία – η καθηγήτρια της μουσικής. Όπως έχει προαναφερθεί στο ιστορικό του μαθητή, ο Ηλίας είναι ένα βαθιά καλλιτεχνικό άτομο, που αρέσκεται πολύ από τη μουσική και την τέχνη. Η καθηγήτρια της μουσικής ήταν το μόνο άτομο που έδωσε έναυσμα στον Ηλία να φανεί μέσα στη ζούγκλα της σχολικής

μονάδας εντάσσοντάς τον στην χορωδιακή ορχήστρα του σχολείου, όπου ο μαθητής έπαιζε κιθάρα.

«Όταν κάναμε πρόβες ένιωθα καλύτερα! Ένιωθα πως κάπου ανήκω, έστω κι αν οι άλλοι αν και ήταν κι αυτοί παρατημένοι σαν εμένα από τους υπολοίπους ως τα ‘φυτά’ ή οι ‘σπασίκλες’, πάλι δίσταζαν να μου μιλήσουν. Εμένα όμως δεν με ενδιέφερε και πολύ. Μου αρκούσε πως για εκείνο το διάλειμμα, εκείνη την περίοδο είμαι ασφαλής και κάνω αυτό που γουστάρω χωρίς να κρύβομαι!»

Η Γ’ γυμνασίου αποτέλεσε ένα κομμάτι των εμπειριών σχετικά με την ταυτότητα φύλου του Ηλία που τον τρομοκράτησε σε εξαιρετικά μεγάλο βαθμό, μιας και όταν αποφάσισε να προχωρήσει στη μετάβαση φύλου στο λύκειο έτρεμε για τις αντιδράσεις τόσο των συμμαθητών του, όσο και των εκπαιδευτικών.

Οι εμπειρίες του Ηλία στον λύκειο ενώ ήταν καλύτερες από του γυμνασίου, εντούτοις εμπειρείχαν και ορισμένες προκλήσεις. Αναλυτικότερα, αντιμετώπισε εκφοβισμό και περιθωριοποίηση από μια συγκεκριμένη ομάδα αγοριών, οι οποίοι εμφάνιζαν ξεκάθαρη αποστροφή σε οτιδήποτε παρεκκλίνει από τις στερεοτυπικές κοινωνικές νόρμες, καθώς επίσης είναι ενταγμένοι σε μια οργάνωση άκρο-δεξιών αντιλήψεων. Όπως ανέφερε ο ίδιος:

«Από την πρώτη μέρα που ήρθα στο σχολείο, οι σύμβουλοι μερίμνησαν οι διδάσκοντες να με ονομάζουν με το πραγματικό μου όνομα και όχι το βιολογικό. Όπως μπορείς να καταλάβεις, ως ένα τρανσέξουαλ αγόρι που ακόμα δεν είχε ξεκινήσει τη φυλομετάβαση, υπήρχαν και κάποιες χυδαίες και απρεπείς αντιδράσεις στο άκουσμα ενός ανδρικού ονόματος για μια φαινομενικά γυναικεία εμφάνιση! Με ονόμαζαν για αρκετό καιρό ανώμαλη, έκτρωμα, και μου έλεγαν συνέχεια πως η μητέρα που έπρεπε ή να μη με γεννήσει ή να με παρατήσει μόλις κατάλαβε τι είμαι».

Αναφορικά με τη συγκεκριμένη ομάδα αγοριών, δεν ήταν λίγες οι φορές που τον έσπρωξαν επίτηδες στο μάθημα της γυμναστικής ή του φώναζαν χρησιμοποιώντας υβριστικά σχόλια

κατά τη διάρκεια του διαλείμματος, μπροστά από μεγάλο πληθυσμό μαθητών. Δυστυχώς, ο Ηλίας χρειάστηκε να δεχθεί και ακόμη μια μορφή εκφοβισμού – αυτή του κυβερνοεκφοβισμού η αλλιώς cyber bullying. Στο συγκεκριμένο περιστατικό, μια συμμαθήτριά του κοινοποίησε σε μια πλατφόρμα κοινωνικής δικτύωσης, μια προσωπική φωτογραφία του Ηλία, αναγράφοντας ως λεζάντα πως «Αυτός είναι ένας τρανσέξουαλ από το σχολείο μου! Δείτε τον πως είναι!». Αυτό το περιστατικό έπεσε εντελώς ξαφνικά στην αντίληψη του Ηλία, όταν μια φίλη του, του έδειξε την κοινοποίηση. Ο μαθητής εξέφρασε πως:

«Εκείνη τη μέρα στο σχολείο, κατάλαβα πως κάτι πρέπει να είχε γίνει. Στην τάξη οι συμμαθητές μου με έβλεπαν και γελούσαν. Μου φάνηκε παράξενο επειδή εκείνο το διάστημα τα πράγματα ήταν καλύτερα! Τελικά, έρχεται μια φίλη μου από άλλο τμήμα και μου δείχνει μια φωτογραφία που κοινοποίησε μια συμμαθήτριά μου στο Instagram! Είχα στεναχωρηθεί πάρα πολύ αλλά ταυτόχρονα δεν με ενδιέφερε επειδή ήξερα πως υπάρχουν πολλά άτομα τα οποία με συμπαθούν πλέον στο σχολείο».

Ανεξάρτητα από τον ευπρεπή τρόπο που αντέδρασε ο Ηλίας, η εκφοβιστική πράξη που διαπράχτηκε είναι εντελώς κατακριτέα, καθώς επίσης κρίνεται ανεπίτρεπτο να συμβαίνουν τέτοια περιστατικά σε ένα σύγχρονο σχολικό πλαίσιο.

Σχετικά με την αντίδραση των εκπαιδευτικών και του διευθυντικού προσωπικού, κρίνεται αναγκαίο να επισημανθεί πως η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών και διδασκόντων του μαθητή έδειξαν απεριόριστη κατανόηση και σεβασμό απέναντι στο μαθητή που θα ερχόταν στο σχολείο. Δυστυχώς όμως, σύμφωνα με τα πρακτικά των παιδαγωγικών ομάδων ορισμένοι εκπαιδευτικοί δυσκολεύτηκαν να αναγνωρίσουν την κατάσταση που επικρατούσε. Μερικοί διδάσκοντες, ενώ πληροφορήθηκαν και παροτρύνθηκαν επανειλημμένα να χρησιμοποιούν με συνέπεια το προτιμότερο ανδρικό όνομα και τις πρέπουσες ανδρικές ανωνυμίες για τον Ηλία, εξακολουθούσαν κατά τον πρώτο μήνα να τον χαρακτηρίζουν με γυναικείες

αντωνυμίες και να τον ονομάζουν με το γυναικείο – βιολογικό του όνομα. Όπως μου ανέφερε και ο μαθητής σε μια από τις προσωπικές συνεντεύξεις που είχαμε:

«Δεν μπορούσα να καταλάβω γιατί το έκαναν αυτό. Τους είχα μιλήσει κι εγώ αρκετές φορές και άλλες τόσες οι σύμβουλοι και η διευθύντρια, και τους ζητούσα να με ονομάζουν με το όνομά μου. Η απάντησή τους ως συνήθως ήταν πως όταν αλλάζει το όνομα στη λίστα, τότε θα με ονομάζουν με το όνομα που θέλω. Ευτυχώς δεν άργησε αυτή η στιγμή και ηρέμισαν τα πράγματα.. Επειδή όσο με φώναζαν με το γυναικείο μου όνομα και εγώ άλλαζα σταδιακά – ενδυματολογικά και εξωτερικά – τόσο περισσότερο αντιδρούσαν οι φασίστες από πίσω».

Σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να αναφερθεί πως ενώ υπήρχαν δυσκολίες στις αρχές τις Α' λυκείου, ως η έναρξη ενός καινούργιου κύκλου ομοίως για τον Ηλία και τους συμμαθητές και διδάσκοντες του, ο Ηλίας τόνισε πως το λύκειο ήταν μια εμπειρία που άλλαξε την δυσμενή αντίληψη που είχε για το εκπαιδευτικό σύστημα, και τον ενθάρρυνε να αναγνωρίσει και να αποδεχτεί, πρωτίστως ο ίδιος τον εαυτό του για να τον αποδεχτούν και οι άλλοι με τη σειρά τους:

«Για να είμαι ειλικρινείς στο λύκειο δεν ήθελα να πάω, αλλά με ανάγκασε η μητέρα μου! Φοβόμουν πως θα ζούσα την ίδια ιστορία του γυμνασίου σε χειρότερο βαθμό, μιας και ήμουν έτοιμος να ξεκινήσω τη μετάβαση φύλου. Έκανα μεγάλο λάθος! Ενώ στις αρχές δέχτηκα επιθέσεις και προσβολές και από μαθητές και από δασκάλους, ήταν μόνο από μια μηδαμινή μερίδα του σχολείου. Στη συνέχεια όχι μόνο έγινα αποδεκτός, αλλά έγινα ένας μαθητής με πολλούς φίλους και μια κανονική ζωή ως ο Ηλίας! Δεν είναι απίστευτο; Ήταν λες και απλά όλοι πέρασαν ένα μεγάλο σοκ και ξαφνικά μπαμ όλα καλά.. Εντάξει δεν έγιναν έτσι τα πράγματα, αλλά τουλάχιστον έτσι με έκαναν να νιώσω οι ενέργειες του σχολείου»

Δράσεις σχολικού συμβούλου και διοίκησης σχολικής μονάδας για την ομαλή ενσωμάτωση του μαθητή

Το εκπαιδευτικό προσωπικό στην ολότητά του διαδραμάτισε πυρηνικό ρόλο τόσο στην εξαθλίωση του μαθητή, όσο και στην ομαλή ενσωμάτωσή του στο σχολικό πλαίσιο. Αρχικά, στο γυμνάσιο δεν υπήρξε ιδιαίτερη μέριμνα σε θέματα υποστήριξης της διαφορετικότητας. Σε έγγραφα που μεταφέρθηκαν από το γυμνάσιο στο λύκειο, και επισυνάπτονται μέσα στον προσωπικό φάκελο του μαθητή, παρουσιάζεται μια ξεκάθαρα ελλιπής δράση επί του θέματος, νοουμένου ότι τόσο η σχολική σύμβουλος, όσο και η διεύθυνση του γυμνασίου γνώριζαν για την σεξουαλική ιδιαιτερότητα του Ηλία, καθώς επίσης ζητήθηκε πολυάριθμες φορές από τη μητέρα και τον ίδιο το μαθητή να θεσπιστεί κάποια πολιτική που να κατευνάσει έστω στον ελάχιστο βαθμό τον εκφοβισμό απέναντι στον Ηλία. Εντούτοις, δεν υπήρξε καμία ενέργεια παραπομπής του μαθητή στην Υπηρεσία Εκπαιδευτικής Ψυχολογίας, ούτε υπήρξαν καταχωρημένες συναντήσεις με τη σχολική σύμβουλο για την ενδυνάμωση του μαθητή. Εξαιρετέες είναι λίγες καταγεγραμμένες αποβολές και καταγγελίες που δόθηκαν σε συμμαθητές του Ηλία που υπήρξαν υβριστικοί και κακόβουλοι απέναντί του. Σύμφωνα με λόγια του μαθητή:

«Στο γυμνάσιο φοβόμουν πολύ! Ξέρεις πόσο δύσκολο είναι να ξυπνάς το πρωί και να ξέρεις.. επειδή εγώ πραγματικά το ήξερα πως θα πάω σχολείο το πρωί και θα ξεκινήσει ένα μαρτύριο. Μερικές φορές σκέφτομαι πως ίσως οι καθηγητές και η διεύθυνση δεν είναι ότι δεν ήθελαν να με βοηθήσουν, αλλά έλεγαν πως θα είμαι στο γυμνάσιο μόνο για ένα χρόνο και πως δεν υπάρχουν πολλά πράγματα που μπορούν να κάνουν. Δεν εξηγείτε αλλιώς η συμπεριφορά τους! Η τουλάχιστον έτσι θέλω να το σκέφτομαι εγώ, επειδή φοβάμαι μόνο στη σκέψη του ότι υπάρχουν τόσοι κακοί άνθρωποι εκεί έξω.. και πόσο μάλλον καθηγητές και σύμβουλοι».

Το λύκειο φάνηκε να παρουσιάζεται ως ένα εντελώς διαφορετικό σύστημα. Η σχολική μονάδα μερίμνησε από τα αρχικά στάδια της εισδοχής του μαθητή στο σχολικό σύνολο,

στοχεύοντας στην ομαλή ένταξη του μαθητή. Οργανώθηκε μια πλήρης ομάδα δράσης που συμπεριλάμβανε τους δύο σχολικούς συμβούλους, τη διεύθυνση του σχολείου, της επισκέπτριας υγείας και της εκπαιδευτικής ψυχολόγου, η οποία συμφώνησε στις εξής αποφάσεις ως προς την ευημερία του μαθητή:

1. Ο Ηλίας θα αλλάζει μόνος του στο μάθημα της φυσικής αγωγής.
2. Θα δοθεί στον Ηλία προσωπικό κλειδί για ένα προσωπικό, δικό του αποχωρητήριο στους χώρους υγιεινής των αγοριών.
3. Οι διδάσκοντες θα ενημερωθούν μέσω παιδαγωγικής ομάδας πριν την έναρξη των μαθημάτων για την ιδιαιτερότητα του Ηλία, και θα παροτρυνθούν να αναφέρονται στο πρόσωπό του με το ανδρικό του όνομα και με τις ανάλογες αντωνυμίες,
4. Θα γίνει αλλαγή του γυναικείου ονόματος στο ανδρικό όνομα του μαθητή σε όλες τις σχολικές λίστες.
5. Θα γίνει παραπομπή στην Υπηρεσία Εκπαιδευτικής Ψυχολογίας.
6. Θα γίνει σύνδεση του μαθητή με μέντορα, με σκοπό τη συζήτηση θεμάτων που τον απασχολούν.
7. Παροχή προσωπικών συναντήσεων με τον Ηλία για οποιαδήποτε υποστήριξη χρειάζεται.

Έχει γίνει αναφορά σε ορισμένα έντονα περιστατικά που βίωσε ο Ηλίας στις αρχές της φοίτησής του στο λύκειο. Αναφορικά με την ομάδα συμμαθητών του που διακατέχονται από ακραίες αντιλήψεις, διοργανώθηκε σειρά βιωματικών εργαστηρίων με θέμα την ενσυναίσθηση, το σεβασμό και την αποδοχή της διαφορετικότητας – γεγονός που δεν κατάφερε να ανατρέψει ολοκληρωτικά τις διαστρεβλωμένες ιδεολογίες, αλλά ενίσχυσε την σχέση τους με τον Ηλία, μιας και αναγκάστηκαν να μοιραστούν προσωπικά βιώματα και ιστορίες, αλλά και να δουλέψουν μαζί μέσω διάφορων δραστηριοτήτων. Σχετικά με το συμβάν που εμπειρεύει το κομμάτι του cyber bullying, επιλήφθηκε της κατάστασης η

συμβουλευτική ομάδα διαμέσου ατομικών συνεντεύξεων διερευνητικού τύπου, καθώς και μέσω της διαμεσολάβησης όπου συζητήθηκε το περιστατικό, επεξηγήθηκαν οι νομοθετικές επιπτώσεις αυτού του τύπου εκφοβισμού και βρέθηκαν οι κατάλληλες λύσεις συνύπαρξης των μαθητών στο ενδοσχολικό και εξωσχολικό περιβάλλον μακριά από τον εξευτελισμό κάποιου άλλου ατόμου.

Βελτιωτικές προτάσεις για την υποστήριξη των ΛΟΑΤΚΙ μαθητών

Όταν ο Ηλίας ερωτήθηκε σχετικά με τις μεθόδους υποστήριξης των ΛΟΑΤΚΙ μαθητών και της καταπολέμησης του ομοφοβικού/τρανσφοβικού εκφοβισμού που θα μπορούσαν να ενταχθούν στο εκπαιδευτικό σύστημα, απάντησε χωρίς δεύτερη σκέψη πως ένας πόλος του συστήματος που επιδέχεται αλλαγής είναι το εκπαιδευτικό προσωπικό. Συγκεκριμένα, τόνισε την ανάγκη για επιμόρφωση και ευαισθητοποίηση του εκπαιδευτικού προσωπικού σε ζητήματα ιδιαιτεροτήτων και διαφορετικότητας κάθε είδους, αλλά και ως προς την ανεκτικότητα της ελεύθερης έκφρασης στο πλαίσιο της τάξης και της ποικιλομορφίας των απόψεων. Όπως ανέφερε ο ίδιος:

«Μέχρι και στο λύκειο που όλα κύλησαν σχετικά ομαλά, δεν είχαν διοργανωθεί ποτέ εκδηλώσεις ή σεμινάρια επιμόρφωσης τόσο για τους μαθητές, όσο και για τους εκπαιδευτικούς σε θέματα ΛΟΑΤΚΙ! Δεν καταλαβαίνω πως σκέφτονται! Αν δεν ενημερωθεί ο κόσμος, πως θα ξέρει πως να συμπεριφερθεί;»

Τέλος, ο Ηλίας υπογράμμισε την ανάγκη θέσπισης ενός μαθήματος που θα ασχολείται καθαρά με τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση των μαθητών. Τόνισε πως οι απλές και τυχαίες συζητήσεις μέσα στην τάξη περί θεμάτων σεξουαλικότητας δεν αρκούν για να φέρουν την αλλαγή στο σχολείο και μετέπειτα στην κοινωνία. Συγκεκριμένα, επισήμανε πως:

«..τις περισσότερες φορές, όταν ανοίγαμε συζήτηση για θέματα ΛΟΑΤΚΙ, κάποιος θα το έπαιρνε στο αστείο, άλλος θα ήθελε να συνεχίσει το μάθημα επειδή θα έχουμε διαγώνισμα,

άλλες φορές ο καθηγητής αρνείται τη συζήτηση κι άλλες κάνει τα ζητήματα να φαίνονται ασήμαντα. Ε δε γίνεται δουλειά έτσι! Όλο μας λένε για σεξουαλική διαπαιδαγώγηση.. που είναι όμως; Πρέπει επιτέλους να υπάρχει στα σχολεία ένα μάθημα που να ασχολείται με αυτό το θέμα και να μελετά όχι μόνο το αναπαραγωγικό σύστημα, και το τι είναι οι προφυλάξεις, αλλά να διδάσκει και ζητήματα που να αφορούν και εμάς τους ΛΟΑΚΙ ανθρώπους!»

Συμπεράσματα

Ο σεξουαλικός προσανατολισμός, τείνει να μην αναγνωρίζεται ως μια ιδιότητα που διαφοροποιείται ανάλογα με την προτίμηση του ατόμου. Μέλημα και κυρίαρχη αξία του εκπαιδευτικού συστήματος οφείλει να είναι η επιδίωξη την ενσωμάτωσης των ιδιαιτεροτήτων και η ισότητα ανάμεσα στα μέλη του (Block, 2019). Σύμφωνα με τους Patlamazoglou και Pentaris (2022), η μοναδική λύση για την δόμηση ειρηνικής κουλτούρας, την καλλιέργεια ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αλλά και την εξάλειψη της περιθωριοποίησης με βάση το σεξουαλικό προσανατολισμό και το φύλο, αποτελεί η κατάλυση των καταπιεστικών και στερεοτυπικών συστημάτων εκπαίδευσης. Ως εκ τούτου, η σχολική συμβουλευτική είναι ένας τομέας που εντάσσεται στο σχολικό πεδίο και έχει τις ικανότητες να ενεργήσει έμπρακτα προς τις προαναφερθείσες κατευθύνσεις ανάκαμψης του σχολικού συνόλου. Συγκεκριμένα, η συμβουλευτική συνιστά μια αφενός επικεντρωμένη στην ανάπτυξη επιστήμη, και αφετέρου μια πολυσύνθετη λειτουργία. Οι σχολικοί σύμβουλοι καλούνται μέσα από δεοντολογικούς κώδικες, οι οποίοι διέπουν το επάγγελμά τους, τους αρμόδιους φορείς, και τη βιβλιογραφική θεωρία να είναι περιεκτικοί, δεκτικοί και να προασπίζονται τα δικαιώματα και να επιβεβαιώνουν τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα καθ' όλη τη διάρκεια της σχολικής τους φοίτησης σε μια σχολική μονάδα της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (Jeff, et al., 2020). Λαμβάνοντας προοδευτικά, έμπρακτα και ουσιαστικά βήματα για την υποστήριξη των ΛΟΑΤΚΙ μαθητών, οι σχολικοί σύμβουλοι δύνανται να καταστούν ισχυροί συμπαραστάτες

των ιδιαίτερων μαθητών, και να ξεκινήσουν να υλοποιούν την υπεράσπιση της κοινωνικής δικαιοσύνης για τους ΛΟΑΤΚΙ μαθητές στο σχολικό πλαίσιο.

Η ιστορία του Ηλία αναδεικνύει τις προκλήσεις αλλά συγχρόνως και τα προσωπικά και κοινωνικά επιτεύγματα ενός τρανσέξουαλ αγοριού στη πραγματικότητα της κυπριακής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Παρά την έλλειψη ολοκληρωμένης νομικής προστασίας και τις κοινωνικές νόρμες που μπορεί να αντιστέκονται στη διαφορετικότητα των φύλων, η αποφασιστικότητα του Ηλία, σε συνδυασμό με την ανάλογη υποστήριξη εκ μέρους των σχολικών συμβούλων, οδήγησε σε ενθαρρυντικά αποτελέσματα. Η μελέτη περίπτωσης που παρατίθεται σε αυτή τη διατριβή, υπογραμμίζει τη σημασία της δημιουργίας και καθιέρωσης περιεκτικών και υποστηρικτικών συνθηκών για τους διαφυλικούς και ΛΟΑΤΚΙ μαθητές στα εκπαιδευτικά περιβάλλοντα, διαμέσου της κατάρτισης των εκπαιδευτικών, της θέσπισης πολιτικών, της ευαισθητοποίησης του σχολικού συνόλου, καθώς και μέσω υποστηρικτικών προγραμμάτων και μηχανισμών.

Από τα παραπάνω συνάγεται πως η υλοποίηση προγραμμάτων διαχείρισης της ομοφοβικής βίας στο σχολείο αποτελεί μια πρωτοβουλία η οποία προϋποθέτει προσήλωση και συστηματική προσέγγιση εκ μέρους της εκπαιδευτικής κοινότητας, καθώς και την παροχή ενός θεσμικού πλαισίου εκ μέρους των αρμόδιων φορέων, ώστε να αντιμετωπιστούν οι ανασταλτικοί παράμετροι που εμποδίζουν την αποτελεσματική εφαρμογή των προγραμμάτων. Επιπροσθέτως, βαρύνουσα σημασία είναι και η δόμηση ενός αναλυτικού προγράμματος διδασκαλίας, στο οποίο να εντάσσεται υλικό που αποθαρρύνει τις προκαταλήψεις και τις διακρίσεις απέναντι στη ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα, καθώς και η δημιουργία θεματικών ενοτήτων που να μεταλαμπαδεύουν τις αξίες του σεβασμού και της ενσωμάτωσης. Αναλυτικότερα, ένα διδακτικό υλικό που παρουσιάζει ξεπερασμένα στερεοτυπικά πρότυπα αναφορικά με το σεξουαλικό προσανατολισμό ή την ταυτότητα φύλου, ενισχύει τις διακρίσεις ενάντια στους ΛΟΑΤΚΙ μαθητές και γενικότερα τα ΛΟΑΤΚΙ

άτομα. Εν αντιθέσει, ένα συμπεριληπτικό πρόγραμμα διδασκαλίας, δύνανται να βελτιώσει τη σχολική εμπειρία των ΛΟΑΤΚΙ μαθητών, και να προωθήσει στο σύνολο το μαθητών την ανάγκη εξάλειψης του ομοφοβικού και τρανσφοβικού εκφοβισμού (Λιοδάκη, 2022).

Κλείνοντας θα αναφερθώ στα λόγια ενός εκπαιδευτικού που συμμετείχε στην έρευνα τοθ Block (2019), ο οποίος εξέφρασε τα εξής:

«Υπάρχει μια τεράστια αποστασιοποίηση ανάμεσα στο αναλυτικό πρόγραμμα διδασκαλίας, την ευαισθητοποίηση του κοινού, τους εκπαιδευτικούς και τους ΛΟΑΤΚΙ μαθητές που έχουν διαφοροποιημένες απόψεις και ταυτότητες. Η εκπαιδευτική κοινότητα και οι αρμόδιοι φορείς, δεν αντιλαμβάνονται ότι ακολουθούν τον ίδιο δρόμο με εκείνους τους στενόμυαλους φανατικούς που δεν ήθελαν οι μαύροι να χρησιμοποιούν την ίδια τουαλέτα μαζί τους. Υποπίπτουν στην ίδια νοοτροπία. Οι λευκοί άνθρωποι το φοβόντουσαν το διαφορετικό και σήμερα με τον ίδιο τρόπο οι ετεροφυλόφιλοι φοβούνται τις διαφορετικές σεξουαλικότητες. Έχουμε διαπιστώσει μέσα στις δεκαετίες ότι δεν υπάρχει λόγος να φοβόμαστε και γι' αυτό, όμως, ο φόβος επιμένει».

Το σχολείο και η κοινωνία είναι δύο έννοιες άρρηκτα συνδεδεμένες, εφόσον αντανακλούν η μια την άλλη. Συνεπώς, υπάρχει η δυνατότητα να δημιουργήσουμε μια ισότιμη κοινωνία, απομακρυσμένη από προκαταλήψεις, μέσω της εκπαίδευσης. Η ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα είναι το νέο κίνημα – έχουμε διδάξει την ανοχή για τις εθνικότητες, τη φυλή και τώρα ήρθε η ώρα για τη σεξουαλικότητα και το φύλο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Agathangelou, A. M., Christoforou, K., & Georgiou, S. (2020). Sex and Nervousness in Cyprus and the EU. In *Global Equity in Administration* (pp. 103-132). Routledge.

Banegas, D. L., Beacon, G., & Berbain, M. P. (Eds). (2021). *International Perspectives on Diversity in ELT* (1st ed., Ser. 2946-3246). Palgrave Macmillan Cham. ISBN: 978-3-030-74981-1

Baxter, J. (2013). Gender. In J. Simpson (Ed.), *The Routledge handbook of applied linguistics* (pp. 331–343). Routledge. Bright, A. (2015). Carrying the message of counter-hegemonic practice: Teacher candidates as agents of change. *Educational Studies*, 51(6), 460-481.

Bidell, Markus. (2011). *School Counselors and Social Justice Advocacy for Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, and Questioning Students*.

Block, C.R. (2019). Educator Affect: LGBTQ in Social Studies Curriculum. *Critical Questions in Education*, 10, 1-16.

Boulton, M. J. (2005). School peer counselling for bullying services as a source of social support: a study with secondary school pupils. *British Journal of Guidance & Counselling*, 33(4), 485-494.

Chaskalson, J. L. (2020). *Teacher Training for Sexuality Education and Discourses of Gender, Sexuality, and Power* (Doctoral dissertation, University of the Witwatersrand, Faculty of Humanities).

CoE. (2011). *Discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity*. Human Rights Intergovernmental Cooperation. <https://www.coe.int/en/web/human-rights-intergovernmental-cooperation/work-completed/discrimination-on-lgbt>

Epstein, S. (1991). Sexuality and Identity: The Contribution of Object Relations Theory to a Constructionist Sociology. *Theory and Society*, 20(6), 825–873.

<http://www.jstor.org/stable/657605>

Evripidou, D. (2021). D. L. Banegas et al. (eds.), *International Perspectives on Diversity in ELT*, *International Perspectives on English Language Teaching*, https://doi.org/10.1007/978-3-030-74981-1_7

Fantus, S., & Newman, P. A. (2021). Promoting a positive school climate for sexual and gender minority youth through a systems approach: A theory-informed qualitative study. *American journal of orthopsychiatry*, 91(1), 9.

Frances Camilleri-Cassar (2014) Education strategies for social inclusion or marginalising the marginalised?, *Journal of Youth Studies*, 17:2, 252-268, DOI:

10.1080/13676261.2013.834312

FRA. (2013, May 17). EU LGBT survey—European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey—Results at a glance. European Union Agency for Fundamental Rights. <https://fra.europa.eu/en/publication/2013/eu-lgbt-survey-european-union-lesbian-gaybisexual-and-transgender-survey-results>

Galambos, N. L. (2004). Gender and gender role development in adolescence. *Handbook of adolescent psychology*, 233-262.

Hill, D. (2005). Sexuality and Gender in Hirschfeld's *Die Transvestiten* : A Case of the "Elusive Evidence of the Ordinary". *Journal of the History of Sexuality*. 14. 316-332.

10.1353/sex.2006.0023.

Hombat. (2019). Καταπολέμηση του ομοφοβικού και τρανσφοβικού εκφοβισμού στα σχολεία: ΟΔΗΓΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΕ ΘΕΜΑΤΑ ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΟΜΟΦΟΒΙΑ ΚΑΙ ΤΡΑΝΣΦΟΒΙΑ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ. Λευκωσία: Ομάδα HOMBAT

IGLYO (2021). LGBTQI Inclusive Education Study. IGLYO (The International Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, Queer and Intersex Youth & Student Organisation), 52

Ilia, M. (2020). INVESTIGATING FEELINGS WHEN ‘COMING OUT’ IN CYPRUS.

Jeff Moe, Kristy Carlisle, Bianca Augustine & Jordan Pearce (2020) Decolonizing International Counseling for LGBTQ Youth, *Journal of LGBT Issues in Counseling*, 14:2, 153-169, DOI: 10.1080/15538605.2020.1753625 (Jeff, et al., 2020)

Ketting, E., Friele, M., & Michielsen, K. (2016). Evaluation of holistic sexuality education: A European expert group consensus agreement. *The European Journal of Contraception & Reproductive Health Care : The Official Journal of the European Society of Contraception*, 21(1), 68–80. <https://doi.org/10.3109/13625187.2015.1050715>

Kosciw JG, Greytak EA, Zongrone AD, Clark CM, Truong NL (2018) The 2017 National School Climate Survey: the experiences of lesbian, gay, bisexual, transgender, and queer youth in our nation’s schools. GLSEN

Kossiva, A., Papadopoulou, A., Polykarpou, D., & Menikou, P. (2018). THE RESULTS OF ABUSED NO MORE PROJECT. *ABUSED NO MORE: SAFEGUARDING YOUTH & EMPOWERING*, 70.

Liu, D., & Nelson, R. (2017). Diversity in the classroom. In J. I. Liontas (Ed.), *The TESOL encyclopedia of English language teaching*. Wiley.

Luke, M., Goodrich, K. M., & Brammer, M. K. (2022). LGBTQI+ responsive school counseling: Exemplary school counselor educators’ curricular integration. *Counselor Education and Supervision*, 61(3), 230-246.

Ohito, E. O., & Oyler, C. (2017). Feeling our way toward inclusive counter-hegemonic pedagogies in teacher education. *Teacher education for the changing demographics of schooling: Issues for research and practice*, 183-198.

Palkki, J. (2016). My voice speaks for itself: The experiences of three transgender students in secondary school choral programs (Doctor of Philosophy Dissertation, Michigan State University).

Patlamazoglou, L., & Pentaris, P. (2022). LGBTQ Relationships and Sex Education for Students. In: Christopher Boyle and Kelly-Ann Allen, eds. *Research for Inclusive Quality Education: Leveraging Belonging, Inclusion, and Equity*. Singapore: Springer, pp. 137-147. ISBN 9789811659072 [Book Section]

Panayiota A. Shoshilou & Elena Vasiliou (2016) Teachers reflect on homophobia in the Cypriot education system: A qualitative study, *Journal of LGBT Youth*, 13:1-2, 89-111, DOI: 10.1080/19361653.2015.1087928

Pina L., D., Marín, C., & López, R., Martínez, S., A., Cormos, L., Ruiz H., J., Abecia, B. & Martinez, J., B.. (2021). Attitudes toward School Violence against LGBTQIA+. A Qualitative Study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 18. 11389. 10.3390/ijerph182111389.

Rasmussen, M. L., Sanjakdar, F., Allen, L., Quinlivan, K., & Bromdal, A. (2017). Homophobia, transphobia, young people and the question of responsibility. *Discourse: Studies in the cultural politics of education*, 38(1), 30-42.

Riggs, D. W., & Bartholomaeus, C. (2015). The role of School Counsellors and psychologists in supporting transgender people. *The Australian Educational and Developmental Psychologist*, 32(2), 158–170. <https://doi.org/10.1017/edp.2015.19>

Roberson, Q. M. (2006). Disentangling the meanings of diversity and inclusion in organizations. *Group & Organization Management*, 31(2), 212–236.

Roberto L. Abreu, Maureen C. Kenny, Jennifer G. Hall & Jacob Huff (2020) Supporting transgender students: School counselors' preparedness, training efforts, and necessary support, *Journal of LGBT Youth*, 17:1, 107-122, DOI: 10.1080/19361653.2019.1662755

Samskruthi Madireddy & Sahithi Madireddy (2022) Supportive model for the improvement of mental health and prevention of suicide among LGBTQ+ youth, *International Journal of Adolescence and Youth*, 27:1, 85-101, DOI: 10.1080/02673843.2022.2025872

Simons, J. D., Beck, M. J., Asplund, N. R., Chan, C. D., & Byrd, R. (2018). Advocacy for gender minority students: Recommendations for school counsellors. *Sex Education*, 18(4), 464-478.

Smithies, D., & Byrom, N. C. (2018). LGBTQ+ Student Mental Health: the challenges and needs of gender, sexual and romantic minorities in Higher Education. *Student Minds*.

Takács J., IGLA-Europe, & IGLYO (2006). Social exclusion of young lesbian, gay, bisexual and transgender (LGBT) people in Europe.

The Yogyakarta Principles. (2007). 38.

UNESCO. (2019). Behind the numbers: ending school violence and bullying. UNESCO. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000366483>

UNESCO (2017). Comprehensive sexuality education. Implementation Toolkit.

UNESCO, Education sector responses to homophobic bullying. Paris, France: UNESCO, 2012.

Unesco. (2016). Out in the open: Education sector responses to violence based on sexual orientation or gender identity/expression: Summary report—UNESCO Digital Library. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000244652>

Van der Star, A., Pachankis, J., & Brēanstrom, B. (2018). LGBTQ bullying at school across 28 European countries: The impact of bullying and structural stigma on later life satisfaction. *European Journal of Public Health*, 28(suppl_4), cky213.054. <https://doi.org/10.1093/eurpub/cky213.054>

Ward, R. (2017). 'I just want to be myself': How we can challenge homophobia, transphobia, and racism in Australian schools. *Journal of intercultural studies*, 38(4), 469-479.

Warner, M. (2012). Queer and then?. The Chronicle of Higher Education, 1, 1-7.

Gillig, T. (2020). Gender Identity. International Encyclopedia of Media Psychology, 1-8.

WHO (2010). WHO Regional Office for Europe and BZgA Standards for Sexuality Education in Europe.

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Λιοδάκη, Λ. (2022). Ομοφοβική βία στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση: Πρακτικές εκπαιδευτικών και παράγοντες που τις επηρεάζουν, Μεταπτυχιακή διατριβή, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής).

Λυκερίδου, Α. Α. (2022). Γνώσεις, Απόψεις και Στάσεις των Εκπαιδευτικών Δευτεροβάθμιας Τυπικής Εκπαίδευσης για Θέματα Σεξουαλικής Αγωγής (Μεταπτυχιακή Διατριβή, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής).

Λωρίδας, Σ (2022). Ομοφοβικός σχολικός εκφοβισμός: Απόψεις εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης (Μεταπτυχιακή διατριβή, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο).

Ράπτη, Ν., Ι. (2017). Σπάζοντας τη σιωπή: σχολείο – εκπαίδευση – ομοφοβία (Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Αιγαίου).

Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού (2015). Εκστρατεία «Ασπίδα κατά της ομοφοβίας στην εκπαίδευση». Ανακτήθηκε από:
https://www.pi.ac.cy/pi/files/anakoinoiseis3/20150420_aspida_kata_omofovias.pdf

Υπουργείο Παιδείας Αθλητισμού και Νεολαίας (2016). Κείμενο πολιτική Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού για τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση. Αναρτήθηκε από:
<https://enimerosi.moec.gov.cy/archeia/1/ypp5075b>

Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού (2012). Πρόληψη και διαχείριση περιστατικών σχολικού εκφοβισμού. Αναρτήθηκε από:

https://www.pi.ac.cy/pi/index.php?option=com_content&view=article&id=3088&Itemid=505&lang=el

Υπουργείο Παιδείας, Αθλητισμού και Νεολαίας. (2020, Νοέμβριος 11). Πρόληψη και διαχείριση περιστατικών σχολικού εκφοβισμού. <https://enimerosi.moec.gov.cy/ypp11441>